

teo

lögia

ötödik évfolyam

2

NYNYVTÁRA
BUDA

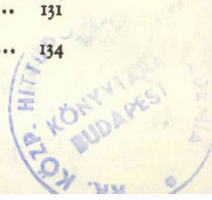
teo

lógia

V. évfolyam, 2. szám

1971. június

VI. PÁL PÁPA „Quinque iam anni” apostoli levele	71
REZEK ROMÁN: Teilhard élete és látomása	74
TURAY ALFRÉD: Két világnézet határán	84
ROSTA FERENC: A hitigazságok rangsorolása	90
PALETA ÉVA: Az életöröm	98
TÁVLATOK	
Egyházunk – öt évvel a zsinat után	104
EXEGÉZIS ÉS KÉRÜGMA	
A szentlecke és az evangélium homiletikai elemzése az év 12. vasárnapjától a 19.-ig (<i>Gál Ferenc</i>)	111
FÓRUM	
Küzdeni az igazságért – avagy: mire valók a viták?	118
Építő és bomlasztó kritika (<i>Katona Nándor</i>)	118
Néhány megjegyzés az új hittankönyvhöz (<i>Bán Endre</i>)	121
FIGYELŐ	
Egy elméleti-pasztorális párbeszéd	123
Gondolatok a házasság felbonthatatlanságáról és felbomlásáról (<i>Adam Zirkel</i>)	125
Könyv-figyelő	130
TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI JEGYZETEK	
Külföldi egyházmegyei zsinatok; hírek a világegyház életéből; a világi hívők fokozódó érdeklődése hittudományi kérdések iránt; <i>Suenens</i> bíboros a zsinat utáni Egyházzról; kanadai püspökök a házasság lélektani előfeltételeiről; <i>Chenu</i> O. P. a zsinat jelentőségéről; az elsőáldozók előkészítésének új formája	131
INHALTSÜBERSICHT, RÉSUMÉ	134

TEOLÓGIA

negyedévi folyóirat

megjelenik március, június, szeptember és december közepén

Laptulajdonos: Actio Catholica Országos Elnöksége

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Budapest, V., Károlyi M. u. 4-8. III. lépcső I. 8.

(A kéziratokat kizárólag ide kell küldeni)

Felelős szerkesztő: dr. Szennay András

Főmunkatárs: dr. Gál Ferenc

Felelős kiadó: dr. Várkonyi Imre

Egyházi jóváhagyással

Előfizetési díj: 1 évre 60,- Ft. Egyes szám ára: 15,- Ft. Belföldi előfizetés: Actio Catholica Országos Elnöksége TEOLÓGIA folyóirat, Budapest, 324-VII-1 számú csekk számláján. - Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat útján. Külföldi előfizetési díj 1 évre 4,- USA dollár vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 54), a Kultúra 024/2 számú számlájára az összeg rendeltetésének (Teológia előfizetés) a feltüntetésével

Terjeszti a Magyar Posta

Minden jog fenntartva

714379 MTA KESZ Sokszorosító. F. v.: Szabó Gyula

„A mai élet és a modern tudomány új kérdéseket vet föl a hívő számára. Ezek követelik, hogy a kinyilatkoztatást mélyebben és világosabban értelmezzük. Ne elégedjünk meg tehát a hitigazságoknak azzal az ismeretével, amit gyermekkorunkban kaptunk. A követelmény kezdettől fogva az volt, hogy „eljussunk a hitben az Isten Fia megismerésében az egységre és meglelt emberré legyünk, elérve a krisztusi teljességet” (Ef 4, 13).

(A Magyar Püspöki Kar 1970. újévi körleveléből)

VI. PÁL PÁPA „QUINQUE IAM ANNI” APOSTOLI LEVELE

Az apostoli levél a zsinat befejezésének 5. évfordulójára jelent meg. A pápa nem vet fel benne határozott egyházpolitikai, lelkipásztori vagy teológiai kérdéseket, hanem a püspökök testvéri közösségében rámutat a tanítóhivatal kötelességeire, amelyeket a mai idők megkövetelnek. A veszélyes lépések és irányzatok emlegetésénél olyan teológusokra gondol, akik szinte függetleníteni akarják magukat a tanítóhivaltól. A pápa határozottan tartja magát a zsinat szelleméhez és követelményeihez, amely a kollégialitás kimondásával szorosabbra fűzte a püspökök közti kapcsolatot, és szándékában áll az Egyházon belül is dialógust folytatni. Nem használ elítélő kifejezéseket azokkal szemben sem, akiknek helyteleníti az eljárását, hanem inkább az Egyházon belüli kötelességükre figyelmezteti őket. A püspököket pedig arra kéri, adjanak példát az összetartásra, a hitért való buzgóságra és a hívek iránt érzett felelősségre. Ennek a pápai megnyilatkozásnak adjuk itt kivonatos ismertetését.

A püspökök azzal mentek haza a zsinatról, hogy nem engedik elapadni a kegyelem folyamát, és lelohadni azt a lelkiületet, amely megindította az egyházi élet belső reformját. Magukkal vitték a határozatokat, s azokban a megbízható útmutatást arra nézve, hogyan kell az Isten igéjét a mai idők követelményeinek megfelelően közvetíteni, és a keresztény közösséget bensőleg megújítani. A zsinat elősegítette az Egyháznak az önmagára való eszmélését, megvilágította apostoli küldetését, és felkészítette arra, hogy missziós és ökumenikus szellemben folytasson párbeszédet mindenkivel. A jövő útját tehát ezen az alapon kell kiépíteni.

A hittel kapcsolatos problémák

A pápa nem akarja a zsinat utáni idők kezdeményezéseinek és eredményeinek mérleget megszerkeszteni. Ellenben a püspökökkel való egyetértésben felveti a kérdést, mennyire maradtak hűségesek ahhoz az ígérethez, amelyre a zsinat elején kötelezték magukat a világhoz intézett szövegükben: „Mindnyájunkat az a vágy tölt el, hogy korunk emberének úgy hirdessük az Istenről szóló sértetlen és tiszta igazságot, hogy azt megértsék, és elfogadhassák”. A szándék az Egyház és a modern világ viszonyáról szóló konstitúcióban is ismétlődik: „Miközben az Egyház a mai idők küzdelmei között él, nem szűnik meg kitartóan remélni. Hirdetni akarja korunknak az apostoli tanítást, akár alkalmas, akár alkalmatlan”.

A pásztoroknak mindig az volt a feladatuk, hogy a kor követelményeinek megfelelő módon az egész hitet hirdessék. Azzal álltak helyt, hogy igyekeztek megfelelő nyelvezetet használni, a kérdésekre feleletet adni, az érdeklődést felébreszteni, s a fogyatékos emberi kifejezések mögött megtalálni az egész isteni üzenetet, amit Krisztus hozott. A püspökök kollégiuma arra kapta az „igazság karizmáját” (Irenaeus), hogy Péterrel való közösségben és az ő vezetése alatt hivatalosan közvetítse a kinyilatkoztatást.

A hit jelenlegi helyzete különleges erőfeszítést követel, ha az evangéliumot a maga

teljességében el akarják juttatni az emberekhez, és ha Isten üdvözítő tetteit ferdítés nélkül, az igazság szeretetének megfelelően fel akarják tární előttük. Amikor ugyanis a liturgiában Isten szavának hirdetése nagyobb helyet kapott, a hívó népben növekszik a Szentírás szeretete, a katekézis új módszerekkel gyarapszik, a biblikus, patrisztikus és teológiai kutatás értékes támogatást nyújt a kinyilatkoztatott igazságok feltáráshoz, akkor sajnos a hívők nagy részét megzavarja a lényeges igazságok körül tapasztalható bizonytalanság, kétértelműség és kételkedés. Ide tartoznak a Szentháromságról és a Krisztusról szóló dogmák, a valóságos jelenlét az Eucharisziában, az Egyházzól, mint az üdvösség szervéről szóló tanítás, a papi szolgálat Isten népében, az ima és a szentségek jelentősége és a keresztény erkölcsstan követelményei, mint például a házasság felbonthatatlansága és az emberi élet sérthetetlenléte. Sőt a Szentírás tekintélyét is aláássák az ún. mitológiai elemek túlbuzgó kiiktatásával. A keresztény vallás egyes alapigazságait szívesen elhallgatják, és lélektani meg szociológiai elemekből igyekeznek felépíteni egy kereszténységet, amely szakít az apostolok hitéhez visszanyúló hagyománnyal, és meg van fosztva vallási tartalmától.

Ilyen jelenségek láttán a püspökök testületének bizonyosságot kell tennie az Úr iránti engedelmességről. A rájuk bízott nyájnak szent joga van rá, hogy megkapja Isten egész kinyilatkoztatását. Ezért kell az evangéliumot fáradhatatlanul hirdetni, és ezzel elősegíteni, hogy a keresztény nép a tanítást megértse, és életével tanúságot tegyen a Krisztusban megjelent üdvösségről. A püspököknek ezt a feladatát a zsinat is ismételtelen kiemelte. Bár a hitben az igazságot Isten tekintélye miatt fogadjuk el, a hívők számára a tanítóhivatal az a jel és út, amelyen át Isten szavát megkapják és felismerik. Tehát minden püspök köteles egyházmegyéjében őrködni a hit épsége és az Egyház egészsége fölött.

Az apostoli hivatal nehézségei

Könnyű meglátni, hogy hivatásunk gyakorlása ma nagyobb nehézségekbe ütközik, mint az előző századokban. Akkor az Egyház szoros kapcsolatban állt a társadalommal, befolyásolta kultúráját, gondolkodás- és kifejezőmódját. Ma sokkal nehezebb az Isten ígését olyan módon hirdetni, hogy visszhangot keltsen az emberek értelmében és szívében. XXIII. János pápa már a zsinat megnyitásakor rámutatott erre a nehézségre: „Más a hit letéteménye, és más annak érthető módon való továbbadása, de mindig olyan módon, hogy az eredeti értelem ne változzék. Olyan kifejezőmódot kell találni, amely az egyházi tanítóhivatal lelkipásztori jellegének legjobban megfelel”. (AAS 54, 782)

Minden pásztor köteles arra ügyelni, hogy az új kifejezések keresésében el ne veszzen maga az igazság és a tanítás folytonossága. Különösen vigyázni kell arra, hogy Isten üdvözítő tervét le ne szűkítsék az emberi értelem felfogó képessége szerint, és csak olyan tételeket hangoztassanak, amelyek a fül számára kellemesek. A pusztán természetes ismérvek alapján nem szabad mellőzni a természetfölötti misztériumokat. Ma is érvényes az apostol megállapítása: „Ha mennyei angyal más evangéliumot hirdetne, mint amit mi hirdetünk, átkozott legyen” (Gal 1, 8).

Nem mi ítélkezünk Isten szava fölött, hanem az mi fölöttünk. Egyes hívőknek vagy akár a hivatal birtokosainak felsülése még nem jogosít fel arra, hogy a kinyilatkoztatást megmásítsuk. Ma sem beszélhetünk másképp életszentségről, szűzességről, szegénységről és engedelmességről, mint maga Krisztus beszélt. A szociológiai vizsgáldás segít abban, hogy megismerjük azok helyzetét, bajait, gondolkodásmódját, akikhez intézzük az Isten ígését. Figyelembe vehetjük korunk szellemét, amely hirdeti, hogy a tudományos megállapításokon kívül nincs semmi magasabbrendű tudás, de tudnunk kell, hogy a közvéleménynek ilyen megállapításai nem okvetlenül az igazság ismérvei.

Más részről viszont nem vehetjük tudatlanra a hívők kérdéseit, akik joggal törek-
szenek a hit mélyebb megismerésére. Ide tartoznak az ember eredetére, az élet értel-
mére, a boldogságra és az emberiség sorsára vonatkozó problémák. Hasonlóképpen
foglalkozni kell azokkal a kérdésekkel is, amelyeket a mai tudósok, történészek,
pszichológusok és szociológusok vetnek fel. Ezek indítanak bennünket arra, hogy a
Krisztusról szóló tanítást meggyőzőbben hirdessük. A kinyilatkoztatott tanítás nem
mond ellen az emberi szellem felfedezéseinek, ellenkezőleg, felemeli azt a szent és
isteni valósághoz, hogy részese legyen – egyelőre csak töredékesen – a szeretet titká-
nak, amely meghalad minden ismeretet (Ef 3, 19).

A teológusok és ezegzeták vállalták a kinyilatkoztatás mérhetetlen gazdagságának
kutatását. Segítjük és biztatjuk őket, hogy végezzék munkájukat az Egyház töretlen
hagyománya szerint. A pápa itt idézi a német püspökök 1968. december 27-iki nyilat-
kozatát: „A teológia, mint a hit tudománya csak az Egyházban, a hívők közösségében
találja meg helyét. Ha a teológia elutasítja ezeket az előfeltételeket, és másutt keresi
a helyét, elveszti értelmét és tárgyát. A zsinat által előtérbe helyezett vallásszabadság,
amely a lelkiismereti szabadságban gyökerezik, érvényes a személyes hitbéli döntésre,
de nem érvényes annak a meghatározásánál, hogy mi az isteni kinyilatkoztatás tar-
talma és feladata”.

Ami pedig a szellemtudományokat illeti, azokról megállapítja a pápa, hogy hasznos
útmutatást nyújthatnak a kinyilatkoztatott igazságok hermeneutikai kutatásánál, de
nem szükíthetik le magát a kinyilatkoztatást, mivel a kinyilatkoztatott igazságok ere-
dete és tartalma felülmúlja a szellemtudományokat.

A zsinatot annak idején alapos bibliai és teológiai ismeretekkel készítették elő, de
további fontos munkát igényel az Egyházzal szemben teológiai igazságoknak és a keresz-
tény antropológiának a kidolgozása, amelynek számot kell vetnie a szellemtudomá-
nyok haladásával, és a hívők problémáival. Ennek fontosságát és nehézségét mindenki
ismeri. Mégis, a keresztény nép között elterjedt elméletek és vélemények zűrzavará-
ban kötelességünknek tartjuk, hogy a zsinattal újra leszögezzük: „Az igazi teológia az
írott, a szenthagyománnyal elválaszthatatlanul összekötött isteni igében gyökerezik, és
az az alapja”. (Kinyilatkoztatásról szóló Konst. 24.) Ne tűrjük tehát, hogy megfélemlen-
tse bennünket az alaptalan kritika. A teológusok munkája fontos, de Isten a hit
autentikus magyarázatát nem bízta a tudósokra. A hitet belcoltotta az Isten népének
életébe, s a felelősségét a pásztorok hordozzák. Nekik kell megmondaniuk, hogy Isten
milyen hitet követel népétől. Ez a kötelesség bátor helytállást kíván. Ha a püspöki
konferenciák segítséget nyújtanak is, a munka személyes teher marad. Pál apostol
szava a mindenkori püspöknek szól: „Kérve-kérlek az Istenre és Krisztus Jézusra...
hirdesd az evangéliumot, állj elő vele, akár alkalmas, akár alkalmatlan. Érvelj, ints,
búzdíts nagy türelemmel és hozzáértéssel. Mert jön az idő, amikor az egészséges tanít-
tást nem hallgatják szívesen, hanem saját ízlésük szerint szereznek maguknak tanító-
kat” (2 Tim 4, 1–5).

Felhívás a püspökökhöz

Ezt a kötelességet csak úgy teljesíthetik, ha a kinyilatkoztatást buzgón átgondolják,
és ismerik az emberi életet. Csak akkor hirdetik gyümölcsözően az igét, ha magukévá
tették imával és elmélkedéssel. Tanításuk akkor talál hitelre, ha imádságos szellem,
engedelmesség és bűnbánat áll mögötte. Nem a sok szó a fontos, hanem az a szó,
amelyet hitelesít az evangélium szerint való élet is. A világnak szüksége van a szent-
életű emberek tanúságtételére. Bennük az Isten szól, és megmutatja országának jeleit
(Egyházzal szemben Konst. 50.). Ezért türelmesen hallgassák meg az emberek kérdéseit,

amelyek talán megzavarják békés nyugalmukat. A kenyeret kérőknek ne adjanak követ. Segítsék azokat, akiknek még nincs kellő világosságuk a hithez, hogy a kételyeken keresztül hazataláljanak Istenhez. Ha Jézus Krisztusról beszélnek, mutassák meg benne az Isten Fiát, aki értünk emberré lett, hogy isteni életének részesévé tegyen bennünket. Ne engedjenek érvényesülni olyan irányzatot, amely csak vonzó embert akar látni Krisztusban, nem az emberré lett Istent.

Itt a pápa a püspöki kollégium keretén belül beszél. Istennek és az embereknek szolgálunk, ezért megfelelő okossággal, körültekintéssel és határozottsággal tudnunk kell meghozni a kellő döntéseket. Ez sem könnyű feladat. A vélemények összemérésében ugyanis megvan az a veszély, hogy némelyek különös nagylelkűséggel kapcsolják össze az ellentétes álláspontokat, és igyekeznek megfelelő táborot kiépíteni maguknak. Akik így beszélnek, nem ritkán meg vannak győződve arról, hogy Isten nevében szólnak, és félreismerik azt a szellemet, amely valójában vezeti őket. Nekünk a hit szavát az általa hozott gyümölcsökből kell megítélni. Lehet-e az a tanítás Istentől, amely elnyomja a keresztényekben az evangéliumban megkövetelt lemondást, elfelejti hirdetni a szelidséget, igazságot, tisztaságot, vagy amely a testvéreket egymás ellen úszítja?

A pápa ugyanezt a követelményt támasztja mindenkivel szemben, aki Isten ígését hirdeti. Tanúságuk legyen az evangélium tanúsága, szavuk legyen az evangélium szava, amely hitet ébreszt, és szeretetre hangol. Törekedjenek arra, hogy az emberek életét, gondolkodását és erkölceit áthassa az evangélium szelleme.

A zsinat évfordulóján ezekkel a gondolatokkal foglalkozunk – írja befejezésül a pápa. Amikor veletek együtt feltesszük magunknak a kérdést, mennyire voltunk hűségesek kimagasló feladatunkhoz, meg vagyunk győződve, hogy kötelességünk szerint járunk el. Csak így mondhatjuk, hogy hűséges pásztorok akarunk lenni. Veletek együtt azt az eszközt akarjuk választani, amely korunk követelményeinek megfelel, és a zsinat tanításával is összhangban van. Magunkat veletek együtt a boldogságos Szűz oltalmába ajánljuk, és kérjük annak áldását, aki „a bennünk működő erejével mindent megtehet azon felül is, amit kérünk, vagy megértünk” (Ef 3, 20).

G. F.

Rezek Román

TEILHARD ÉLETE ÉS LÁTOMÁSA

(Vázlat „a Jövő Zarándokáról”)

Az első lépések

Mint bármely alkotó lángelmét, Teilhard de Chardint is csak úgy érthetjük meg, ha ellenszenv és előítéletek nélkül sikerül életébe és látomásába helyezkednünk: ha őt magát hallgatjuk, *belülről* közelítjük meg; „újszülöttként” figyeljük azokat a lépéseket, amelyekkel újjá akarta szülni a keresztény élet *magyarázatát* századunk óriásira nőtt dimenziói szerint. Csakis *ezután* következhetik minden kiegészítés, kritika vagy „meghosszabbítás”.

E sorok írója is az origeneszi „hallgatódzni-tudás kegyelmét” kérte, amikor – kilenc évvel ezelőtt – először találkozott egyik elmélkedésével, s azóta szüntelenül az ő tanácsai szerint figyeli: kezd-e felvirradni az a kozmogenetikus látomás, amelyet ő akart a fürgetegesen növekvő emberiség elé tárni [1].

„Tűz az encriájuk, s égben születtek” – mondja a Teilhard-család XV. századi jelmondata.

Ehhez Péter, a család legutolsó fészkeében negyedik a tizenegy gyermek között, még ezt is hoztatte: „Ami fölfelé száll, mindig központosul”, és: „Imádkozzatok, hogy sose akarjak mást, mint csakis a Tüzet”... De születésekor (1881. május 1., Sarcenat, a francia Puy-de-Dôme megyében) senki sem sejtette, hogy mikor és hogyan fog lángra lobbanni ez a tűz. „Szikrának kellett rám esnie, hogy felcsapjon a láng. Ez a szikra pedig a keresztény misztikus áramból fakadt, s anyámon keresztül világította meg és lobbantotta lángra gyermeklelkemet”. Régi vágasú asszony volt ez az édesanya, aki minden házimunkát maga végzett, mindennap eljárt a misére a három kilométerre fekvő kis templomba, hogy az egész emberiség üdvéért imádkozzék; sosem ült fotelbe, hanem csak szék szélére, szinte mentegetőzve, hogy ennyi helyet foglal el a többiek elől. De bölcsessége és szelid szeretete oly útra indította Pétert, amelyet még édesanyja sem láthatott előre: „Óriási erő annak felismerése, hogy az evolúció minden erőfeszítése visszavezethető az Isten-szeretet igazolására és kibontakozására. Már anyám is ezt mondogatta. De egész életem kellett hozzá, hogy ezt az igazságot szervesen építsem be világképembe... Áldott és szent édesanya, neki köszönhetem lelkem legjobb részét... Látom magamat, s újra átélem ma is (lehettem öt-hat éves), amint ott állok a kandalló mellett, s szilárd „Kis-Jézuskultuszomra” zuhan a múlandóság szörnyű élménye: anyám egy hajtincsemet tartotta láng fölé s amint kétségbeesve néztem hamvadását, ő szeliden szolt: Péterkém, a dolgok nem semmisülnek meg, csak átváltoznak... Hatvanéves elmélkedés kellett hozzá, hogy megértsem: anyámnak igaza van.”

„Gyermekkoromtól kezdve az volt egész életem tengelye, hogy mindenben valami abszolút akartam elérni. Egészen világosan emlékszem ma is (1950), hogy akkori szórakozásaimban csak az nyugtatott meg, ha valami alapvető, szilárd boldogsággal kötött össze. Ez általában abból állt, hogy „birtokoltam” – vagy elgondoltam – valami szilárd és változatlan tárgyat. Ez a tárgy akkor egy-egy fémdarab volt: vas, kvarc, ametiszt. Ebben az ösztönös hajlamomban, amely a fém „imadására” készített, már ott volt egybegyűlve valami velem született erőnek feszülése, s ezzel együtt a hajlamok egész sora. Lelki életem nem más, mint ezeknek az igényeknek kibontakozása és tisztulása”.

De a vasdarabtól még messze van az Omega-pontig. S lassacskán Péter is saját bőrén tapasztalta, hogy „az a Szilárdság, amiről akkoriban álmodoztam, nem elvont lényeg, hanem összpontosulásnak eredménye. Gyermeklelkemet micsoda reménytelenség járta át (sosem felejttem el), amikor egy szép napon megállapítottam, hogy a vas kopik, megrozsdásodik; s mit ki nem kezd a moly”?

Apjának, a több birtokot kezelő intelligens gazdásznak, szintén sokat köszönhet Péter: „Tőle kaptam a természet szeretetét, az idő futásának érzékelését, meg valami alapvető egyensúlyt. Nemcsak latinra tanított minket, de bevezetett a természettudományokba: növénytanba, állattanba. Tőle kaptam azt a meggyőződésemet, hogy *csak az* „arisztokrata”, aki mindenkihez jó”.

A gyermekkor „zöld paradicsoma” nem folytatódhatik örökké. Családi szokás volt, hogy a lányok az orsolyarendi apácák intézetébe kerülnek, a fiúk pedig a jezsuiták gimnáziumába. Így jut Péter a Notre-Dame de Mongré kollégiumba (1892 április). A díszlépcső alján Szent Ignác óriási képe nézett rá, papi ruhában, de még magán hordva a katonáskodás nyomait. Maga a gimnázium: ájtatos szellemű vidéki kaszárnyához hasonlított, s valami polgári karteziánus szellemet árasztott. Homlokzatán viszon ott van a mindent megmagyarázó jelmondat: „Az ifjúságban Krisztust szeretjük, és Szűz Máriát hívjuk pártfogónkul”. Az Abszolútra még homályosan vágyó Pétert befogadja a keresztény kultúra vidéki fellegetára.

Tanulmányi évek

„Ott oltódott belém a Jézus-Társaság vírusa. Szinte észrevétlenül... Inkább álmodozó voltam, mint hancúrozó”. Ezt *Abbé Brémond*, Teilhard egyik tanára is tanúsítja: „Elképesztően csendes fiú volt, de első mindenben... Csak később tudtam meg, mi

volt az oka ennek a látszólagos szenvedtelenségnek: már másfajta szenvedély fűtötte, a kövek szeretete”.

Hivatása kérdése az őszinteség és a becsület kérdése: „Minden attól függ, hogy Jézus világosan megéreztetni velem: mit kíván, és meg is adja a döntéshez szükséges szilárdságot”. 1899. március 2-án lép a jezsuiták Aix-en-Provence-i noviciátusába. A harmincnapos lelkigyakorlat végén újjongva írja: „Végre jezsuita vagyok, s teljesen boldog. Egészen Jézus Szívének ajánlom fel magamat, Szűz Mária közvetítésével. Imádkoztatok, hogy meg tudjam valósítani mindazt, amit Istenünk elvár tőlem”.

Kétéves noviciátus készíti elő az egyszerű fogadalmat. Aztán: kétéves „juvenátus”, amelyet licenciátus zár le; majd hároméves skolasztikus filozófia, kétéves „gyakorló-tanárság” (Kairóban, fizika- és kémia tanárként), négyéves teológia (Angliában, ahová a francia jezsuiták átköltöztek a század eleji francia törvények miatt).

Már Jersey-ben, filozófiai tanulmányai közben, a fizika-kémia és az ismeretelmélet iránti érdeklődését mutatja a kéziratok házi folyóiratukba írt tanulmánya (1905). Belső életéről egy jellemző eset tanúskodik: azt véli, hogy a diákeveiben olvasott Kempis Tamás szellemében kell választania *vagy* az annyira lebilincselő „kövek tudományát”, *vagy* a kizárólagosan „természetfölötti életet”. Noviciusmestere magyarázta neki, hogy „a keresztrefeszített Krisztus ugyanúgy elvárja énje természetes kiteljesedését, akárcsak természetfölötti megszentelődését”, – de nem magyarázta meg, hogy ez miként lehetséges. „Ez mégis elég volt, hogy kezemben tartsam a megoldás két sarkpontját: elszakadás és kibontakozás, birtoklás és lemondás lassacskán szinte önmagától szintetizálódott áthidaló mozgássá”. (Csodálatos világossággal fogja ezt bemutatni *Az Isteni Milió* lángoló lapjain.) – 1902-ben írja egyik nővérének, a lelki szárazsággal küzködő apácának: „Ne kifordítva nézd a keresztfát, hanem *Jézust* lásd szád rajta, a mindenkit fölemelőt és föltámasztót”.

1902-től kezdve minden szabad idejét ásványtani terepmunkára szánja. Egy vidéki folyóirat közli is geológiai tanulmányát. De egyre inkább jut „új nagyságrendek szentélyébe”: „Mindenünnen az Anyag, az Élet s az energia, belső látásomnak hármas oszlopa hívogat, s köti le egyre jobban egész éneket. Csak elemi fizikát tanultam (a relativitás-előtit), és tanítottam; de meg sem tudnám mondani, mily teli tüdővel lélegzem, s jól érzem magam az elektronok, az atommagok s a hullámok világában. Bennük találok meg azokat az „őstípusokat”, amelyek arra szolgálnak, hogy még a krisztusinak világában is kifejezzem lelkem legmélyét” – írja 1950-es visszaemlékezésében.

Kairóban, 1906 táján, a „panteista kísértés” csap rá: „Találjunk rá a végtelen terekre, dajkájanak s öleljenek át mindörökké, engedjenek szétfolyni a végtelenbe... Így duruzsolt fülemben az a hang, amely már sok bölcslet megigézett. Ringatta elbűvölt eszemet, szívemnek cinkosát. Az a pogány óra volt, amikor Szirének dala száll fel a Mindenség alsó régióiból. S amint húzott a lejtőn az Anyag bódító édes terhe, már megjelentek Epikurosz disznai”...

„S akkor az mentett meg, hogy hiszek az Életben. Ha minden biztonságunk megínog, ha dadogni kezd minden szavunk, ha kétségé válik minden alapelvünk, ugyan miféle végső hitbe horgonyozhatjuk veszni indult belső énünket? Csak ebbe: a növekedésnek abszolút iránya van, s feléje kell terelni önmagunkat. Ez kötelességünk s egyszersmind boldogságunk. Az Élet sosem csap le, sem útközben, sem akkor, ha mutatja, hogy mi a Végpontja. Persze az Élet nem határoz meg nekünk sem Istent, sem dogmát. De megmutatja, milyen utat követnek mindazok a tények, amelyek nem hazudnak s nem agyagbálványok. Jelzi, hogy a látóhatár melyik tája felé kell hajóznunk, hogy hajnalra leljünk, s meglássuk a fény növekedését. Minden tapasztalatom alapján s a nagyobb boldogságra vágyó szomjas hitemmel vallom: van abszolút többlet, abszolút jobblét, amit így nevezhetünk: tudatnövekedés, egyre nagyobb szabadság, egyre nagyobb erkölcs. A létezésnek ezekre a felsőbb régióra pedig központosítással, tisztulással, a legnagyobb erőfeszítéssel juthatunk. A Kozmosz igazi hívó szava ez: tudatosan vegyünk részt abban a nagy munkában, amely öbenne folyik. A dolgok egyetlen lelkével nem úgy egyesülünk, hogy határtalanul „szét-

folyunk”, hanem ha velük együtt küzdünk egy Végpont eléréseért” – írja már legelső, valóban „teilhardi” írásában, *A kozmikus életben* (1916).

Teilhard „látomásának” lényege van e sorokban. Mert „kellő időben, nem tudom honnan előbúvó csíráként, visszhangra talált bennem az Evolúció gondolata: nagy jelenlétként növekedett bennem a Világmindenség mély, ontológiai, mindent magával sodró özönlésének tudata. Anyag, Élet és Energia szintézist érhet el egy olyan Világban, amely a mozdulatlan Kozmosz darabkákra parcellázott állapotából új dimenzió megszerzésével (a valamerre irányuló Fejlődés meglátásával) a Kozmogenezis szerves fokára és méltóságára jut”. – Szétfolyó, semmibe olvadó világ helyett központosuló világot láttat meg az evolúció. S mivel a központosulás személyivé alakulást jelent, és mert központokat csakis a Legelső Központ egyesíthet, ezért az evolúció teljes felmérése elvezet valami egyetemes Létező meglátásához. A panteizmus szétfolyó világa s anyagbasemmisülése helyett immár a *legelső-fokozó* jelenik meg minden dolog szilárd vonzópontjaként. (Akik még ma is panteizmus-sal vádolják Teilhardot, inkább olvassák el idevágó száz és száz írását.)

Ezzel aztán kezd megoldódni az anyag és a szellem viszonyának problémája. Fejlődő világmindenségben (kozmogenezisben): az anyag és a szellem nem két külön dolog, hanem két állapota, két arcéle ugyanannak az egyetlen fejlődő kozmikus „alapszövetnek”... Ez az intuíció teszi majd – alaposan kifejtve, folyton tisztább megfogalmazást kapva – Teilhard evolucionizmusát spiritualistává: „Első helyen a Szellem, a szervező-egyesítő... S ez máris azt jelenti, hogy nem a múlté, hanem az alakulása s a Jövőé a vezérszerep”. Az anyagnak fokozatos szellemivé válását (egyre magasabbfokú szervezett összpontosulását) Teilhard világosan megfigyelhette ötvenéves paleontológiai kutatómunkájában, ezért mer általánosítani: „A fejlődés és vonzás alatt álló Világegyetem a Szellemre zuhan, mint szilárdító formájára... Ha az anyagot nem metafizikailag, hanem genetikusan, valóságos alakulásában nézzük, akkor nem ellenlábasa, nem ellenpólusa az elérni vágyott Megérinthezőnek, hanem anyaméhévé, hordozójává válik”. Az értékek ilyen „átbillenése” fogja megalkotni a hüperfizika szintetikus nagy törvényeit, amit most még (1911 táján) csak homályosan lát. „De abban már nem kételkedtem, hogy azt a boldogságot, amit valamikor a *Vasban* kerestem, csakis a Szellemben találhatom meg.”

1911-ben pappá szentelik Hastings-ban (Anglia). Már akkor úgy lát, és úgy él, mint öt évvel későbbi elmélekedésében legrögzítette: „Első akarok lenni annak tudatosításában, hogy a Világ mit szeret, mit keres, és mitől szenved. Első akarok lenni a keresők, a szeretni akarók közt, a szenvedőkkel. Elsőként akarok kitarulni, és akarom fölládozni magamat, a Világ minden szolgájánál kitarultabban akarok emberi lenni... S ugyanakkor az evangéliumi tanácsok követésével meg akarom menteni a lemondás révén mindazt a mennyei lángot, amit magába zár a hármasság: a tisztaságot, a szegénységben és az engedelmességben akarom átszentelni a szerelemben, az aranyban és a függetlenségben rejlő erőket”.

1912–1914: Teilhard elmélyed paleontológiai tanulmányaiba, a párizsi *Museum*-ban *Marcellin Boule* irányításával. – „Munkám szépen halad. De közben a szaktudományos munka több eszmét fakaszt fejemben, semhogy máris rendszerbe tudnám fogni.” Ez folyik tudományos „kirándulásain” is, amikor csákánnyal kezében kutatja a legrégebb negyedkori emberi lakóhelyeket: már nem az anyagi „Vas-Isten” az elmélekedése tárgya, hanem az emberiség, amely „folyóhoz hasonlít: lassan, de biztosan halad előre. S ahogy a vízcepp sem fordul vissza forrásába, akként az ember sem állhat ellen, hanem – éppen ellenkezőleg – nekifeszül az őt tovasodró kozmikus árnak, amely előreviszi, valaki nálánál Nagyobb felé”.

A lángelme maradandó értékű alkotásai viszont az első világháborúban születnek meg.

A front árja, amely mégiscsak előbbre viszi a világot

Furán hangzik, de elhíhetjük Teilhardnak: „A háború tette lehetővé, hogy emberre érjek”. Számára a front nemcsak tűzvonalat jelent, a – sajnos még mindig – egymásra támadó népek hullámverődését, hanem valamiképp azt a sodródást is, amely

az embereket arra készíti, hogy egymásbahatoljanak, egymással egyesüljenek: „Ha egy-egy nehezebb nap végén nézem az éjszakában felfénylő ágyútüzeket, érzem, hogy mindannak végsőre feszült fokán vagyunk, ami megvalósult, és aminek még ki kell alakulnia... Boldog vagyok, hogy részt vehettem a háborúban: emberebb lettem, és méginkább pap. S megtanultam, hogy az élet nagyon szép – még a legkutyább körülmények között is, ha Istent látjuk meg benne. Márpedig Ő mindenütt ott van”.

Hogy Reims környékén a lövészárokból (mint szanitéc) még geológiai tézisének egy-egy gondolatát is papírra veti; hogy kitüntetései között a Becsületrend is szerepel; hogy katonatársai Sidi Marabu-nak nevezik: ez Teilhard számára csak felszíne a frontnak. A mélyben óriásit lendül a világképe: mivel „az emberi masszába” merült, ezentúl már képtelen úgy kézbe fogni fosszilis csontmaradványát, hogy ugyanakkor ne gondolna a ma és a holnap emberiségére.

1915: Ypern és a Champagne-i harcok; 1916: Verdun; 1917: a Chemin-des-Dames-i csaták; 1918: a második Marne-i ütközetek... ez is csak felszíne a nagy élménynek. Bent a mélyben: Teilhard átéli a küzködve előrejutó emberi fejlődés minden mozzanatát. „Folytatódik a régés-rég megindult evolúció, s most már a jövő emberiségének vajdó törzsébe gyűlnek erői”...

Képzjük el a 34–38 éves jezsuitát, akinek szelleme tele van az előző évek ismerethalmazával. Most – az élő s küzdő emberi tömegbe merülve, meg az evolúciú egyetemes értékét megsejtve – éri még egy harmadik lényegbevágó élmény is: hála Marguerite Teilhard-Chambon, unokahúga tiszta lelkének (tanárnő volt egy párizsi intézetben), Teilhard először („harmincéves késéssel”) találkozik „az örök nőivel”: Margittal levelezve nemcsak élményeket közöl, hanem – mint már oly sokan a *nagyok* közül – rátalál a „tiszta női lényegre”, amely nélkül a férfi nem érhetik meg teljesen.

Az újra-megszületett Teilhard-t *húsz* háborús írásában találjuk meg: a hármas hatásra (az emberi massa, az evolúció emberi értelme és az örök női lélekkel találkozás) egymásután villannak fel olyan meglátások, amelyeket egy-egy támadás után vagy a párnapos pihenők közben meg *kell* írnia. E húsz tanulmányában vagy elmélkedésében „megvan már mindaz, amit később világosabban újra megfogalmaztam” – mondja saját maga. – Érdekesség kedvéért hadd említsem meg, hogy éppen az *Írások a háború idejéből* c. kötet mindmáig az egyetlen – hála P. Henri de Lubac-nak és Mgr. Bruno de Solages-nak (egy jezsuitának és egy karmelitának), akik tíz évvel Teilhard halála után (1965-ben) jegyzetekkel, magyarázatokkal adták ki ezt a tanulmánygyűjteményt: ez mindmáig az egyetlen Teilhard-kötet, amely szabályos *Impri-matur*-t és *Nibil obstat*-ot kapott...

Képtelenség volna e pár lapon ismertetnem a *Háborús Írások* lényegét: 120 könyv-lapnak felel meg az *Álarc nélkül* c. Teilhard-életrajzom elején; maga a szöveg pedig – magyar fordításban – kb. 550 oldalas könyvre rúgna, ha valamikor sikerülne nyomdába küldenem...

Ezt nagyon hangsúlyozva, ideírok mégis pár mondatot, amely legtömörebben sűríti össze e „forrón izzó”, de igen sokszor a filozófiába érő „látomásokat”:

– „A Föld-Anyának s vele mindenekfölött Jézus Krisztusnak ajánlom e sorokat... Mert van egyesülés Istennel, s van egyesülés a Földdel; de a Föld révén is lehet egyesülni Istennel, – átalakítva a Földet, mint ahogy Jákob küzdött az Angyallal.”

– „Élni vagyok. Kicsorduló élet hajt e sorok írására is. Ki akarom fejezni, milyen is lehet az, hogy valaki izzó szenvedéllyel nézi a Földet. Megoldást is akarok találni cselekvésem ingatag lépteire, kételyeire. Mert szeretem a Mindenséget. Szeretem energiát, titkait, reményeit. S mert ugyanakkor Istennek szenteltem magam: Neki, az egyetlen Kezdetnek, az egyedüli Kiútnak, az egyetlen Végpontnak. Hadd buzogjon hát fel szeretetem, mellyel az anyagot s az életet ölelem át... Olyan hiteles megoldást akarok, amelyben egyensúlyt ér el, és egységessé válik benső életem. S ezt mindazok kezébe akarom tenni, akik kételkednek ilyen megoldás lehetőségében.” S mert a fronton könnyen otthagynak fogát, mint oly sok barátja már, ezért leírja e nagy szót (már *A kozmikus élet* végén, első írása utolsó soraiban): „Ez szellemi végrendeletem”. Későbbi tanulmányaim (nagy témaköröket bemutatva) állandóan viszsztatérnek majd erre a „szellemi végrendeletre”.

1919 decemberében – P. Valensinek, a jezsuita jóbarátnak közvetítésével – Teilhard Maurice Blondellel, az Aix-i misztikus filozófussal vált több levelet, „emlékiratot”: világos a két gondolkodó lényegbeli egyezése, de jól kitűnik, hogy Teilhard mennyire „fizicista”, aki nem a világból kiszakadva, hanem felkutatva, meghódítva és átalakítva akarja keresni az „egyetlen szükségesnek” átölelését. (E téma elemzését H. de Lubac kiadta egy könyvben: Teilhard és Blondel levélváltása, és hosszú magyarázata.)

Teilhard Párizsban folytatja paleontológiai tanulmányait, 1922 márciusában pedig megvédi doktori tézisét (a francia eocénkori emlősökről). De ismét a „tágabb látás” vonzza: „Bárcsak jönne már egy új Szent Ferenc, egy új Szent Ignác, aki megtanítana minket újfajta keresztény életre, amely jobban beleszövődik a világba, de – éppen ezért – teljesebben el is szakad tőle”.

Az első száműzetés

A párizsi Paleontológiai Múzeum Kínába küldi tudományos kutatóútra Teilhard-t, a Katolikus Egyetem geológiatanárát. Kapóra jön ez előjárói számára, mert már kezdik gyanítani, hogy Teilhard több mint tudós, s talán fölöslegesen is foglalkozik olyan kérdésekkel, amelyek kifejezetten a teológiába tartoznak (az eredeti bűn) ... Tiencsin, egy jezsuita paleontológiai központ lesz tudományos expedícióinak bázisa, s együtt dolgozik P. Licent-nal, a tőle teljesen különböző karakterű rendtársával. Ordosz sivatagában nemcsak tudósként dolgozik, de megírja a *Mise a Világ felett* lángoló elmélkedéseit. (Most sikerült magyarul kiadatnom egy madridi nyomdában.) – 1924 szeptemberében visszatér Párizsba, de csak rövid időre ... Mi történt? Egyik írása, amelyet bizalmasan küldött valakinek (az eredeti bűn *magyarázatára* vonatkozó *hipotézisekről*), Rómába jut – s Teilhard a gyanúsak listájára kerül. Alá kell írnia egy nyilatkozatot – a dogmát illetően. Mélységes és szilárd hitének nincs problémája magát a dogmát tekintve, de szeretné közelebb hozni *magyarázatát* a táguló világképhez ... „Consummatum est – írja P. Valensis-nek –, kidobtak Párizsból. Jópofát vágok a dologhoz, de bensőleg agóniát, óriási vihart élek át. Imádkozz értem, hogy példámmal, engedelmességgemmel tudjam megmutatni, hogy ha újdonsültnek látszanak is eszméim, engem mégis bárkinél hűségesebbé tesznek a hagyományos keresztény hittartalomhoz!” ... Száműzetése (az első kínai évét is beleszámítva) 23 évig fog tartani; s csak közbe-közbe jöhet vissza rövid európai utakra. Baráti köre egyre növekszik, szakmai téren együtt dolgozik hívőkkel s hitetlenekkel egyaránt. Mindenki becsüli.

Egy elmaradt tudományos expedíció idején írja *Az Isteni Milió* c. lelki könyvét (magyar kiadásának címe: *Benne élünk*), amelyet szeretne kiadni, hogy segítse a Krisztust kereső „pogányokat”. Élete végéig hiába várja a kiadás engedélyét ... Csak barátai másolják, és adják kézről kézre, Teilhard tudta nélkül is, akárcsak sok más tanulmányát és elmélkedését.

„Minden „rossz” jóvá fordul annak életében, aki szereti Istent.” Teilhard százszor és százszor írta le ezt a sziklaszilárd meggyőződését, amely mindig „szerencséken át” vitte előre akkor is, amikor befelé „vért izzadott”, vagy sírógörcsök kínozták: miért nem hirdetheti a kozmikus Krisztust? ... Kínai években a legnagyobb „véletlen” az volt, hogy – a földrétegek korát megállapító szakemberként – részt vehetett a Pekingtől 50 kilométerre fekvő Csü-ku-tien-i barlang fektetésében, a Szinantroposz fölfedezésében.

Tisztán szaktudományos írásait most készül kiadni egy német cég, tíz kötetben.

1930-ban a Gobi-sivatagot felkutató amerikai expedícióban vesz részt. Ekkor írja

egyik levelében: „Fizikailag kevésbé fiatalnak érzem már magam; de befelé fordulva: egyszerűbb lettem, s egyre szenvedélyesebb lélekkel feszülök neki a jövő előkészítésének”.

A jövő zarándoka

Amikor a hüperfizikai (tudományos eredményeket – tá fizika – *szintetizáló*) törvények egyre világosabban kialakultak Teilhard világképében, a múlt szemlélete egyre inkább a jövő „látomása” felé vitte: „A jövő megfigyelői azt fogják megállapítani korunkról, hogy mi végre fölfedeztük: kezünkben van az emberiség sorsa, s csak maga az ember segíthet minket az ember s a világ megfejtésében”. Teilhard még a Sárga Expedícióról szóló beszámolójában (az ősrégi Selyem Útját felkutató vállalkozás) is ezt írja: „A geológus szemében egyre világosabbá válik a jövő, amikor jól megérti a Góbi-sivatag rég kihalt romvárosait” ... „Mindent fel kell kutatnunk, rá kell találnunk minden titokra, meg kell értenünk mindent. A múlt már elmúlt. Az egyetlen – hozzánk méltó – fölfedezés: hogyan kell építenünk a jövőt”.

Akik még nem ismerik Teilhard idevágó írásait, álmodónak vélik. Pedig a legkiválóbb futurologusok is elismerik: látomásának lényege helyes; csak technikailag kell kiegészítenünk.

Via Crucis

1936-ban meghal édesanyja. Ugyanabban az évben hal meg a nővére, Margit. „Ó, kedves nővérem, miközben én a Föld pozitív erőinek felkutatására szentelem magam, s jártam végesvéig kontinenseken meg tengereken, lesve, mint növekszenek Földünk erői ... te, hosszú éveken át paralizáltan, ágyhoz kötve, csendben alakítottad fénné a világ legsötétebb árnyait ... Mondd csak, Margitkám, mit gondolna teremtő Istenünk: melyikünknek jutott egyszerűbb szerep?” ...

S fölmerül benne az örök kérdés: az emberi erőfeszítés hiábavaló, igazolhatatlan, avagy van benne valami „abszolút”? Filozófiába hajló válaszának kiindulópontja ez lesz: „Az igazság nem más, mint a világegyetemnek s mindenegyes pontjának koherenciája. Miért vonnánk kétségbe az ilyen összefüggést? – arra hivatkozva, hogy saját magunk vagyunk a megfigyelői. Egyesek folyton szembeállítanak valamiféle antropocentrikus illúziót – nem-tudom-miféle objektív realitással. Ilyen szétkülönítgetés nem létezik. Az ember igazsága a világmindenség igazsága az ember számára, azaz egészen egyszerűen: maga az igazság”.

Miközben a római jezsuita generális (aki igen rosszul ismeri Teilhard-t) a följelentgetések hatására egyre inkább korlátozza Teilhard nem-tudományos működését (ennek történetét most írta meg két kötetben az egyik volt párizsi előljárója), Teilhard engedelmeskedik a korlátozásoknak, de följegyzi magának: „A felkutatásra váró s humanizálást igénylő erkölcsi energiák titokzatos óceánjára fognak evezni a holnap legbátrabb hajójai. Aminek még most mindnyájan híjával vagyunk: az a szentségnek új formulázása”.

1938–1940 között írja *Az emberi jelenség* c. nagy könyvét; Európába küldi a kéziratot azzal, hogy cenzorai talán csak megengedik kiadását.

1945-ben vége a háborúnak, amely Teilhard-t teljesen odaláncolta kínai lakhelyéhez, s meg sem mozdulhatott a politikai korlátozások miatt. – De most közelednek a fölszabadító hajók, s első táviróik nem katonai kérdéseket akarnak tisztázni, hanem ezt: „Hol van a Szinantroposz? Hol van Teilhard?” – Maga Teilhard is mosolyog amerikai barátainak azon a naivságon, hogy éppen ő utána érdeklődnek a közeledő hajók ... A Szinantroposzt viszont (34 nagy ládába gyűjtött minden részletfölfede-

zessel együtt) máig sem találta meg senki; csak a minden fontos darabról készített másolatok maradtak meg a jövő tudósainak. Az eredeti koponyák talán egy japán hajón süllyedtek a tengerfenékre...

1946-ban Teilhard visszamehet Párizsba, szellemi életének anyaföldjére. Maga is megdöbben, hogy mekkora érdeklődéssel figyelik minden szavát, amikor számtalan konferenciára, tudományos előadásra hívják. Az *Études* (jezsuita folyóirat) házában kap szállást, de 1947 júniusában szívroham veri le, több napon át élet-halál közt lebeg... „Fordulat következik életemben? Ma Johannesburgban kellene lennem, hogy részt vegyek a dél-afrikai ásatásokban... Valaki kiragadott a „kozmosz munkából”, hogy még mélyebben merítsen a Krisztusiba, az egyetlen szükségesbe... Tudományos téren majd a többiek megteszik mindazt, amit lehet”...

„Elmerülés a Krisztusiba”... amint írta is már *Az Isteni Milió*-ben: „Amikor testemen (és méginkább: szellememen) jelentkezik majd a kopás a kor miatt; amikor kívülről rám ömlik vagy bennem belülről megszületik a baj, amely lebont vagy elvisz; abban a fájdalmas percben, amikor hirtelen ráébredek, hogy beteg vagyok, vagy hogy öreg lettem; s főleg abban az utolsó pillanatban, amikor érezni fogom, hogy énem kicsúszik ellenőrzésem alól, s teljesen tehetetlenül fekszem az engem valamikor kialakító ismeretlen nagy erők kezében; mindezekben a sötét órákban, add nekem, Istenem, azt a megértést, hogy (ha elég nagy a hitem) fájdalmaim mélyén Te bogozod szét létem rostjait, hogy lényem veledjebe hatolj, és elvigy engem önmagadba... Uram energiája, ellenállhatatlan és élő Erő, kettőnk közül Te vagy a végtelenül erősebb, Terád háral hát a szerep, hogy égess bele abba az egységbe, amelynek kettőnket kell összeforrasztania. Adj hát nekem valami még értékesebbet, mint a kegyelem, amiért a híveid mind Hozzád könyörögnek. Nem elég, hogy meghalok egyesülve. Taníts meg arra, hogy miként egyesüljek Veled *balá-lomban*”...

1948 őszén előljárói Rómába hívják, hogy „kiönthesse szívét” s hogy beszéljenek két könyve esetleges kiadása ügyében (mert csak két könyvet írt egész életében – a mintegy 300 tisztán tudományos és kb. 300 lelki, hüperfizikai vagy filozófiába hajló tanulmányán kívül). Teljesen jellemző Teilhard-ra, hogyan látja ezt a „zarándoklást”: „Ma este indulok Rómába, ahová igen barátságosan hívnak. Meg kellene egyeznünk *Az emberi jelenség* kiadása ügyében. Ha ez sikerül – mert ezt remélem –, akkor arra is van lehetőségem, hogy elfogadjam a párizsi *Collège de France* (szabad kutatóintézet) katedráját. Mindenesetre alkalmam lesz, hogy kiöntsem szívemet legfelső fórumunk (a jezsuita generális) előtt, s elmondjam, hogy mit látok a mai kereszténységben gyöngeségnek, s mit erőnek. A jövőt előkészítő újhumanizmus számára föltétlen szükséges az elmélyített, átgondolt s *a világ új méreteire szabott kereszténység*”.

Csak testvéri vállveregtetést és ígéreteket kap Rómában, de sem *Az Emberi jelenség* kiadását nem engedik meg neki, sem a *Collège de France* tanszékének elfogadását. Teilhard pedig folytatja keresztútját: „Jézusom, add, hogy jól végezzem be életemet, olyan tanúságtétellel, amely megpecsételi hitemet a Szeretet Pólusában, s ezzel megmutathassam másoknak a jó utat”.

1951-ben mégis eljut Dél-Afrikába: „Világosabban látom az afrikai előember problémáját; s az emberentúli kérdése is tisztul fejemben”. De amint visszatér Párizsba, az előljárói részéről tanácsolt észak-amerikai út – végleges lesz: második száműzetése. „A Lyon-i új Provinciális tudatta velem, hogy Rómában a helyzetem elég feszült. Érdekes: minden úgy alakul most is, mint 1923-ban, amikor Kína fogadott íbe. Csakhogy most Amerikáról van szó. S már hetvenéves vagyok. Nem tudom, miképpen fog végződni mindez”...

1954 nyarán: utolsó franciaországi vakációja, amelyet – előljárói ijedező magatartásának engedelmességgel – megrövidít, és sírva hagyja ott mindörökre Párizsát, szellemi életének anyaföldjét: „Gyermekségemnek s életem alkonyának Ura, számomra beteljesült s számunkra mégis megszületni sosem szűnő Isten, aki ezentúl már egyesegyedül elégíthetsz ki minket, mert imádó vágyunk számára „kibontakoz-

tatónak' és 'kibontakozónak' mutatkozol, szakíts szét végre minden felhőt, amely Téged még elrejt: az ellenséges előítéletek ködét, meg a hamis vélekedések felhőit is. S mindenén átragyogó tüzed árja (diafánia) egyszerre fakassza fel egyetemes Jelenlétedet. Ó, egyre nagyobb Krisztusom!"...

„E rövid párizsi útamról csak kaotikus benyomások halmaza marad bennem. De két világos pontot is látok: életem maradék részét az Egyetemes Krisztus szolgálatába kell állítanom, teljes hűséggel – ezentúl is – Egyházam iránt. S aztán: a közeljövőben – hacsak ki nem derül felettem az ég – teljesen visszavonultan kell tovább dolgoznom.”

„Közeledik Krisztus órája... Hogy valamiképp végleg belénk hatolhasson, Istennek belénk kell vájnia, ki kell minket üresítenie, helyet kell készítenie bennünk a maga számára. Hogy önmagához alakítson, át kell minket formálnia, újra kell minket öntenie, szét kell törnie létünk molekuláit. A Halál feladata az, hogy ehhez megnyissa a szükséges kaput, lényünk legmélyére vágva le. A Halál éri el azt, hogy elszenvedjük a nagy szétválasztást, amelyre vártunk. Ó dob minket abba a szervesen megkívánt állapotba, amely lehetővé teszi, hogy az isteni Tűz zuhanjon ránk. S ekként a Halál szétbontó és szétóvasztó hatalmát átveszi az Élet működésének legcsodásabbja: az, ami a természete szerint üres volt, hiány, visszatérés a sokféleségbe, – Istennel való telítődéssé és a Vele való egybeforrássá válhat minden emberi létezés számára”...

Utolsó két elmélkedésének már a címe is jellemző; az elsőnek címe: *Kutatás, munka, imádás*: – egész életének tartalma; a másodiké pedig: *A Krisztusi*: – egész életének lelke. Ez utóbbiban az öreg Teilhard fölveti az a kérdést, amelyet sokan szegeznek ma is feléje: „Megjelenik az Energia. S ezzel az Ember számára lehetővé válik, hogy ne csak higgyen és reméljen, de (s ez már sokkal váratlanabb és értéke-sebb valami!) teljes kiterjedésében és egész szerveztségében részt véve, az önmagára összpontosuló Világ múltjával, jelenével és jövőjével tudjon *szeretni* is... Azt hihetnénk, hogy ha ennek a fénynek csak egyetlen sugara esik is szikraként a Nooszféra (a szellem szférája) bármelyik pontjára, máris elég erős robbanást kellene kiváltania ahhoz, hogy szinte pillanatok alatt mindent lángragyújtson és megújítson a Föld színén... Dehát akkor hogyan lehet, hogy ha magam köré nézek, s szinte még kábult vagyok attól, ami elélem tárult – szinte egyedül vagyok az emberek között: az egyetlen, aki *látott!*?... Tehát amikor kéri tőlem, képtelen vagyok felmutatni egyetlen szerzőt, egyetlenegy írást, ahol világosan kifejtve felismerném azt a csodálatos Diafániát, amely az én szememben mindent átalakított!... S főleg hogyan lehetséges, hogy 'amikor visszajöttem a hegyről' (mint Mózes), és bár még szememben izzik a látomás fénye, oly kevéssé találok magamat jobbnak, oly kevéskét lettem békésebb, s annyira képtelen vagyok, hogy tetteimbe áraszsam, vagyis hathatósan közöljem másokkal azt a csodálatos egységet, amelybe merülve érzem magamat?... Egyetemes Krisztus? Isteni Erőtér?... Végeredményben nem vagyok-e merő játékszere valami lelki délibábnak?... Ezt kérdezem magamtól igen gyakran. De lám-csak, ha kételkedni kezdek magamban, lelkem mélyén máris a nyilvánvalóság hármas hulláma indul el aggódó kérdésem ellen, s elsöpri azt a hamis félelmet, hogy az én 'Krisztusom' talán csak merő illúzió" – s elsorolja az összefüggés evidenciáját, a Szeretet hódítón vonzó erejét s a felsőbbrendűség evidenciáját, amely az ő – dogmatikusan hagyományos, *magyarázatában* talán csak a következő ötven év folyamán aktuális – világképének megadja óriási erejét. Mert érzi és tudja is, hogy lehetséges a többi emberek helyes reakciója az ő látomására, és hogy „előbb-utóbb meg is valósul ez a láncreakció”. S hozzáteszi többször ismételt mondatát: „Ez újabb bizonyíték lesz arra, hogy az Igazságnak elég egyszer egyetlen szellemben megjelenie: aztán soha semmi se tudja megakadályozni, hogy mindent meghódítson és lángbaborítson”...

„Szeretnék húsvétkor meghalni” – mondta Teilhard 1955 tavaszán, egy baráti találkozáson. Valaki fel is írta e szavait, március 15-én... Április 10-én, húsvétvasárnap bemutatta szentmise-áldozatát az Úrnak, elment a Szent Patrik-székesegyházba ünnepi misére, együtt ebédelt legbenső barátaival; délután részt vett egy kon-

certen, s ismét baráti körben maradt. Amint az ablakpárkányra akarta tenni teáscsészéjét, hirtelen földrezuhant. Odafutó barátai fölemelték fejét, ő egy pillanatra visszanyerte eszméletét, s így szólt: „Igen, most már látom, hogy halálosan komoly dologról van szó”. Aztán agyvérzés borította el mindörökre, szíve pedig, ez a sokat gyötört szív, végleg megszűnt dobogni. Temetésén egyetlen jóbarátja vett részt; a New Yorktól száz kilométerre fekvő jezsuita noviciátus temetőjében egyszerű kő jelzi születési dátumát és halála napját: 1881. május 1. – 1955. április 10.

Azóta is sokan imádkozzák ővele: „Uram, minden ösztönömmel, minden szerencsés véletlenben, egész életemen át sosem szüntem meg Téged keresni, s Téged állítani az egyetemes Anyag szívébe, ezért úgy fogom lezárni szememet, hogy a mindent átragyogó és lángragyújtó Egyetemes Hatalom fog elkábitáni. – A minket hátán hordó világ érinthető és érinthetetlen két pólusát, a külsőt és a belsőt közelhoztam és összekapcsoltam. Ezért szinte minden lángallobbant és föl-szabadult. – Jézus, gyermeklelkemben megvetted lábad, mint „egészen kicsinyke”, Anyád karján ülő, követve a Születés nagy Törvényét. S íme, ismételve és bennem is folytatva Egyházadban való növekedés körútját, palesztinai emberséged lassan-lassan mindenüvé kiáradt, mint sok-sok szívárvány, amelyben Jelenléted átjárt, de nem rombolt le, hanem magasabb lelki fokra emelt körülöttem minden más jelenlétet. Azért volt mindez így, mert az összpontosulás útján járó Mindenség tárult elém, amelyben Te – Föltámasod jogán – annak a teljes Központnak helyét töltöd be, amelyben minden egybegyűlik... Úgy látlak, úgy érzek, hogy Te vagy az, aki nemcsak volt és nemcsak van, hanem sokkal inkább Az, aki eljövendő...”

Minden nagy lelki életút: kálvária. Teilhardé is az volt. Tizenhat évvel a halála után viszont lassan kezd megvilágosodni jelentősége. Az, hogy – pusztán francia nyelven – háromezer könyv vagy fontosabb tanulmány szól már róla, még csak üres számadat. Az, hogy legegyszerűbb emberektől kezdve egyetemi tanárokig bezárólag már sokan kezdik érteni is őt –, még csak annak jele, hogy világképe lassan „mindnyájunk közös atmoszférája” lesz. „Akkor értenek majd meg, ha már túlhaladnak rajtam... Hiszen nem zárt rendszert akartam tanítani, hanem inkább csak gondolkodni készíteni, és utat mutatni.”

Tisztán tudományos (paleontológiai, geofizikai) tanulmányait szükségszerűen egészítik ki új tudományos fölfedezések. Teológiai meglátásait lassan magába szívja a jövő teológiája. A II. Vatikáni zsinaton számos eszméje már közhelynek tűnt, de még kevesen valósítják meg. Nem adott filozófiát, hanem a tudományokat s a filozófiát összekötő hüperfizikát: ez az ő óriási érdeme! (Ezt későbbi tanulmányunkban világosan bemutatjuk.)

Teilhard nem talált meg mindent, nem oldott meg mindent. De kevés szellem látott olyan világosan, mint ő – a 20. század első felében, amikor annyi minden halt meg, oly sok minden született, s amikor oly nagy szükségünk volt arra, hogy remélni tudjunk.

*

[1] P. Rezek Román O. S. B. magyarra fordította Teilhard de Chardin S. J. minden közzétett tanulmányát és sok kiadatlan írását is. E fordítások közül eddig a *Benne élünk* (= Az Isteni Milió), *Az emberi jelenség* és *A Mindenség bimmusza* jelent meg. P. Rezek Teilhard-kommentárjai (sokszorosítások) a leginkább vitatott témaköröket dolgozzák fel: Teilhard és a filozófia; A Rossz – Teilhard világképében; Teilhard „panteizmusa” és „monizmusa”; A Szeretet = kozmikus energia; Teilhard „sodródó világa”; Az Örök Női – Teilhard életében és írásaiban; Teilhard körül (válasz néhány fontosabb kritikára); Teilhard és Pascal; Hogyan szenvedett Teilhard?; Utak az Omega felé (hét kötet); Teilhard hüperfizikája; Álarc nélkül (Teilhard élete és látomása), három kötetre tervezett írás, amelyből vázlatos részleteket közlünk folyóiratunk jelen számában. – Húszéves missziós munka és filozófiai tanulmányok (Párizs) után P. Rezek a magyar bencések Sao Paolói gimnáziumában és Szociális Intézetében dolgozik, Teilhard-kurzusokat ad Brazília különböző egyetemein. A *Teológia* közölni kívánja néhány tanulmányát, hogy olvasóink átfogó képet kapjanak korunk egyik legjelentősebb és sokat vitatott életművéről. Addig is ajánlhatjuk olvasóinknak P. Rezek egyik legutóbbi tanulmányát (Vigilia, 1969 április): Nyugatiak harca Teilhard körül. (Szerk.)

Turay Alfréd

KÉT VILÁGNÉZET HATÁRÁN

Vajon a marxista világszemléletet elfogadó ember lehet-e istenhívő? Ezt a lehetőséget hívők és nem-hívők általában tagadják, mert úgy vélik, hogy e két világnézet kibékíthetetlen ellentétben van egymással. Véleményünk szerint nincs közöttük ilyen áthidalhatatlan ellentét, hiszen a hit filozófiailag alátámasztható, ugyanakkor kevés olyan elem van a marxizmusban, amelyet a hívő nem tehet magáévá.

A természettudományos világnézet semlegessége

A különféle filozófiai rendszerek, ideológiák és világnézetek egyik alapvető támaszpontja a viszonylagosan objektíválható, és a tudomány által egyre jobban megismert anyagvilág. Marxisták és keresztények gyakran hivatkoznak a természettudományok eredményeire, illetőleg azok harmonizált és bizonyos mértékig magyarázott összességére, a természettudományos *világnépre*. Ez a gyakorlat érthető abból a szempontból, hogy a természettudományok az absztrakció első síkján foglalnak helyet, feltárt eredményeik tapasztalatilag vagy legalábbis szigorúan tudományos következtetések alapján kontrollálható tények, következtetésképpen *biztos kiindulópontul* szolgálhatnak a filozófiai gondolkodás számára.

Az erről az alapról elinduló bölcséleti következtetések szétágazása is érthető, hiszen: „A tudományos megismerés lényegéből következő lezáratlanság alapot ad a tények különböző világnézeti interpretálására” [1].

Vagyis e világnézet önmagában semleges, nem bizonyít, és nem cáfol Isten létének kérdésében. A kérdés most már csak az, hogy az értelmező filozófiai irányok közül melyik a helyes?

Keresztény filozófiák és dialektikus materializmus

Az ún. *keresztény* filozófiai rendszerek meghatározott történeti fázisban születtek, az adott tudományos világnézet, társadalmi viszonyok és hittudományi látásmód termékei. Ám a történelem folyamán ezek az összetevők változtak. A filozófusok úgy próbáltak segíteni a dolgon, hogy a régi kategóriákba igyekeztek beszorítani az új tényeket, vagyis a régi mondás szerint, új bort akartak régi tömlőbe tölteni. *Heisenberg* szavaival élve: „az ilyen kísérletek mindig kínosak, mert arra csábítanak, hogy ilyenkor akarva nem akarva mindig a régi tömlők elkerülhetetlen szakadásaival foglalkozzunk, ahelyett, hogy az új bornak örülnénk” [2].

A történeti keresztény filozófiai rendszerek statikus, izolációkra hajlamos szemléletmódján túlmenekedve, a *dialektikus materializmus* átfogóbb, dinamikusabb szemléletet ad a világegyetem komplexitásáról, történéseiről és folyamatairól. A dialektika, néhány megoldatlan kérdéstől eltekintve, joggal nevezhető az egyetemes összefüggések tudományának.

Sok keresztény filozófus elfogadja ezt, és mégsem lesz ateistává. Vajon miért?

A marxizmus „circulus vitiosus”-a

Kabane írja a következőket: „Materializmusunk abban nyilvánul meg, hogy nem vagyunk hajlandók gyorsabban haladni a tudománynál. Amennyire akarunk, vagy inkább, amennyire tudunk, anticipálunk rendszerben, elméletben, tudományos hipotézisben, s kedvünkre tesszük ezt. Csakhogy konstrukcióink tudományos jellegűek maradnak!” [3]

Ezt az alapelvet azonban néha megsértik a marxisták. Figyeljük meg a következő tételt: „Nincsen anyag mozgás nélkül, e kettő egymástól elválaszthatatlan. Sem az anyag, sem a mozgás nem teremthető, és nem semmisíthető meg...” [4] Ez a megállapítás bizonyos szempontból helyes. Hiszen a világ legkülönbözőbb tájain hatalmas gyorsító berendezések zúdítják egymásra az elemi részeket, s a fizikusok feszülten figyelik, szétesnek-e darabokra, vagy sem. Az eredmény meglepő: az elemi részek látszólag szétesnek, de a keletkező részecskék *nem* kisebbek, mint a hasított elemi részek. Ugyancsak tudományosan megfigyelt tény a mozgás egyetemes jellege. Ha azonban a dialektikus materializmus meg akarna maradni szigorúan logikus magyarázónak, akkor a tétel második részét így kellene megfogalmaznia: a tudomány bebizonyította, hogy az anyag sem önmagától, sem emberi beavatkozásra nem teremthető, illetőleg nem semmisíthető meg. Az idézett tétel második része, amely kétségtelenül így is értelmezhető lenne, a marxista filozófusok számára annyit is jelent, hogy egy esetleges más létrendű létező (Isten) számára sem lehetséges mindez, sőt ezen az alapon a Teremtő léte is „hypothése inutile”-lé válik.

Ez azonban logikai hiba. S, hogy ezt a *logikai csúsztatást* akaratlanul is elkövetik, az a *marxista valláskritika* szemléletéből nyilvánvalóvá válik. Álláspontjuk ugyanis a következő: „... a marxi történetfilozófia egyik konstitutív eleme... az a felismerés, hogy azok a bizonyos „örök” létezők sok tekintetben emberi, történelmi konstrukciók, hogy nevezetesen a természetfeletti *isten* fogalmának is a *társadalom* meghatározott állapota, az emberi cselekvés lehetőségeinek meghatározott struktúrája ad tartalmat” [5].

Véleményünk szerint ez a felfedezés csak úgy erőszakolható rá a kereszténységre, és nevezetesen a történelmi Jézus Krisztus személyére, ha e „felismerés” *mögött és előtt* már eleve ott áll az a „dogma”, amely szerint: Isten nem létezhet. Ez az apriori (elő-ítélet), amelyet a marxista filozófusok már más területről (természetből-cselet) bizonyítva látnak, szerintünk nem indokolt. Következésképpen történet szemléletünk kevésbé korlátozott.

Mindez természetesen nem lehet vád a marxista gondolkodók felé, csupán arra szeretnők felhívni a figyelmet, amit egyébként ők is elismernek, ti., hogy az emberrel foglalkozó, az embert közvetlenül érintő (humán) tudományok sokkal rugalmasabbak, mint a természettel foglalkozók. A *humán* tárgyakban nagy szerepe van az emberi *szabadságnak*, lelki diszpozícióknak, előfeltevéseknek stb. S ha eltérések vannak pl. történelmi események értékelésében, az csak azért lehet, mert a szempont, a szemléletmód már eleve adott a kutatásban, következésképpen azonban korlátozott, határolt a kritikai értékelés is.

Kétségtelen, hogy *ez érvényesül fordítva* is. A keresztény történész másképpen értékeli pl. Jézus Krisztus személyét. Egyszerűen azért, mert ő is rendelkezik egy apriori kategóriával, amely viszont nem zárja ki eleve Isten létét, illetőleg történelembe lépésének lehetőségét. Úgy gondoljuk azonban, hogy az ő előfeltevése filozófiaiag *jobban megalapozott*. Nézzük meg, miért!

A töprengő ember kérdez

Tegyük fel, hogy valaki elfogadja az anyag, tér-idő szerkezet stb. „abszolút” jellegré vonatkozó megállapításokat [6]. Ezzel kapcsolatban két megjegyzést kell át-gondolnunk:

Az egyik az, hogy ezek még nem bizonyított tények. Minden materialista gondolkodó megfontolhatná *Ambarcumjan* szavait: „A materialista beállítottságú csillagász szempontjából a metagalaktika bennünket körülvevő részének tágulása, bármilyen tudományos érdekességű legyen is, csak *epizód a végtelen világmindenség jelenségeinek végtelen fejlődése során*” [7]. Igaz ugyan, hogy ez a kijelentés sem mentes

az ellentmondástól, de a hangsúlyt helyezük most csupán arra, hogy csak epizódot figyelhetünk meg!

Ettől eltekintve azonban a hívő elfogadhatja a fenti szemléletet, hiszen a teremtés tanának lényege az, hogy a kiterjedésben, tér-idő struktúrában stb. esetleg végtelen világ *függő viszonylatban van*.

De akkor mi kérdeznivaló marad még?

Günther Ludwig, német elméleti fizikus tér-idő fogalma pontosan megegyezik a materialista felfogással. A tudós elméjét azonban érdekes probléma izgatja: „Miért van az, hogy a dolgok a térbeli rendben és a sajátosan háromdimenziós térben léteznek? Végül is ez a kérdés kínos helyzetbe hoz bennünket. Elvileg ugyanis a fizikai és természettudományok nem adhatnak erre semmiféle választ. Valójában a kísérletezés és az intellektuális kutatás megelégszik azzal, hogy feltár egy létező struktúrát, de abban az esetben, ha ez *nem rendelkezik a szükségszerűség jellegével*, nem indokolt” [8]. Vagy egy másik helyen: „A világ idő-struktúrája, mint ahogy a térbeli struktúrája sem nyújtja a szükségszerűség jegyét [9]. Hasonló megállapításra jut az oksági törvényekkel kapcsolatban is.

De most álljunk meg egy pillanatra, és tisztázzuk, hogy mit értünk a „szükségszerű” és az „esetleges” fogalmán!

A dialektikus materializmus ezt a választ adja: „*Szükségszerű* az, ami adott folyamat belső lényegi összefüggéseiből törvényszerűen következik; az ami az összes előzetes fejlődés feltételével és ennek erejében bekövetkezik, vagy be kell következnie” [10]. *Véletlennek* nevezi a dialektikus materializmus azt a jelenséget, amely az adott folyamatnak nem a lényegéből, törvényszerű fejlődéséből, hanem külső összefüggéseiből és viszonyaiból adódik” [11]. A „szükségszerű” és a „véletlen” természetesen dialektikus összefüggésben vannak.

Vizsgáljuk meg azonban *egy másik felfogásban is* ugyanezeket a fogalmakat: *Szükségszerű* az, ami azzal a végső határozottsággal tekint rám, hogy maga ad feleletet a léte; amivel kapcsolatban már értelmetlenek az ilyesfajta kérdések, hogy: miért van így?, miért nem másképpen létezik?, mi a magyarázata létének? stb. Ugyanakkor „filozófiai szempontból *esetlegesnek* mondjuk azt, ami nem tekint rám kényszerítő szükségszerűséggel. Bármilyen tapasztalati tárgyra irányítom figyelmemet, vagy akár az egész anyagvilágra, megállapítom konkrét létét. De semmi sem gátol annak kimondásában, hogy létezhetnék másként is, sőt el tudok gondolni olyan állapotot, amikor semmi sem létezik abból, amit tapasztalok. Ezt a nem-létezést nem találom ellentmondásnak” [12].

Már most, ha a két felfogást evidenciában tartjuk, nagyjából így fogalmazhatnánk meg a *hívő ember problémáját*: Teljes mértékben elfogadom ugyan a dialektikus materialista felfogást, de az én problémám éppen ott van, hogy *miért szükségszerű az, amit a marxizmus szükségszerűnek, véletlennek, illetve a kettő dialektikájának nevez?* Belső ellentmondás nélkül elgondolhatok egy abszolút meghatározottságú vagy akár egy meghatározatlan világrendet is. Mi a végső biztosítéka annak, hogy az univerzumban lejátszódó folyamatok oly módon történnek, amely módról egyébként a dialektikus materializmus helyes felismerést ad?

Talán a marxista filozófusok is érzik e kérdés izgató jellegét, mégis csak így intézik el: „A neotomista álláspont jellegzetesen tudományellenes. A különböző szaktudományok ugyanis éppen arra törekszenek, hogy feltárják az esetleges, változó, más körülmények között másként végbemenő mögött az állandót, a törvényt. Az az álláspont, amely figyelmen kívül hagyja ezt az alapvető különbséget, és a feltárt törvényekkel szemben megalapozatlan kétségeket támaszt, és megválaszolatlan miérteket állít fel – ahol a miért azért megválaszolatlan, mert a törvény mögött már

nincs semmi magyaráznivaló -, nem tekinthető többé tudományos állásfoglalásnak" [13].

Anélkül, hogy azonosítanánk magunkat a neotomista gondolkodókkal, kijelenthetjük, hogy az ilyesfajta válasz *nem oldja meg problémánkat*. Mindenesetre észrevehetjük, és ez már magából a válasz megfogalmazásából is kiderül, hogy a terminológiát illetően „két malomban öröltünk”. S e fogalmi precizió után reméljük, hogy a marxista bölcselek mélyebben átérzik azt, hogy a „kérdés kockázatát” vállalni merő ember számára Isten léte nem „hypothése inutile”, hanem kényszerítő követelmény.

A probléma gyökere

A tüzetesebb vizsgálódás nyomán észre kell vennünk, hogy az Isten létének kérdésére irányuló gondolatsorok számára létezik egy titokzatos határvonal, amelyet a filozófus vagy átlép, vagy nem. A világegyetem törvényeinek, evolúciójának, az események filozófiai magyarázatának útján szorosan együttaladhat a marxista és a keresztény gondolkodó. Azaz teljes egyetértésben rögzíthetik a világ „hogyan”-ját. Ezzel azonban elérkeznek ahhoz a *batárhoz*, amelynek átlépése annyit jelent a filozófus számára, hogy e „hogyan” regridálása után felteszi a „miért” kérdését.

A marxisták feleslegesnek tartják e „kíváncsiságot”. Egyrészt azért, mert szerintük e kérdés-feltevés mozgató rugóit ki lehet elemezni, illetőleg meg lehet azokat szüntetni. Hivatkoznak a társadalmi-gazdasági struktúra determináló jellegére, az öröklött és nevelésben kapott komplex tulajdonságok szerepére, az elidegenedésre stb.

Másrészt állítják azt, hogy a világ folyamatai, jelenségei, törvényei, dialektikus ugrásai megismerhető és érthető dolgok. Nincsen tehát szükség „természetfeletti” beavatkozásra.

Az első megállapításhoz annyit fűznék hozzá, hogy mi ezeknek a tényezőknek a szerepét elismerjük, de nem kizárólagos értelemben. Kiegészítenénk azzal, hogy *az életet s a szocialista társadalmat teljes mértékben igenlő* filozófus is felteszi, fel fogja tenni a szóban forgó kérdést. Csupán amiatt is, mert a legnagyobb (egzisztenciális) problémák – a szenvedés, az egyéni életben megtapasztalt esetlegesség, a kielégíthetetlen boldogságvágy, a halál – teljes mértékű és mindenkit megnyugtató módon történő feloldhatatlansága ösztönző erővel fognak hatni továbbra is. A második állítást is – különösen *Teilhard* óta – örömmel üdvözöljük. A természet jelenségei valóban megismerhető és érthető dolgok. A keresztény filozófus számára nem okvetlenül szükséges, hogy pl. az élet megjelenéséből kétes értékű istenervet kovácsoljon! Ugyanakkor hangsúlyozzuk azonban, hogy a világegyetem egészenek, a szerkezeti és oksági törvényeknek *esetleges* volta filozófiailag követeli a szükségszerűen abszolút támasztékot.

A „hívó dialektikus materialista” – ha szabad ezt a többszörösen is paradox kifejezést alkalmaznom – a mindenség létének okát *extrapolálja* egy olyan Abszolútumba, amely a szükségszerűség jegyével is rendelkezik. Ezt a lépést joggal nevezhetnénk önkényesnek, ha nem lenne a világban megtapasztalható az, amit így nevezünk: *kontigencia* (esetlegesség).

Két világnézet harmóniája

Az előbbiekben utaltunk arra, hogy a történeti keresztény filozófiai rendszerek több eleme ma már elavultnak tűnik, ugyanakkor azonban a marxizmus is problematikus néhány ponton. Próbálkozzunk meg tehát *szintézissel!*

A fenti megfontolás alapján (kontigencia) követelnünk kell: az *Abszolútum* olyan, hogy a *szükségszerűség* jegyével is rendelkezik, s mivel a lét minden tökéletességét bírja, *személyes is*. A teremtést úgy kell elgondolnunk, mint ennek az Abszolútumnak egyetlen, fokozatokban megnyilvánuló, „megszilárduló”, „megfagyó” *gondolatát*. Sajnos, itt jobb kifejezéseket nem tudunk használni, de mindenesetre ezt a megfagyást, megszilárdulást nem úgy értjük, mint ahogy a hagyományos metafizika megmerevíti, és elszigeteli a dolgokat, illetőleg képmásaikat, a fogalmakat. Inkább arra

gondolunk, hogy a végtelen tér-idő kategóriákban létező, megsemmisíthetetlen anyagvilág olyan létformában mutatkozik, amelyről már elmondható: „...érzeteinkben feltáruló, érzeteinkkel lemásolt, lefényképezett, érzeteinktől függetlenül létező objektív valóság” [14]. Sőt, amelyre érvényes a tudományos dialektikus materializmus összes többi megállapítása is.

Ez a követelmény azzal a következménnyel jár, hogy Teilhard-i kifejezésekkel élve, meg kell különböztetnünk „a világegyetem szövetének” külső és belső oldalát. Ez a *belső oldal*, amely jelen van a tér-idő minden szakaszában, az általunk tapasztalt anyagvilág végső szubsztrátuma, vagyis az isteni gondolat. A *külső oldal* pedig ugyanennek a valóságnak más, a dialektikus materializmus által helyesen megismert megnyilvánulási formája.

S ha valaki ezt a kontingenciából adódó reális feltevést magáévá teszi, akkor már nincs akadálya annak, hogy az egyre komplexebbé váló anyagot figyelve, a „múlt szakadékaik fölé hajolva” örvendezzen a Bioszféra hajnalán megjelenő Életnek, és a dialektikus materializmus talaján állva üdvözölje „a láthatáron sok ezer évig emelkedő, aztán egy világosan meghatározott ponton feltörő lángot, a Gondolatot”, az öntudatra jutó anyagot [15]. Akkor már nincs többé olyan „rés” az univerzum életében, amelyet minduntalan Isten különleges közbeavatkozásával kellene betömnünk. És akkor már el lehet mondani *Kremjanszkij*-al, a neves szovjet biofilozófussal: „A természet újat alkot, miközben úgy tesz, mint a régít felújító szegény vagy takarékos háziasszony. Emellett azonban lehetőségek a teremtés jelenlegi csodái. Ezek annál is inkább bámulatosak, mivel a természetben mindenfajta túlvilági erő beavatkozása nélkül valósulnak meg...” [16]. De ha valaki éppen akarja, mint ahogy az Egyház ezt megtette a kritikus pontoknál (élet, ember, tudat megjelenése) *felhívhatja a figyelmet* a világegyetem szövetének *belső oldalára*, az isteni gondolatra.

De most fordítsuk meg a kérdést! Vajon szigorúan tudományos, materialista módszerekkel megközelíthető ez „az isteni gondolat”? Úgy tűnik, korunk fizikusai (Bohr, Einstein, Heisenberg stb.) válaszolnak erre. Kutatásaikban a materialista utat követik, ezt senki sem vitatja. Érdemes megfigyelni, hogyan nyilatkoznak róluk marxista szerzők! *Szliv* írja, hogy a Bohr-ral való beszélgetésekből erre a meggyőződésre jutott: „...Bohr és a mi nézőpontunk különbsége inkább terminológiai, nyelvi, de nem elvi. Bohr mint kiváló természettudós, nem volt képes nem-materialista pozíciókban állni” [17]. Ugyanez vonatkozik Heisenbergre is: „ösztonösen materialista fizikus”; „midőn *Heisenberg* felállította az anyag egyenletét, amely esetleg lehetővé teszi, hogy az ismert elemi részecskék minden tulajdonságát egységesen fejezzük ki, nem Platón idealista nézeteinek követőjeként járt el, hanem mint igazi természettudós” [18].

Érdekes azonban, hogy a tárgyában és módszerében szükségszerűen materialista fizikus ilyen megállapításra jut: „S az is egészen bizonyos, hogy a legmodernabb fizikában az anyag legkisebb végén (a legkisebb dimenziók világában) szintén *matematikai formák állnak*” [19]. Hasonló kijelentései miatt többen félreértik, és szubjektív idealistának titulálják, midőn így értelmezik: „A gondolat (tehát) nem teremti az objektumot vagy jelenséget, a gondolat nem lényegük alapja, hanem csupán tükrözi azt, ami rajta kívül, tőle függetlenül létezik” [20]. Valójában azonban, ha már minden áron ragaszkodni akarunk a hagyományos terminológiához, akkor Heisenberg „objektív idealista” – s ez írásaiból minden kétséget kizáróan kiderül. Mert amint Platón, úgy Heisenberg is, ezt a „kristálytisztá matematikai struktúrát”, „matematikai formát”, vagy, ha úgy tetszik, univerzális anyagot, végső soron a tudunktól függetlenül létező valóságnak tartja. Igaz ugyan, hogy tesz ilyen kijelentést: „Az elemi részecske objektív realitására vonatkozó elképzelés (tehát) különös módon elillan” [21]. Ám jól kell őt érteni! Az „objektív”-nek elillanása az elemi rész megfigyelésének nehézségeire utal. A „realitás” eltűnése pedig nem azt jelenti, hogy a

külvilág nem létezik, hanem azt (mivel Heisenberg a szót sajátos, etimológiai elemzéséből fakadó értelemben használja), hogy a létezés módját nem lehet csupán az atomi vagy korpuszkuális világ viszonyaira extrapolálni, hanem tovább kell lépni.

Kétségtelen, hogy az ehhez hasonló végkövetkeztetések még csak hipotézisek. Lehet ellenvetéseket felhozni [22]. Gondolatmenetünk szempontjából azonban az a fontos, hogy a mai fizika világképe az elemi részekre vonatkozóan (bármilyen értelmezésbeli különbségek vannak is még) azt mutatja, hogy az anyag „végső” alkotóeleménél annyi *könnyedség, gondolathoz hasonló finomság* észlelhető, hogy talán megkockáztathatjuk a kijelentést: a fizikusok a hívő hipotézisét látszanak megerősíteni.

Ugyanakkor megállapíthatjuk azt, hogy még a Heisenberg-féle ősananyag, reális potencia, matematikai struktúra stb. is beleférne Lenin filozófiai anyagfogalmába. Heisenberg ezt nem ismerte fel, mivel talán kevésbé ismerte a dialektikát. De ugyanígy nem akarják elfogadni a marxista filozófusok sem. S jól tudjuk, maga *Lenin* is tiltakozott volna „az ilyen belemagyarázások” ellen. Persze nem valami belső ellentmondás miatt, hanem bizonyos történelmi, társadalmi, politikai, érzelmi indítékok alapján. Amikor ő arról beszél, hogy: „az a bizonyos felsőbbrendű szellem, az isten csupán az anyagi forrástól és az embertől elszakított, fantasztikus absztrakcióvá változtatott érzet, gondolat, tudat, amely nem táruhat fel érzeiteinkben, mert nem is létezik” [23], – akkor ezt egyáltalán *nem jelenti ki döntő* természettudományos vagy filozófiai érvek birtokában. Álláspontját azonban a korabeli, sokszor szofisztikus és egy meghatározott társadalmi rendet szentesítő eszmefuttatások, a dogmatika indokolatlan merevsége és az Egyház társadalmi reformok irányában tanúsított bizonyos fokú passzivitásának ismeretében ma kezdjük sokkal jobban megérteni.

Végső következtetésünk az, hogy a kontigencia megtapasztalásából adódóan követelt Abszolutumban hívő ember nem találhat különösebb nehézséget abban, hogy az isteni gondolat vagy más oldalról nézve, az anyag a dialektikus materializmus által feltárt elvek szerint bontakozik ki.

Konvergáló utak

Jóllehet a marxisták és keresztények közötti *dialógus* inkább a jelen, a földi feladatokra irányul, nem hanyagolható el az ún. elméleti kérdéseknek megoldása sem. Biztos az, hogy a marxizmusnak ilyen „megkeresztelése” már eleve gyanút ébreszthet hívőben és nem-hívőben egyaránt. Mégis – úgy véljük – a jövő gondolat-útjai ilyenformán alakulnak majd. Hiszen a *Realitás csak egy*, és azt meg lehet helyesen ismerni. Csupán *szemléletmódbeli eltérések* vannak, ezeket viszont össze lehet és kell hangolni.

Optimizmusunk hasonló ahhoz, amelyről *Teilhard de Chardin* így számol be: „Jelenleg mindenütt, tekintet nélkül az osztály-, a hivatás- és valláskülönbségekre, vannak emberek, akik a Tér-Idő határtalan és szerves dimenzióiban kezdenek okoskodni, cselekedni és imádkozni. A külső szemlélő számára talán elszigeteltnek tűnnek fel. De ők azonnal megérik, felismerik egymást, mihelyt életük keresztveződik. Tudják, hogy holnap elvetve régi koncepcióik régi szerkezeteit és régi formáit, az egész világ úgy lát, és úgy gondolkodik majd, mint ők” [24].

E konvergencia gyakorlati ígérete pedig az, hogy az értelmes, célokkal telített, de rövid és pusztagulásra ítelt földi élet után minden jó szándékú marxista számára megnyílik az abszolút jövő, a keresztények pedig egyre jobban átérzik és gyümölcsöztetik a II. Vatikáni zsinat tanítását, amely szerint: „a végső dolgokba vetett remény nem csökkenti a földi feladatok jelentőségét, hanem inkább új indítékokkal mozdítja elő teljesítésüket” [25].

JEGYZETEK

1. Világosság, 1969/4, 211. – 2. W. Heisenberg: Válogatott tanulmányok, Bp. 1967. 149. – 3. E. Kahane – R. Garaudy: Teilhard de Chardin, Bp. 1967. 100. – 4. Dialektikus materializmus, Bp.

1969. 143. – 5. Világosság, 1970/8, 9. 330. – 6. „abszolút” = bizonyos szempontból végtelen; „Abszolútum” = minden szempontból végtelen és szükségyszerű. – 7. Dialektikus materializmus, Bp. 1969. 159. – 8. Günther Ludwig: Le chrétien et la vision scientifique du monde, Paris, 1965. 32. – 9. Uo. 45. – 10. Dialektycszkij matyerializm, Moszkva, 1968. 227. – 11. Uo. 228. – 12. Gál: Idő az örökkévalóságban, Bp. 1963. 22, 23. – 13. Dialektikus materializmus, Bp. 1969. 224. – 14. Marxisztko-Lenyinszkaja filozofija, Moszkva, 1968. 34. – 15. Oeuvres de Pierre Teilhard de Chardin I. Paris, 1955. 174, 175. – 16. Kremjanszkij: Sztrukturnyje urovnyi zsvoj matyérii, Moszkva, 1926. 229. – 17. Mosztyepanyenko: Filozofija i fizicszskaja tyeorija, Leningrad, 1969. 192. – 18. W. Heisenberg, i. m. (Kiadó előszava, 12.) – 19. W. Heisenberg, i. m. 237. – 20. W. Heisenberg, i. m. (előszó, 11.) – 21. Uo. 26. – 22. Vö. Elek Tibor: A relativisztikus elektrodinamika négyéves tenzorainak fogalmi rendszeréről, Magyar Filozófiai Szemle, 1970/I. 154–175. – 23. Dialektikus materializmus, Bp. 1969. 135. – 24. Teilhard de Chardin: L’avenir de l’homme, Paris, 1963. 125–126. – 25. Gaudium et spes, 21.

Rosta Ferenc

A HITIGAZSÁGOK RANGSOROLÁSA

A II. Vatikáni zsinat Ökuménikus Határozatában [1] van egy mondat, melyről a zsinat egyik protestáns megfigyelője, Oscar Cullmann, a neves bázeli professzor azt állítja, hogy az a legforradalmibb mondat nemcsak az Ökuménikus Határozatban, hanem a zsinat egész tanításában [2]. Ez a mondat így hangzik: a katolikus teológusok „a tanítások egybevetésekor ne feledjék, hogy a katolikus tanításhoz tartozó igazságoknak rangsoruk, vagyis ‚hierarchiájuk’ van, mivel különböző a keresztény tanítás alapjával való összefüggésük” [3].

Cullmann és vele együtt korunk számos nagy teológusa azért tartja ezt a mondatot olyan fontosnak, mert megítélésük szerint a benne kimondott elv jó lehetőségeket nyújt a keresztény egységet kereső teológiai párbeszédhez.

A zsinati esemény

Az idézet mondat eredetileg nem volt benn az Ökuménikus Határozat szövegtervezetében. Először a goriziai érsek, Andrea Pangrazio vetette fel a zsinaton – mint utóbb kiderült, Feiner professzor sugallatára [4] – a hitigazságok hierarchiájának gondolatát 1963. november 25-én tartott beszédében: „Hogy a keresztények között már meglévő egységet és egyben a köztük még fennálló különbségeket kellőképpen külön lehessen választani, fontosnak tartom a kinyilatkoztatott igazságok hierarchikus rendjének figyelembevételét... Vannak igazságok, amelyek a cél rendjébe tartoznak, mint a Szentháromságnak, az Ige megtestesülésének, a Megváltásnak, a bűnös ember iránt mutatott isteni szeretetnek és kegyelemnek, az örök életnek titka... és vannak más igazságok, amelyek az üdvösség eszközeinek rendjébe tartoznak, mint pl. a szentségek hetes számáról, az Egyház hierarchikus szervezetéről, az apostoli utódlásról szóló igazságok és egyebek... A keresztények között fennálló tanbeli különbségek kevésbé vonatkoznak azokra az igazságokra, melyek a cél rendjébe tartoznak, hanem inkább azokra, melyek az eszközök rendjébe tartoznak, és az előbbieknél kétségtelenül alá vannak rendelve. El lehet mondani, hogy a keresztények között tényleges egység van azoknak az igazságoknak hitében és vallásában, amelyek a cél rendjébe tartoznak... Valamennyi keresztény egységet alkot a keresztény vallás elsődleges igazságaiban” [5].

Pangrazio érsek nem fejtette ki a hitigazságok rangsorolásának egész problémáját, de arra világosan rámutatott, hogy a hitigazságok rangsorolása nagyban megkönnyíti az ökuménikus

párbeszédet a katolikus és nemkatolikus keresztények között. E rendezési elv rögtön két csoportra osztja a hitigazságokat, s kiderül, hogy a fontosabbakban, a „cél igazságaiban”, mindnyájan egyetértünk. Így máris szilárd alapunk van az ökuménikus párbeszédhez.

Dehát – mondhatná valaki – miért a nagy lelkendezés? Hisz a hitigazságok rangsorolása nem új dolog a katolikus teológiában!

Rangsorolás a dogmatikai kézikönyvekben

Valóban, elég csak belelapozni bármelyik dogmatikai tankönyvünkbe, a hitigazságok rangsorolásának oly bonyolult rendszerét találja ott az ember, hogy belefájdulhat a feje, mire megéri az egyes fokozatok pontos jelentését. Van ott hitigazság, hithez közelálló igazság, teológiailag biztos állítás, általánosan elfogadott vélemény stb.

De akkor mégis miért váltott ki komoly visszhangot a zsinatnak a hitigazságok rangsorolásáról szóló mondata?

Az új (illetve, mint látni fogjuk, nagyon is régi) rangsorolási mérce miatt. A zsinat „a keresztény tanítás alapjával való összefüggésük szerint” kívánja rendezni a hitigazságok rangsorolását, tehát tartalmi súlyuk szerint. Dogmatikai kézikönyveink viszont aszerint rangsorolják őket, hogy mekkora a kérdéses igazságok kinyilatkoztatott voltának bizonyossága; tehát külső garantáltságuk szerint, függetlenül attól, hogy mit tartalmaznak.

Ez pedig lényeges különbség. A hittudós, aki a dogmatikai kézikönyvek mércejével, igazságok külső garantáltsága szerint rangsorolja a hitigazságokat, úgy járhat, mint az az ember, aki fényességük szerint becsüli fel az előtte fekvő tárgyak értékét. Megtörténhet vele, hogy a reflektorfénybe állított és ott erősen csillogó üveggyöngyöt többre értékeli, mint a félhomályban szerénykedő igazgyöngyöt. Külső, formai szempont (megvilágítottság) szerint tehát helyesen osztályoz, de belső, tárgyi érték szerint nem. Ugyanígy megtörténhet, hogy valamely adott történelmi helyzetben az Egyház hittételnek, dogmának jelent ki olyan igazságot, amelyet a kor valamely szellemi áramlata kétségbe von. Az így meghatározott igazság azután felkerül az igazságok tankönyvi rangsorolásának legmasabb polcára; pedig tartalmát illetően az üdvösség rendjében talán nem sokkal nagyobb a súlya, mint pl. annak az evangéliumi állításnak, hogy Jézus első csodáját Kána városában tette.

Világos tehát, hogy a kétféle rangsorolás nem egyforma mértékkel mér, és ennek következtében nem is jut egyforma eredményre. Ha mármint az egymástól elszakadt keresztények egyike az egyik, másika a másik rangsorolás szerint méri a hitigazságokat, megtörténhetik, hogy az egyik fontosnak, a másik mellékesnek tartja ugyanazt a hitigazságot. És máris kész köztük a félreértés, megnehezül, sőt lehetetlenné válik a párbeszéd.

Rangsorolás a hitigazságok belső igazságértéke szerint

De menjünk egy lépéssel tovább. Eddig a tartalmi súly és a külső megvilágítottság szerint mérlegelő rangsort hasonlítottuk össze. Még szembetűnőbb lesz, ha nem a külső, hanem a belső megvilágítottság, a belső igazságérték szerint próbálunk összeállítani egy rangsort, és ezt hasonlítjuk össze a tartalmi súly szerint összeállíthatóval.

A hitigazságok belső igazságértéke nem a nyilvánvalóságtól függ, hanem annak a tekintélyétől, akinek a szavára hisszük őket. A hitigazságokat Isten szavatolja. Az Ő szavának igazságértéke pedig mindig abszolút. Ő sem nem tévedhet, sem meg nem teveszthet. Ha a hitigazságokat eszerint a mérce szerint akarjuk rangsorolni, akkor legfeljebb aszerint osztályozhatjuk őket, hogy valóban Isten kijelentése-e, avagy csak mi vezettük le őket Isten valamely kijelentéséből (valamely kinyilatkoztatott igazságból). Így két nagy csoportra osztottuk a hitigazságokat: a *közvetlenül és közvetve kinyilatkoztatottakra*. Igazán és egészen csak az elsőeknek az igazságértéke isteni. A második csoport igazságértékébe már belejátszik a mi emberi követ-

keztetésünk is – és gyengíti, bizonytalanabbá teszi azt. Viszont a közvetlenül kinyilatkoztatott igazságok között további rangsorolásnak nincs helye: igazságértéke valamennyinek egyformán abszolút.

Viszont – úgy tűnik – így megint csak holtvágányra jutottunk. Nem tudjuk rangsorolni a legigazibb, a közvetlenül kinyilatkoztatott hitigazságokat. Valamennyit egyenrangúnak kell mondanunk. Ha nincs más mércénk, könnyen úgy járhatunk, mint Adam Tanner a híres regensburgi vitán 1601-ben. Ellenfelei feltették neki a kérdést, vajon hitigazságnak tartja-e azt, hogy Tóbiást elkísérte útjára a kutyája, mivelhogy ez benne van a Szentírásban. Tanner – szegény feje – háromszoros „maxime”-vel adta meg az igenlő választ [6]. Ilyen banális mondat a hitigazságok között! Viszont Tanner – akivel kora sok protestáns teológusa is osztotta azt a nézetet, hogy a Biblia minden szava Isten sugalmazott igéje (inspiratio verbalis) – csak következetes volt: ha mindaz egyformán hitigazság, aminek igazságáért a kinyilatkozató Isten kezeskedik, akkor ez is az. Így valóban holtvágányra jutunk, s ez nem lehet a rangsorolás útja, melyről a zsinat szólt, s amely oly nagy reményeket keltett ökuménikus berkekben.

A kinyilatkoztatás és a hit teljesebb fogalma

Az vitán felül áll, hogy a „hitigazságok” mindegyikében ott kell szerepelnie a *kinyilatkozató Isten tekintélyének*. Csakis ezáltal lesz ugyanis egy igazság a hit tárgyává, „hitigazsággá”. Bármiről szóljon az igazság (örökéletről, bűnbocsánatról, Eucharisziáról, vagy akár magáról Istenről), a kinyilatkozató isteni tekintély nélkül legfeljebb igazság, de nem a hit tárgya, nem hitigazság. Hinni (teológiai értelemben) csak kinyilatkoztatott igazságokat lehet. Hit és kinyilatkoztatás egymáshoz rendelt, korrelatív fogalmak. Olyanforma szerepe van a kinyilatkoztatásnak a hitben, mint a fénynek a testi szemmel való látásban. Hiába áll előttem a legszebb festmény, a vaksötét szobában, ahol nincsen fény, nem látom. Látni csak megvilágított tárgyat tudok. A fény testi látásomnak egyetemes, minden látási aktusnál nélkülözhetetlen kelléke, formális tárgya (obiectum formale), mely látásom számára hozzáférhetővé teszi a különben talán tapintható, izlelhető, de fény nélkül semmiképp sem látható tárgyakat.

A fénynek ugyanezt a szerepét tölti be a hit világában a kinyilatkozató Isten tekintélye. Ahol nincs fény, ott nem lehet látás, ahol nincs kinyilatkoztatás, ott nem lehet hit. A kinyilatkozató isteni tekintély tehát a hitigazságok mindegyikében szükségképpen jelenlevő alaki elem, obiectum formale, bármiről szóljon is különben a hitigazság, azaz bármi legyen is annak tartalma (obiectum materiale) [7].

A kérdés most már az, *milyen természetű ez az isteni „tekintély”*. Csak azt garantálja-e, hogy a hitigazságban foglalt állítás igaz? Vagy többet is? Hogy erre felelni tudjunk, fel kell tennünk a kérdést: mit akar Isten azzal a kinyilatkoztatással, amelyet a hitigazságok rögzítenek emberi szavakba, mondatokba? Ismereteket akar közölni velünk? Tudásunkat akarja gyarapítani? Értelmünkkel fel nem tárható területekről akar tájékoztatni?

Igen, értelmi elem is van a kinyilatkoztatásban, hisz az ember értelmes lény, és értelmén keresztül is hozzá lehet férkőzni. De Isten a kinyilatkoztatásban többet akar adni, mint az értelméhez szóló igazságokat: *szeretettel közelít az emberhez, önmagát akarja adni*. Így tanítja ezt a II. Vatikáni zsinat. „Az isteni kinyilatkoztatásban Isten önmagát... akarta kinyilvánítani és közölni” [8]. Legfőbb kinyilatkoztatása pedig az, amidőn egész-önmagát kinyilatkoztatja, azaz odaadja az emberiségnek az Igében, aki „testté lőn”. E nagy, e végtelen kinyilatkoztatást részletezik, próbálják tétélekbe, szavakba foglalni a „hitigazságok”, az „articulusok”, vagy ha tetszik „dogmák”.

Ezeknek a hitigazságoknak mindegyike hitet vár az embertől. E hitnek *tárgya* azonban nem a mondat, nem a dogma, hanem az ezek mögött álló, *önmagát igazságban kijelentő és szeretetben ajándékozó Isten*. „Aki hisz” – annak nem az ismeretköre tágul, bár megvalósul ez is, hanem – „az üdvözülni”, az megtalálja az Istent.

A hitigazságok formái eleme, az „isteni tekintély” tehát nemcsak azt biztosítja, hogy ez vagy az a hittétel igaz, hanem azt is, hogy az az üdvösség útja; elfogadása üdvözítő „hit”, Istennel való találkozás.

A hitigazságok rangsorolása az alaphitigazsággal való összefüggésük szerint

Ezek szerint tehát a hitigazságok mindegyikében szükségképpen fellelhető formai elem (obiectum formale) maga ez a hitigazság: „Isten (egyszülött Fiában, Jézus Krisztusban) kijelenti, és odaajándékozza magát a hívő embernek”. Ez az *alaphitigazság*, melyet ebben vagy hasonló fogalmazásban „első” hitigazságnak, „központi” hitigazságnak vagy más effélének neveznek mindazok, akik tartalmi súlyuk szerint igyekeznek rangsorba állítani a hitigazságokat. Ez a tartalma szerint első, alapvető hitigazság egyben az a formai elem, azaz az obiectum formale, amely a többi hitigazságban is jelen van szükségképpen, ha nem is egyenlő mértékben. Ez teszi az illető igazságokat „hit”-igazságokká, az üdvözítő hit tárgyáivá.

Így tehát a hitigazságok rangsorában *első az az alapvető hitigazság*, amelyben egybeesik a formai és a tartalmi elem: a magát Jézus Krisztusban kijelentő és ajándékozó (háromszemélyű egy) Istenről szóló hitigazság.

A rangsor *második* fokozatát azok a hitigazságok alkotják, melyekben formai elemként ugyan ott szerepel ez az alapvető hitigazság, tartalmuk azonban szólhat másról, pl. az Eucharisziáról, örökéletről, egyházzal stb. Ezekben a *részletező hitigazságokban* is a magát igazságban és szeretetben közlő Istent fogadja be az ember. Öneki adja át, reá bizza magát, amikor üdvösségszerző hittel elfogadja a kérdéscs hitigazságokat, aszerint tartva azokat fontosabbaknak vagy kevésbé fontosaknak, hogy többet vagy kevesebbet mondanak Istenről, az ő magaajándékozó szeretetéről. Ezzel a mércével aztán valóban „hierarchikus rendbe” lehet állítani ezeket a részletező, de valódi hitigazságokat, aszerint ti., hogy milyen „az összefüggésük a keresztyén tanítás alapjával”, azaz a magát Jézus Krisztusban kijelentő és ajándékozó háromszemélyű egy Isten misztériumával [10].

Van azután a hitigazságoknak *harmadik* csoportja is. A második fokozatba soroltnak *történelmi vagy logikai előzményei, illetve következményei* tartoznak ide. Igazságok, melyeket Isten ugyan ki nem nyilatkoztatott, de elvetésük magával hozná annak a kinyilatkoztatott igazságnak elvetését is, amelyhez történelmileg, illetve logikailag kapcsolódnak. Ezek csak *közvetett értelemben vett, azaz „származék”-hitigazságok*, mivel közvetlenül nem szerepel bennük a hitigazságok nélkülülhetetlen formai eleme (a kinyilatkoztatás), és ezért csak az igazi hitigazságokkal való kapcsolatuk révén válnak bizonyos értelemben a hit tárgyává. Ezek közé kellene sorolni az olyan kinyilatkoztatott igazságokat is – ha egyáltalán vannak ilyenek –, melyek nem Istenről és üdvrendi működéséről szólnak, hanem csak mintegy védőfalul szolgálnak a valódi hitigazságoknak [11].

Származék-hitigazság pl. az a hittétel, hogy az egyetemes zsinat nem téved, mikor az egész Egyházra kötelező döntést hoz hit és erkölcs dolgában. Ezt Isten ugyan így ki nem nyilatkoztatta, viszont azt igen, hogy Egyházát az idők végéig megóvja az elpusztulástól. Márpedig elpusztulna, megszűnnék – mondja az emberi következtetés –, ha legfőbb irányító szervének, a zsinatnak vezetésével elveszítené az evangélium igazságát, és hamis útra térne. Így az egyetemes zsinat tévedhetetlenségéről szóló tan nem tárgya a szó szoros értelmében vett üdvözítő hitnek, hanem csak emberi logikával levezetett következménye egy olyan hitigazságnak, amelyben már formai elemként él a hit alapvető igazsága: a magát Jézus Krisztusban kijelentő és ajándékozó Isten. Hiszem (közvetett hittel), hogy az egyetemes zsinat tévedésmentesen tanítja az igaz hitet, mert ez következik abból a kinyilatkoztatott igazságból, hogy Isten az emberi történelem végéig életben és igazságban őrzi meg az Egyházat. Ezt a kinyilatkoztatott igazságot viszont már igazi, üdvösségszerző hittel hiszem, amikor egészen rábízom magamat a szerető gondoskodásával benne

hozzám közeledő Istenre, aki ti. annyiban tartja életben az Egyházat, amennyiben annak igehirdetése és szentségei révén az embereknek adja magát [12]. Ha ugyanis Isten megszüntetné ezt a magajándékozást az Egyházban, ez az Egyház halálát jelentené.

A szó katolikus értelmében tehát hívő ember az, aki hitével átfog minden hitigazságot: az alapvetőt is, a rangsorba állítható „részletező”-hitigazságokat is, sőt azok velejárait, a „származék”-hitigazságokat is, főképp, ha az Egyház hivatalosan állást foglalt mellettük.

A történelem tükrében

A hitigazságok rangsorolásának történeti mozgató rugója az a feszültség, melynek egyik pólusán áll az „egy” alapigazság, a másikon a „sok” hitigazság.

Vitatkozó kedvű korokban megtörténhetik, hogy a teológusok valamely csoportja az egy alapigazságot írja zászlajára, és azt mondja: ez minden, aki ezt elfogadja, az mindent elfogadott, a többi mellőzhető, nem fontos. Annnyiban igazuk van, hogy a „sok” hitigazság mindegyikében az „egy” a formai mondanivaló, és csak ennek jelenléte válthatja ki az emberben az üdvözítő hitet. Viszont ez nem annyit jelent, hogy a „sok” hitigazság tárgyi mondanivalóját félre lehet lökni, tetszés szerint meg lehet őket rostálni. Ném, mivel e tárgyi tartalmak hordozzák a formai mondanivalót, bennük válik az konkrét üzenetté, mely azután feleletet, hitet vár az embertől. A helyes magatartás: elfogadni egy alapigazságot a sok igazságból.

A reformációval vitatkozó jellegű korszak köszöntött a kereszténységre. Luther Márton s vele a reformáció erői – a 15. századi nominalizmus – szinte forradalmi mámorral fedezték fel az „egy” központi hitigazságot, melynek reflektorfénye egyszeriben világosságot vitt a tarka összevisszaságba.

Az „egy” alapigazságnak rendező elve azonban könnyen „válogató elvvé”, azaz eretnokség forrásává válhat, ha valaki az egy fontos igazság nevében a neki nem tetsző hitigazságokat nem fontosaknak, nélkülözhetőeknek jelentené ki, vagy törölné azokat.

A jelentkező veszedelem nyomán, a reformáció gátszakadása után önkéntelenül is hitvédelmi, apologetikai állásra helyezkedett a katolikus teológia. A hitcsonkítástól való aggodalmában azonban addig hangoztatta, hogy minden hitigazság Istennek egyenlőképp igaz szava, míg végül is lapos formalizmusba torkollott: már alig tett különbséget tartalmilag fontos és kevésbé fontos hitigazságok között. Számára csak egy volt lényeges: a hitletétemény minden egyes igazságának megőrzése.

Az így egésztelenül sarkított hittudomány hol csak az egyik pólusra (az alapigazságra), hol csakis a másokra (a sok hitigazságból álló hitletétemény sérthetlenségére) ügyelt. Az igazán nagy teológusok azonban mindig fontosnak tartották mindkét pólust, mivel tudták, hogy egészséges, életszerű csak az a teológia lehet, mely magában hordja a két pólus okozta dinamikus feszültséget.

Útkeresés a zsinat után

A katolikus teológia útkeresésének érzékeltetésére álljon itt két jelentősebb hittudós felfogása.

Karl Rabner nemcsak a zsinat után, hanem már azt megelőzően is ismételten hangot adott meggyőződésének, hogy a mai teológia főfeladata nem a hitletétemény leegyszerűsítő továbbfejlesztése, nem új dogmák kikövetkeztetése a már meglévőkből, hanem éppen fordítva: annak az Egyszerű Igazságnak kutatása, mely a sok dogmában testet ölt [13].

E követelményét nem azzal indokolja, hogy így majd szót értünk a protestáns testvérekkel, hanem azzal, hogy így majd megért bennünket a mai ember, a „modern pogány”. Az ugyanis a helyzet, hogy a mának embere a fáktól sokszor nem látja az erdőt, a részletek miatt nem látja – legalábbis nem egész súlyukban – a lényeges hitigazságokat. Pedig csak ezek fényében válik „komplikált teológiánk” egész építménye áttekinthetővé és hitelessé a mai ember számára. Erre a főfeladatára, a keresztény üzenet magyarázatára és tanúsítására katolikus és nemkatolikus keresztények egyként el vannak kötelezve és – egyet is értenek benne. Így lesz a „mai” teológia magától értetődően „ökumenikus” teológiává.

Az a „végső”, „nagy” és „egészen egyszerű” pedig, amely mindenneknek alapja, nem más, mint Isten misztériuma, ahogyan azt a kinyilatkoztatás az ember elé tárja: a Szentháromságnak, a Megtestesülésnek és az ember felemelésének titka. Ez a három misztérium azonban voltaképp ugyanazt mondja. Isten Jézus Krisztus által a Szentlélekben közölte magát velünk. Ez a lényeg, ez a keresztény hit magva. Ezzel függ össze minden valami módon.

Ezt a központot, ezt az egy lényegeset látni és láttatni minden hitigazságban, – ez lehet a jövő dogmafejlődésének iránya. Koncentráció, a „sok” hitigazság visszavitele az egynek erőterébe, – és nem fordítva, nem az egynek szétszórása minél többfelé.

A gyanúsítás ellen, mintha itt holmi sötét manipulációról lenne szó, abban az értelemben ti., hogy némely hitigazságot – a „lényeg” érintetlen hagyásával – esetleg le lehetne „alkudni”, Rahner a leghatározottabban tiltakozik. Az ilyen eljárást ő maga is „abszolút herezisznek” nevezi [14].

Heribert Müblen, az ifjú paderborni teológus feltűnést keltő tanulmányában [15] a fejlődés irányát – akárcsak Rahner – nem a kinyilatkoztatott tartalmak extenzív továbbfejlesztésében (nem a dogmák szaporításában) látja, hanem a Szentháromság belső életének és üdvrendi megjelenési formájának egyre intenzívebb megközelítésében, kifejtésében, azaz a hitigazságok koncentrációjában.

Ugyanakkor azt is leszögezi: „Nemcsak a legfontosabb fontos, mert a kevésbé fontos igazság tagadása kérdésessé tehet fontosabbat is” [16].

Ő sem akar tehát hitigazságokat töröltetni, de merész ötlettel szeretné megkerülni azt az akadályt, melyet a keresztény egység útján az I. Vaticanum dogmái (a pápai primátusról és csalatkozhatatlanságáról), valamint a két újabbkori mariológiai dogma (Szűz Mária: sepleltelen fogantatásáról és mennybeviteléről) jelentenek.

Ezek az újabbkori dogmák magasan állnak a bizonyossági fok szerint való rangsorolásban (mindegyik „de fide definita”), de a tartalom szerint való rangsorolásban periférikus dogmáknak („Randdogmen”) kell őket nevezni. Ugyanis nem a magát Jézus Krisztus által a Szentlélekben kijelentő Istenről adnak hírt, hanem az egyik a hitletéteményt őrző hivatalról, a másik kettő meg a boldogságos Szűz Mária egyéni sorsáról szól.

Müblen felveti az ötletet: mi lenne, ha e dogmák igazát kétségbe nem vonva, az Egyház az elszakadt testvérek irányában erre az álláspontra helyezkednék: Ezek a dogmák ugyan igazak, mivel azonban tartalmuknál fogva nem okvetlen tartoznak az üdvötszerző hitbe, ha nem tudjátok őket elfogadni, emiatt még nem tekintünk benneteket a hit egységéből kizártaknak. Helyreállítjuk tehát veletek – legalábbis bizonyos korlátok között – az eucharisztikus közösséget is, a communio-t. Másként kifejezve: a szóbanforgó dogmák továbbra is maradnak, de a hozzájuk fűzött „anathema” megszűnik. Hivatkozik itt Mühlen a II. Vaticanum határozatára a Keleti Katolikus Egyházakról, mely kimondja, hogy „ki szabad szolgálatni a bűnbánat szentségét, az Ol-társzsentséget és a betegek kenetét azon keletiek részére, kik jóhiszeműleg élnek a katolikus Egyháztól különválva, ha önként kérik, és kellőképp fel vannak készülve” [17]. Az új és jelentős ebben a határozatban az, hogy a jóhiszemű keleti keresztényektől nem követeli meg a communio előfeltételeként azt, hogy legalább „implicite”

vesse el tévedéseit, és tegye le a hitvallást, – mint ahogyan a régi előírás megkövetelte [18] – és nemcsak halálveszedelemben engedi meg a communio-t, hanem elégnék mondja, ha „önként kéri” a szentségeket, és „kellőképp fel vannak készülve”.

Az 1967. május 14-én kiadott *vatikáni Ökuménikus Direktórium* ezt még kiegészíti azzal, hogy a szentségek szóban forgó kiszolgáltatása előtt – ez nyilván nem vonatkozik a végszükség, halálveszedelem esetére – meg kell kérdezni a kérelmezők egyházi hatóságát is, és csak a konzultáció kedvező kimenetele után szabad a szentségeket kiszolgáltatni [19]. Hasonlóan jelentős az a követelmény, hogy törekedni kell a kölcsönösségre [20].

E két rendelkezésből nyilvánvaló, hogy itt már nemcsak egyes keresztények magánygyéről, hanem – bármily korlátozott mértékben – az egyházak közti communio-ról van szó. És ez a communio létrejön anélkül, hogy a keletieket Rómától elválasztó legfőbb okról, a pápai primátusról és csatlakozhatatlanságról szó esnék.

Vizont a protestáns felekezetek köztünk élő híveire nem terjed ki a communio-nak ez a lehetősége, mert – mint az Ökuménikus Határozat mondja – „nem őrizték meg sértetlenül az Oltáriszentség titkának eredeti mivoltát” [21]. Rájuk vonatkozólag az Ökuménikus Direktórium is úgy rendelkezik, hogy csak halálos veszedelemben vagy súlyos szükséghelyzetben (üldözés, börtön) szolgáltatható ki az Oltáriszentség, a bűnbánat szentsége vagy az utolsó kenet egy-egy elszakadt testvérnek, ha 1. saját felekezetének lelkipásztorát nem tudja elérni, 2. ha saját kezdeményezésére kéri a katolikus paptól a szentségeket és 3. ha kifejezésre juttatja, hogy e szentségekre vonatkozó hite összhangban van az Egyház hitével [22].

Íme tehát itt is világos a különbségtétel a szentségek – főleg az Eucharisztia – és a pápai primátus között. Nincs mód, még halálos veszedelemben sem, a szentségek vételében kifejezésre jutó közösségre (communio-ra), ha valaki nem fogadja el a szentségekre vonatkozó katolikus tant. Mivel az elszakadt keletiek saját egyházukban ugyanazt a tant vallják, és mivel a feltételezett egyes esetekben valamely protestáns testvér magáévá teszi ezt – ezek számára lehetséges a communio. Pedig egyik sem teszi magáévá, és nem is kívánja tőlük senki, hogy elismerjék a pápai primátusra vonatkozó dogmát. E megkülönböztetés gyökere a szóbanforgó hitigazságoknak más és más tartalmi rangfokozata. Az Eucharisztia ugyanis szorosán összefügg a keresztény hit alapigazságával (benne a magát Jézus Krisztusban kijelentő Isten közeledik az emberhez), míg a pápai primátus csak külső szerepet játszik az üdvrendben: öröködik a hit sérthetlenségére fölött. A hitigazságok tartalom szerint való rangsorolásában az Eucharisztia magasan ragyog a pápára vonatkozó dogmák fölött.

Mühlen szerint könnyebben járhatóvá lehetne tenni a keresztény egység felé vezető utat, ha ezekről (és esetleg más hasonló „periférikus” dogmákról) levennénk a kiközösítést jelentő „anathema” súlyát. Bár ezek számunkra továbbra is változatlanul igazak maradnának – elszakadt testvéreinktől ezek miatt nem tagadnók meg a communio-t.

Csalogató, szép ötlet. Hitigazságot nem ad fel, csak cenzúrákat, anathemákat. De vajon van-e gondolatnak *gyakorlati értelme*? Sajnos, azt kell mondanunk, hogy – legalábbis nyugati viszonylatban – pillanatnyilag nem *tűsók*.

Először is azért nem, mert könnyen félreértik. Maga a jóindulatúnak látszó Ulrich Valeske, aki tárgyilagosan ismerteti Mühlen elméletét, könyve végén mégis ilyen furcsa és bántó értetlenkedéssel foglalja össze Mühlen indítványát: „Mühlen... követelte az ezekkel a (általában az üdvösségre nem szükségesnek tekintett) dogmákkal összekötött anathemáknak és kiközösítéseknek a megszüntetését. Megfordítva: a katolikus egyháznak meg kell engednie, hogy feltegyék számára a kérdést, hogy ha csak saját tagjai számára is... kitart ilyen mélységes tévtonok mellett (an so profunden Irrlehren festhált), vajon akkor egyáltalán unió-képesnek lehet-e tekinteni” [23].

Mit jelent ez? Azt, hogy Valeske nem tud bánni az „igazságok hierarchiájával” és „mélységes tévedésnek” minősíti azt, amit Mühlen joggal periférikus hitigazságnak mondott. Jobb lenne, ha ehelyett ő is periférikus tévedésről beszélne, ha már egyszer hivatva érzi magát annak eldöntésére, hogy igazak-e azok a dogmák, vagy sem. Kérdésében ott lappang az a gyanúsítás, hogy a Mühlen indítványa szerint esetleg eljáró katolikus egyház nem tárgyalóképes fél, mert nem

őszinte: befelé igaznak, kifelé hamisnak tartja ugyanazt a dogmát. Pedig erről szó sincs! Azok a dogmák továbbra is igazak, de aki esetleg nem tudja őket elfogadni, azt még ezért nem zárjuk ki az Egyház közösségéből, a communió-ból, mivelhogy azok az igazságok az üdvrendben nem annyira jelentősek.

Másodszor meg azért sem látom egyelőre sok gyakorlati értelmét Mühlen indítványának, mert nyugati elszakadt testvéreink teológiáját – akikre Mühlennel együtt mi is elsősorban gondolunk – nem csupán az utóbbi pápa- és Mária-dogmák választják el tőlünk. A szakadék, amely közöttünk a reformáció korában támadt, azóta, sajnos, nem kisebbedett, hanem egyre mélyült. Ma protestáns teológusok körében már olyanféle hitigazságok tagadása sem ritka, melyekben a „hit közepéről”, lényegéről van szó, s amelyeket Luther is, Kálvin is anathemával védett volna [24].

Megértjük a németországi evangélikus egyház gondját, amely Berlinben, 1966-ban tartott szinódusán foglalkozott a II. Vatikáni Zsinattal, és a küszöbönálló evangélikus-katolikus párbeszéd kilátásaival. Határozatában a szinódus saját „szorult helyzetéről” (Bedrängnis) beszélt, mely abból adódik, hogy a „protestantizmus térségében nem fogadnak el általánosan olyan *dönmö* hittételeket, amelyek eredetileg közösek voltak a római katolikus egyházban és a reformációs egyházakban” [25].

Reális mérleg

A hitigazságok rangsorolásához való igazodásnak első, kézzelfogható haszna, hogy elszakadt testvéreinkkel megvan a *közös alap a felekezetközi párbeszédhez*. Mindkét részről lényegében ugyanabból az alapigazságból indulunk ki, és a részletező hitigazságokat aszerint igyekszünk rangsorolni, hogy milyen nagy a kapcsolatuk ezzel az alappal. Mindegyikünk szemében eszerint fontosak vagy kevésbé fontosak.

Ha a hitigazságok tartalom szerint való rangsorolása a teológiából idővel mindkét részen átkerül a széles hívő rétegek tudatába, és a gyakorlati hitélet középpontjába állítja azt, ami odavaló: akkor ezáltal egyrészt kiigazodik az a torzkép, melyet protestáns testvéreink nem minden alap nélkül alkottak rólunk, katolikusokról. Mintha bizony nálunk a Máriakultusz lenne a lényeg!

Továbbá: ezáltal kisebbedik az a botrány, hogy az egymásnak élesen ellentmondó felekezetek mind az egy keresztény igazság nevében harcolnak egymás ellen. Ha mindenütt kialakul és elmélyül az egy közös alapra építő hitélet, akkor újra láthatja a világ, hogy a keresztények lényegében egyek, s csak másodrangú kérdésekben térnek el egymástól.

Végül a lényeges egységnek ebből az átéléséből kisarjadhat a felekezetekre szakadt keresztények lelkéből a beidegződött ellenszenv helyén a kölcsönös szeretet. Forrása pedig az, hogy minden keresztény ember – bármely felekezethez tartozzék is – elmondhatja Pál apostollal: „Isten Fiának hitében élek, aki szeretett engem s önmagát adta értem” [26].

JEGYZETEK

1. Decretum de Oecumenismo. Magyarul: A II. Vatikáni Zsinat Határozata a Keresztény Egy-ségre-törekvésekről. Bp., 1967. – A továbbiakban: ÖH. – 2. The Ecumenical Review 17 (1965): Comments on the decree on ecumenisme, 93. o. – Idézve: Ulrich Valeske, Hierarchia Veritatum (München, 1968), 50. o. 148. j. szerint. – 3. ÖH 11. – A magyar szöveg nem a hivatalos fordítás. Magam fordítottam. – 4. F. W. Kantzenbach, Die ökumenische Frage nach katholischem Ver-ständnis. In: Zeitwende 38 (1967), 236 o. Utal rá Valeske i. m. 65–66. o., 178. j. – 5. Y. Congar–H. Küng–D. O’Hanlon, Konzilsreden (Einsiedeln, 1964), 142–143. o. Idézve J. Feiner, Kommentar zum Dekret über den Oekumenismus. In: Das Zweite Vatikanische Konzil, Konstitutionen... Kommentare (Herder), 44. és 49. j. szerint. – 6. Valeske, i. m. 90. o. – 7. Vö. S. Tth. II.–II. 1, 1: „in fide si consideremus rationem formalem obiecti, nihil est aliud quam veritas prima: non enim fides... assentit alicui nisi quia est a Deo revelatum”. – A „veritas prima” Tamás terminológiájában Istent jelenti. – 8. II. Vatikáni Zsinat: Hittani rendelkezés az Isteni Kinyilat-koztatásról (Bp., 1968), 6. – A II. Vaticanum idézett szövegében jellemző többlet a „közölni” (communicare) szó, amit az I. Vaticanum párhuzamos szövege még nem tartalmaz. Ott csak ez áll: „tetszett Isten bölcsességének és jóságának, hogy... magát... az emberi nemnek kinyilat-koztassa”. – Conc. Vatic. I. Constitutio de Fide Chatholica, cap. 2. (Denz. 1785). – Az I. Vati-

canum idején divatos teológiai intellektualizmussal szemben, mely hajlamos volt a kinyilatkoztatásban jobbára ismeretközlést látni, a II. Vaticanum itt is és a hit fogalmának kifejtésénél is hangot ad a gazdagabb látásomdnak: a hitben az ember nem pusztán igazságokat „hisz el”, hanem „Istenre bízva egész önmagát” (Rendelkezés a Kinyilatkoztatásról, 5.) – hiszen, mint a kinyilatkoztatásról idézett szövegünk mutatja, Isten a kinyilatkoztatásban sem csak igazságokat nyilvánít ki, hanem önmagát „közli” az emberrel. – 9. S. Th. II. II. 1, 2, ad 2. – 10. Konkrét, ha nem is kimerítő rangsorolásnak tekinthető az, amit Pangrazio érsek zsinati beszédében a „cél rendjébe” és az „eszközök rendjébe” tartozó igazságokról mond. (L. főttebb a szövegben. – Vö. ö. 5. j.) – A teológia, az igehirdetés és a hitoktatás figyelmébe ajánlott, érdekes, életközeli rangsorolást ad: Stransky, The separated Churches and ecclesial communities, in: M. Adam, Vaticanum II. on Ecumenism (Dublin 1967²), 55: „a kegyelem több, mint a bűn, a megszentelő kegyelem több, mint a segítő kegyelem, a Szentlélek több, mint a Boldogasszony, Krisztus feltámadása több, mint gyermekkor, az Egyház misztikus jellege több, mint jogi szervezete, az Egyház liturgiája több, mint magánjátosságok, a keresztség több, mint a bűnbánat szentsége, az Eucharisztia több, mint a betegek kenete...” – Idézve Feiner, Kommentar zum Oekumenismusdekret, 89. o. 47. j. szerint. – 11. Vö. a 21. jegyzetet. – 12. A „hit” fogalmát a II. Vatikánum épp úgy kibővíti az I. Vaticanum tanításaival szemben, mint a kinyilatkoztatását (vö. 8. j.). Míg ugyanis az I. Vaticanum szerint a hit az az erény, „amellyel igaznak fogadjuk el (vera esse credimus), amit Isten kinyilatkoztatott”, – Constitutio dogmatica de Fide Catholica, cap. 3., Denz. 1789. –, addig a II. Vaticanum szerint a hittel az ember nemcsak ezt teszi, hanem „szabadon Istenre bízva egész önmagát”. (II. Vatikáni Zsinat, Hitani Rendelkezés a Kinyilatkoztatásról, 5.) – 13. Über den Versuch eines Aufrisses der Dogmatik. In: Schriften zur Theologie I. (Einsiedeln – Zürich – Köln, 1954) 14. o. – Rahner kiterjedt irodalmi termésében sokszor kitér a hierarchia veritatum kérdésére. Itt Valeske i. m. 33–43. o.-n közölt tanulmányára támaszkodva kísérlem meg Rahner tanítását a leglényegesebbre szorítva összefoglalni. – 14. Theologie im Neuen Testament (In: Schriften zur Theologie V.) 49. o. – 15. Heribert Mühlen, Die Lehre des Vaticanum II. über die „hierarchia veritatum” und ihre Bedeutung für den ökumenischen Dialog. – In: Theologie und Glaube 56 (1966) 4/5, 303–335. o. – 16. I. m. 311. o. – 17. II. Vatikáni Zsinat: Határozat a Keleti Katolikus Egyházakról (Bp., 1969), 27. – 18. Vö. H. Mühlen i. m. 318. o. 16. j. – 19. Ökumenisches Direktorium (Paderborn, 1967), 42. – 20. Uo., 43. – 21. ÖH 22. – 22. Ökumenisches Direktorium 55. – 23. Valeske i. m. 185. o. – 24. Például Albert Brandenburg (Die Sicht des Reformatorischen im Dekret De Oecumenismo – in: Theologie und Glaube 56 [1966], 339. o.) elképesztő példaként említi, hogy a „Sonntagsblatt” (Hrsg. Hans Lillje, Nr. 12 [1966], 16. o.) azt a kijelentést, hogy „Jézus ember volt, és semmi más, mint ember”, „törölmetszett evangéliumi” (genuin evangelisch) kijelentésnek mondja. – 25. Die evangelische Kirche im ökumenischen Spannungsfeld (Witten, 1966), 66. o. – Idézve Valeske i. m. 177. o. szerint. – A szövegben a „döntő” szót én emeltem ki. – 26. Gal. 2, 20.

Paleta Éva

AZ ÉLETÖRÖM

Célunk és feladatunk, hogy teremtett világában felismerjük, közléseiben megismerjük Istent, és kapcsolatot teremtsünk vele. Ez a kapcsolat az *Isten-élmény*. Ember ki nem érdemelheti, de mindenki rátalál, aki keresi. Istent sokféleképpen lehet keresni, de sokan kutató akarattuktól függetlenül, pusztán a kegyelem által érik el. Van, aki a szenvedésen át jut el hozzá; igaz, sokan nem tudnak ezen az úton elindulni, – talán mert túlsok részük volt benne. Az ilyen lelkek számára a *belyes életöröm keresése, vagy elfogadása is lehet az Istenhez vezető út*.

– Újjongjon színe előtt a föld: járja be az öröm a messze tájakat! – Örüljetek az Úrban! – buzdít a *Zsoltáros* is.

Örömrre teremtett minket az Úr, az Ő örömére. Mégis az „öröm” szónak gyakran valamiféle buja, rosszalló értelmét érezzük, pedig igazában az élet lendítője, mocsoktalan és erős.

– Kérjétek és kaptok, – hogy örömtökök teljes legyen – mondta Jézus, és evvel törvényesítette az emberi örömet.

– Gyúlj ki, égi szikra lángja, szent öröm, te drága szép! – Ő a rugó, ő az élet ösztökéje: az öröm; tőle, tőle jár a létnek óraműve bölcs körön, – írja Schiller „Örömdájában”. Ezt adta tovább Beethoven a IX. szimfóniában; – ismeretlen mélységekből tiszta magasságokba emelve a hallgatót, ellenállhatatlan erővel.

Az életörömöt *élmények* váltják ki. Ezek külön-külön és együttvéve mind Istenhez vezethetnek, ha Őt keressük velük.

Az ÉLET ősi ÉLMÉNYE az életadás. A szülés minden fájdalma ellenére pozitív élmény. Céltudatos, produktív szenvedés, amihez energia, öntudat, akarat kell. Aktív részeseivé válunk Isten szüntelenül teremtő erejének, a csupán eszközi szerep fölé emelkedve. Kilenc hónapon át hordozzuk a magzatot. Mozdul, éled, nyújtózik, rúgkapál. Bennünk válik emberré. Ennek az embernek adunk életet. Keze van, lába, lelke és szelleme. Szeretni fog majd, és gondolkozni. Ezért az emberért felelősek vagyunk. – Az asszony is, amikor szül, szomorkodik, mert eljött az órája, de amikor megszülte gyermekét, már nem emlékszik gyötrelmeire, mert örül, hogy ember született a világra (Jn 16, 21).

Minden egészségesen fejlődő, normális nőnek igénye a gyermekszülés, a gyermeknevelés – írja dr. Harsányi István, neves pszichológusunk. Már pusztán a fogamzás, a terhesség, és a szülés biológiai tényei is szükségesek a nő személyiségének harmónikus és teljes kibontakozásához. Az ivadékgondozás pedig egyik legnagyobb és legtermészetesebb gyönyörűsége. (*Élet és Tudomány*, 1968. 33. sz.)

„Ahogy romlasz, úgy nősz a tied egyikében attól, amit ma vesztesz; s mit ifjan adsz, véred friss cseppjeit visszakapod, mikor tested öreg lesz.

Így élni szépség, okosság, erő.
Téged dúsaknál dúsabban megáldott:
becsüld jótettét, s jóval viszonzod;
pecsétté vésett és megszabta a munkád:
üsd le sokszor, s ne hagyj veszni a mintát”.

(Shakespeare: XI. szonet)

Ott lüktet az élet indulásának, vagy mondhanók: folytatásának szépsége az állatvilágban is. Fekete István írja „21 nap”-jában: „Nagy buzgalmában valóban nem látott és nem hallott. Füle a tojáshoz drága, finom kocolódásával volt tele, lábával, fejével erőltette, hogy egy-egy alsó tojás felülre kerüljön, meletet kapjon a testéből, és a levegőből párat kapjon, bár a »buta tyúk« nem tudta, hogy mi a lő, és mi a pára. De ugyanez a buta tyúk tudta, hogy mit kell tennie, hogy csirkék jöjjenek a világra, és végeredményben ez volt a fontos”. És a beteljesülés: „Alig múlt éjfél... tizenhárom kicsibe pihogott ebben a furcsa világban, tojástörmelék között. Szívták a langyos levegőt, és megpróbálták csirkének lenni...” A magzat gyermekké válik, felsír, s megpróbál ember lenni. „Ah, élni, élni: mily édes, mi szépl!” – kiáltunk fel Madách Évájával, s követjük az Úr szavát: „Ember, küzdj és bízva bízzál!”

Az élet élményét felváltja a MUNKA ÉLMÉNYE. A küzdelemé, az alkotásé. Ez a küzdelem merőben más, mint a „struggle for the life”, a harc az életért, amely csak a pusztá létfenntartást szolgálja. Ahogy „az állat ért, de nem érti azt, hogy ért; különben már rég feltaláló lenne” (*Teilhard*), – úgy küzdelme is ösztönös, s bár célt szolgál, de nem céltudatosan építő. – „A megoldás kulcsa az értelem. Ez különböztet meg a kiszolgáltatott állatoktól, amelyek szellemi magatartásformáiknak csapdájába esnek” (*Golding*: Ripacs Martin). Az ember céltudattal dolgozik, alkot, és ez örömmel tölti el. „Az ember Isten munkatársa, asszisztense” – írja *Wyszynski* bíboros. – Az emberi kéz és szellem remekeit látjuk magunk körül! – Munkája által az ember barátjává válik Istennek. Dolgozunk Isten iránti szeretetből. – A munka szolgálata vidítja az emberi szívet, és a szeretet szellemét árasztja az emberek között, ami betölti a testet-lelket, a földi és az örök javakat. (*L'ésprit du travail*). A munka tudata megnyugvást, egyensúlyt teremt bennünk. A. de *Saint-Exupéry* írja „A vonal” c. novellájában: „Pályám varázsa világot tár fel előttem, s én szembenézek vele: fekete sárkányok, kék villámhajjal koronázott taréjok s amint leszáll az éj, nekivágok a csillagoknak. Ezt az éjszakai repülést és a százezer csillagot, ezt a lelki békét és a felemelő órákat megfizetni nem lehet!”

– A kereszténységnek nem az a dolga – mondotta *Gál Ferenc* egyik konferencia-

beszédében –, hogy gyönyörű gondolatokkal elterelje a figyelmet a mindennapi emberi élet feladatairól, hanem, hogy ráirányítsa a kötelességekre.

Aki szereti munkáját, az szórakozni is csupán azért megy, hogy kikapcsolódva tökéletesebben tudjon abban helytállni. Napi feladatai mindennap megújuló érdeklődést keltenek benne – írja Guy *Avanzani* a szabadidőről szóló értekezésében.

Le Courbusier szerint „a zöld üzem célja, hogy kiemelkedő morális faktort vezessen be: az életörömet. A gyárépületeket pázsittal, fákkal övezik és legyen látható az égbolt”. „Mindannyiunknak megvan a maga megszállottsággal és meggyőződéssel ellátott helye. Olyan lakásról van szó, amely a családi örömeket védi, az indulásokat, a reményeket, egyszóval, ami minden órának megadja a maga igazi zamatát”.

„Az életben engem az lelkesít – így *Teilbard* –, hogy közreműködhetem egy munkán, egy nálam tartósabb valóságon: ebben a szellemben és ebben a szemléletben keresem a magam tökéletesedését” (Hymne de l'Univers).

Élményünk a HÉTKÖZNAP is. Szürke ütemével s tarkán gomolygó történéseivel lerázhatatlanul kapcsolódik hozzánk. Az este csendjét váró, sóvárgó, meg-megtorpanó iram, otthon, lámpafény, melegség. Emberi apróságok vonzzák a mindennapok szeretőit. „A nagy szívvel tett kis dolgok teszik az embert naggyá” (Wyszynski: *L'esprit du travail*). S mivel sok van belőlük, Isten felé vezető ösvénnyé válhatnak. Jevgenij *Vinokurov*, az új orosz költőnemzedék egyik legjobbika: „Hadd dicsérjem a hétköznapokat. A sültkrumplit hűnyó parázs alatt. A megszokottat, mely itt van, körülvesz. A parázshalmot, mely mellé leülhetsz, krumplit sütsz, fűjod, sózod és eszed. A hétköznap – van. Él. Nem 'valahol': veled” (Hétköznapok gyönyöre).

„A hétköznapok szürkesége? Nem! Az én szemem aranybarnának látja, és melegnek, és bíborfénye is van egy kevés... puha szobában ébredés, és arany zsemle, és mélybarna kávé. – A gyerek körmöl, orra csupa tinta, kályhánk pirosan pislog. – Ebédre jó lesz palacsinta?” (*Padányi Gulyás* Éva: Arany hétköznapok.)

– A legfontosabb gyakorlat a kezdők lelkiéletében annak a készségnek a kifejlesztése, amelylyel a valóságra válaszolunk, amelyel a közönséges dolgokban is meglátjuk az értéket, meg a szépséget, amellyel észrevesszük a körülöttünk levő teremtmények pompáját. (Thomas *Merton*: Senki sem sziget.)

– Új távlatokat hordtam magamban – írja *Le Courbusier*. – Intenzíven éltem egy szellemében új hétköznapi életet, aktívan, sportolva, medítálva a szükséges örömök közepette. Megalkottam annak a városnak a típusát, amelyben nincsenek osztályok. Várost emberek számára, akik dolgoznak és pihennek. (S. *Daria*: Le Courbusier.)

Karl *Rabner* szerint a mindennapok maguk is imádsággá válhatnak az önzetlenség és a szeretet által.

És amikor a világ már egyre inkább négy fal közé szűkül, s egyre jobban befelé fordulunk – mert az öregségtől csökken a látás, hallás, remeg a kéz és botladozik a láb – a dolgok értékelése is megváltozik. Jelentőségét veszti mindaz, amit erőnkkel már el nem érhetünk, és előtérbe kerül egy szál virág, falat sütemény, meleg ruha, kedves bőgre, zene, amit meghallunk. Hangok, ízek, színek, illatok, fények. Megszépítik mindazt, ami számunkra még az életből maradt.

A SZÉPSÉG ÉLMÉNYE sokféle lehet: elsősorban a művészet és a természet.

Th. *Merton* írja a „Senki sem sziget”-ben: A szépség élményszerű meglátása, egy művészi alkotás létrehozása, vagy szemlélése pszichológiai öntudatunk számára a legmagasabbrendű és legtökéletesebb kielégülés. A művészet képessé tesz mindenkit arra, hogy egyszerre megtaláljuk, és elveszítsük önmagunkat. Amikor az értelem arra az értelmi és szellemi értékre reagál, amely egy költeményben, egy festményben, vagy zenei alkotásban van elrejtve, akkor olyan lelkielőre talál, amely önmaga fölél emeli, kiemeli önmagából és a létnek oly magas fokán ébreszti öntudatra, amelyről nem is gondolta, hogy elérheti valaha. Olyan öntudatra ébred, ami egyaránt termékeny és fölemelő. Az ilyen ember egészen új képességeket talál önmagában a gondolkodásra, a helyes szemléletre és az erkölcsi cselekvésre. Új élet és új erők tudatosulnak benne, és természetes, hogy azok fejlesztésén tovább kell dolgoznia. Imádságos életünkben nagyon fontos, hogy meg tudjuk válaszolni a szépség intuitív meglátásának felvillanásait.

Az Egyház a művészetet sohasem tartotta az imádság ellenségének. A liturgia, az ének és az egyházművészet az egyén lelkét is alakítja és megtisztítja, hogy olyan tartalmat és érettséget adjon neki, amely nélkül imádsága nem lehet elég mély, elég át-fogó, vagy elég tiszta. A művészet nem cél önmagában. Bevezeti a lelket abba a magasabb szellemi rendbe, amelyet kifejez, vagy bizonyos mértékig föltár. A zene, a művészet és a költészet Istenhez hangolja a lelket, bizonyos érintkezést létesít Istennel, a Mindenség teremtőjével és kormányzójával. A művész lángelméje teremtő ihletének rokonsága, vagy azonos természete révén megtalálja az utat azokhoz az élő törvényekhez, amelyek a Mindenséget kormányozzák. Ez a törvény az a titkos vonzó-erő, amely Istenhez, mint középponthoz vonz minden teremtményt. Mivel minden igazi művészet megmutatja, hogyan működik ez a törvény az emberi természet mélyén, ráébreszt bennünket a lét félelmes misztériumára, arra, hogy mi magunk minden élő és élettelen létezővel egyetemben az Istentől jövünk, és Hozzá is térünk majd vissza.

„Nagyon tiszta hang hasított a csendbe, átlátszó színfosztlány futott át a kristályon; fény villant a szemek mélyén, akiket szeretek. Három kurta kis dolog: egy dal, egy sugár, egy tekintet... először azt hittem, azért hatoltak belém, hogy bennem maradjanak, és elveszzenek ott, elhelyett birtokukba vettek és magukkal ragadtak engem.” (Teilbard: Hymne de l'Univers.)

Örök élményadónk, örömforrásunk a TERMÉSZET:

– Teremtő munkádból gazdag a világ: megadod kenyerünket a földből..., bor vidámítja szívünket, arcunk ragyog az öröm olajától, és a kenyér fenntartja bennünk az életet (Zsoltáros).

1968-ban angol tengerészek indultak útnak az Atlanti Óceánon, egyszemélyes vitorlásokon, hogy átkeljenek Amerikába. Egyikük, Michael Richey elszakadt tőlük, de 57 napi utazás után Newportba ért. Ő írja: „A magányos tengerész, mint a hegy-mászó, úgy érzi, önmaga és a környező világ mélyebb megértésének a küszöbéhez ért. A természetes lét minden szépsége feltárul. Ebben a környezetben az Evangélium, amelyet olvastam, oly közvetlenséggel hatott rám, mint azelőtt soha. Az évezredek levelekként hullottak le” (Új Ember, 1969. szept. 28.).

„Gyermekeimeket a természetben töltöttem barátaimmal – írja Le Courbusier – Édesapám is szenvedélyesen szerette a hegyeket és a folyót. Sok időt töltöttünk a csúcson. A mérhetetlen égbolt megszokottá vált számunkra. Az ifjúság olyankor a kielégíthetetlen kíváncsiság kora. Ismertem kívül-bévil a virágokat, a madarak szí-nét és alakját, megértettem, hogyan nő a fa és miként tartja magát egyensúlyban még a viharban is. Ég és fák, minden ember kísérői. Nap a szobában, azúr az ablakban, előtte hullámszó zöld” (S. Daria: Le Courbusier).

„A Természet műveiben megtanuljuk jobban megismerni Istent. Nagyszerű az Isten műveiben, kezének munkájában, hatalmas az erőiben, melyek terveinek beteljesedését szolgálják” (Wyszynski: L'ésprit du travail).

A MINDENSÉG ÉLMÉNYE egyre közelebb kerül emberi távlatainkhoz. Ūrha-józás, holdséta. Fizikusok, repülők, csillagászok, teológusok kerülnek közelebbi kap-csolatba vele. Látják, tapasztalják, érzik, sejtik. Hatalmába keríti őket a végtelen, a tapinthatatlan, az örök tér, s Annak vonzása, ki létrehozta.

– Szent vagy, Mindenség Ura, Istene! Hozsanna! –

Valóban csak hozsannás és hallelujás lelkülettel illő közelednünk a Mindenségnek még a gondolatához is. Emberi gyarlóságunk tudatában s emberi méltóságunk és felsőbbrendűségünk jogán kutatjuk azt.

„Ragyogón menetelnek a csillagok és naprendszerek egyre. Isten, Isten, fény-év, fény-század, fény-ezred. Ó jaj, ha kihagnya a ritmus! De él az Erő, de él az Ütem!” (Mecs L.: A Mindenség balladája.)

„Ez a nyugodt, egységes és egyszerű világ, amit az ember hirtelen felfedez, mikor a felhőkbl

felmerül, ismeretlen évtékké vált számomra. – Ez a nyúlós fehérség határ lett számomra a valóságos és a valótlán, az ismert és az ismeretlen között.” (A. de Saint-Exupéry.)

– Csend kell ahhoz, hogy megérezzük a Mindenséget, hogy meghallgassuk az örökkévalóság szavát. A Csend az örökkévalóság alkotórésze. (Széchenyi Zs.: „Csui”).

Paul Claudel-t a Mindenség költőjének nevezik. „Az Apokalipszisben, amelyet annyira szeretett (írja életrajzírója, Lesort), azt mondja az Úr: „Íme, új Mindenséget alkotok!” (Jel 21, 5). Claudel egész költői munkásságában uralkodó a teremtet Mindenség ünneplése és a Teremtő imádása. A Biblia teljes egészében olybá tűnt neki, mint ennek a Mindenségnek a teljessége, ahol a szereplők nyelvezete által mindent Isten keze írt. Élete végéig annak a feladatnak szentelte magát, hogy megfejtse.”

Teilhard írja a „Mindenség himnusza”-ban: „Hogy jobban magamhoz ölelhesselek, Uram, akarom, hogy lelkiismeretem hatalmas legyen, mint az ég, a föld és a népek, – oly mélységes, mint a múlt, a sivatag, és az óceán, – oly érzékeny, mint az anyag atomjai és az emberi gondolat. Nem kell-e hát, hogy a Mindenség minden vonzásában vonzódjam Hozzád?”

„Légy áldott, hatalmas Anyag, feltartóztathatatlan Fejlődés, örökké születő Valóság, te, ki minden percben kitérhetesz keretünkől, kötelezel, hogy mindig tovább kutassuk az Igazságot. Légy áldott, univerzális Anyag, határtalan Tartam, parttalan Éter, – hármias örvénye a csillagoknak, az atomoknak és a generációknak, – te, aki kiáramlasz szűk méreteinkből, és feloldod azokat – s feltárod előttünk Isten távlatait.

– Íme, a lángoló Mindenség! Táruljanak a csillagok mélységei egyre, hosszabbodjanak végtelenül a sugárzások, lássuk egyre jobban a rejtett hatalmakat és a nyüzsgő parányokat, – a mérhetetlent, ami kisiklik előlünk, mert csak egy pontról szemléljük. – Isten, egyedül Isten mozgája szelleme által a Mindenség forrongó tömegét.”

A SZERETET ÉLMÉNYE magasabbrendű indítóerő. Istenhez vonz, és embert ember mellett emberibb életre sarkall. A szeretet tevékenység, állandó indítás a jóra, nem tétlen érzelem csupán. Ha az lenne csak, változékony lenne, szeszélyüinktől, hangulatunktól függő. A szeretet akkor állandó, ha a vele kapcsolatos érzéseket akaratumk és tudatumk irányítja, s felsőbb szemléletünk.

A keresztény szeretet új követelményekkel állt elő: szeretni azokat is, akik nem érdemlik, akik nem nyújthatnak viszonzást, ellenszolgáltatást, sőt, szeretni az ellenséget is, aki ártalmunkra van. – A szeretet a szellem világába tartozik, tehát nem vak érzelem, hanem irányítható magatartás – írja Gál Ferenc („A hit ébresztése”).

A szeretet sokrétű, megnyilvánulási formája számtalan. Kimeríteni nem lehet. Újat mondani róla mégis nehéz. Szóljanak, akik éltek és cselekedtek benne és általa:

Jézus Krisztus: – Szeresd Uradat, Istenedet, teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes elmédből. Szeresd felebarátodat, mint önmagadat. Ezen a parancson függ az egész törvény (Mt 22, 37).

Szent János: – Szeressétek egymást, mint ahogyan én szerettelek titeket. Nagyobb szeretete senkinek sincsen annál, mint aki életét adja barátaiért (Jn 15, 14).

– A szeretet Istentől van. Nem mi szeretjük Istent, hanem ő szeretett minket. Isten szeretete abban nyilvánult meg, hogy egyszülött Fiát küldte a világra, hogy általa éljünk. Szeretet az Isten: aki szeretetben él, Istenben él, és Isten őbenne (1 Jn 4.).

Szent Pál: – Minden, amit tesztek, szeretetben történjék. – A szeretet türelmes, nyájas, nem féltékeny, nem cselekszik rosszat, nem fúvalkodik fel, nem nagyravagyó, nem keresi a magát, nem gerjed haragra, mindent remél, mindent elvisel. A szeretet soha meg nem szűnik. Megmarad a hit, a remény, a szeretet, de ezek között a legnagyobb a szeretet (1 Kor 13, 14 és 1 Kor 13.).

Szent Ágoston: „Nem kételkedő, de biztos öntudattal szeretlek, Uram. De mit szeretek, amikor Téged szeretlek? Sem testi szépséget, sem múltó bájt, nem is szem számára kedves fények ragyogását, nem sokféle ének édes dallamait, virágok, kenetek, illatok gyönyörét, mannat, se mézet, sem ölelésre táruoló karokat. Nem ezeket szeretem, amidőn Isteneimet szeretem. De mégis valami fényt, hangot, illatot, valami eleddelt és valami ölelést szeretek, midőn Istent szeretem, mert Ő bensőmnek fénye, hangja, illata, tápláléka és ölelése” (Vallomások).

Newman bíboros: „A szeretet mintegy az az anyag, amelyből az összes kegyelmi adományok kialakulnak. – A szeretet a szentség magja, belefónódik minden kiváló-

ságba, nem fojtja el őket, hanem lényegét ad nekik. Az volt a szeretet, ami Krisztust a földre hozta. Az örök szeretet az összes dolgok köteléke égen és földön”.

Teilbard de Chardin: – Szeretlek, Jézus... állandó terveidért, melyek kifürkészhetetlenek, és felülmúlják az érzékeket. – Szeretlek, mint Eredetet, tevékeny, és életető Miliót, a világ Célját és Végét, s Jövőjét is (Hymne de l’Univers).

Sik Sándor: – A szeretet nem tud határokat. Mindenkit, mindent magához ölel, és kifosztani vágyik önmagát. És odaadni mindent és magát, és mindenkinek lenni mindene (Alexius).

Thomas Merton: – Amikor szeretünk valakit, azt akarjuk, ami neki valójában jó. Az a szeretet, amely nem tesz különbséget jó és rossz között, hanem vakon szeret, pusztán a szeretetért, közelebb áll a gyűlölethez (Senki sem sziget).

Más korok, más emberek jönnek-mennek, de a szeretet örök. Eljutunk vele az ISTEN-ÉLMÉNYHEZ, a Lét legnagyobb kapcsolatához: a Teremtő és a teremtmény kapcsolatához. Milyennek szeretnénk ezt a kapcsolatot? – Szemben állunk Istennel, – hangzott el egy templomi beszédben – Ő mindent tud rólunk, ismer úgy, ahogy vagyunk, hibáinkkal együtt. Előtte nem kell alakoskodnunk. – Egy nap Susia Istenhez imádkozott: „Uram, végtelenül szeretlek, de nem félek eléggé tőled. Engedd, hogy félelemmel telve és áthatva álljak előtted, mint angyalaid valamelyike, nevedtől rémülten!” – Isten meghallgatta imáját. Susia ágy alá bújt, mint egy kis-kutyta és állati félelem rázta meg, mígnem üvöltöni kezdett: »Uram, engedd, hogy ismét úgy szeresselek, mint Susia!« – és Isten ez egyszer még meghallgatta őt” (Erich Fromm: L’Homme pour lui-même). – Az istenfélelem igazi értelme tehát nem a Tőle való rettegés, hanem aggodás azért, hogy megbántva Őt eltávolodunk Tőle, mert érezzük, hogy nem élhetünk nélküle. Félünk a lét bizonytalanságától, a magánytól, erőtlenségünkötől. Magasabb szinten pedig nem tudjuk nélkülözni szeretetünk tárgyát, létünk, törekvéseink mozgatóját és célját. Szegények vagyunk az Isten-élmény híján.

A szeretetben nincs félelem. A tökéletes szeretet nem fér össze a félelemmel, mert a félelem gyötrellemmel jár. Aki fél, az még nem tökéletes a szeretetben (1, Jn 4).

Az ószövetségi ember kapcsolata közvetlenebb volt Istenhez. Gondjait keresetlen szavakkal adta elő. Jajgott, perbeszállt vele, mert szerette. Valóságos atyjának, gondviselőjének tudta, mindenével hozzáfordult: – Oltalmazóm és menedékem te vagy, Istenem, bízom tebenned! – fohászodik a Zsoltáros.

„A teremtményeid keze nyomán fakadt minden alkotás csak tehozzád visz közelebb, Isten, hogy kiteljesedjék a végső igazság Tebenned, mert hozzádíg fut minden út, és minden lépcső előtted alázódik, amelyen az ember szívét emelve Feléd közelít” (Nagy Médá: Magasztalás).

„Istenem, add, hogy zavartalanul jussak el az egyesülésnek az utolsó fázisához, mellyel birtokolni foglak, megsemmisülve benned – írja *Teilbard*. – Az isteni vonzás mérhetetlen hatalma hozzáilleszkedik törekeny vágyainkhoz, mikroszkópikus tárgyainkhoz, anélkül, hogy eltörné heggyüket. Feléleszt: lelki életünkbe az egyesülés magasabbrendű alapját vezeti be; szellemi, amelynek sajátos hatása, hogy megszenteli az emberi erőfeszítést, vagy emberibbé teszi a keresztény életet (Hymne de l’Univers).

Igényünk, szükségünk az Isten. Keresésére indulunk az életöröm útján, hogy találkozzunk vele – majd föl tudjuk fogni az összes szentekkel együtt, mi a szélesség és hosszúság, magasság és mélység. Megismerjük Krisztust minden ismeret felülmúló szeretetét, és beteljük Isten egész teljességével (Ef 3, 18).

TÁVLATOK

EGYHÁZUNK — ÖT ÉVVEL A ZSINAT UTÁN

Amikor rovatunknak e sorait papírra vetjük, alig több, mint öt esztendő múlt el a 2. Vatikáni zsinat óta, és még szinte csak küszöbén állunk a második öt évnek. Tudjuk, a zsinat központi témája az egyház volt. Ismeretes az is, hogy már egy-két évvel a zsinat után jeles teológusok bizonyos „ekklézológiai túltermelésről” beszéltek. Valóban így lenne? Túl sokat szólt és szól az egyház önmagáról, túlon túl sokat foglalkoznánk saját életünkkel?

Emlékezzünk csak vissza az öt-nyolc év előtti időkre. Kétségtelen, hogy az akkortájt tapasztalható öröm, bizakodó lelkesedés, öntudatra ébredés, nyitottság, őszinteség „befelé” és „kifelé” is, szolidaritás az egyházon belül és a világgal, a felelősségteljes jövő felé fordulás: mindez valóban a „levegőben volt”. Egy aggastyánnak, XXIII. János pápának ifjú lelkiülete és lelkesedése milliőket ragadott magával. Az a férfi, akit „átmeneti szükségmegoldásként” választottak pápává, új korszakot nyitott az egyház életében. Pedig nem akart nagyobb és többet, mint valódi békét, több igazságosságot és őszinte kiengesztelődést hozni a világ és abban Krisztus egyháza számára. „Öröm és reménység” – a „Népek világossága”: mindezt programként jelölte meg a zsinat. Úgy tűnt, a megújulás órája érkezett el Isten népe számára. A jövőbe vetett reménykedéssel szólt a zsinat mindkét pápája az egyházon belül igényelt és kifelé is folytatódnak párbeszédéről.

Mindez alig több, mint öt évvel ezelőtt indult útjára. S a folytatás? Ennek vázolására, a problémák, feladatok, reális eredmények bemutatására sokan tettek az ötvenes évforduló alkalmával kísérletet. Ezek között talán a leg sikerültebb Heinrich Fries müncheni professzornak tanulmánya (Hochland, 1971. január), aki hazánkban is előadást tartott nemrég. Az idén 60. életévét betöltő nagyteljesítő szakembernek igen tanulságos gondolatait szeretnénk a következőkben ismertetni.

*

Várakozások és eredmények feszültségében

olykor fájdalmas eseményekkel, tényekkel vegyes öt év áll mögöttünk. Mindenekelőtt tán azt állapíthatjuk meg, – írja Fries –, hogy a mának egyháza sok vonatkozásban más arculatot tár elénk, máshol áll, mint ahogyan azt számosan elképzelték a zsinat előtt, alatt és közvetlenül utána. E „más-mivoltot” a következő vonások jellemzik:

1. A feltétel nélküli igenlés helyett az át-

fogó, az egyházi életnek szinte minden területére kiterjedő *vitákkal* kell szembenéznünk. Sőt, a mélyreható *kritika* hangja éledt fel, és él elevenen ma is. S e vitákba, kritikába már nem csupán a teoretikusok kapcsolódnak bele, hanem részt vesznek abban a széles tömegek is. Mindez a tömegek hangja már, amely sürgeti a fennálló struktúrák, intézmények megváltoztatását, e változástól remél üdvöt a jelen és jövő számára.

2. A *bibliai tudományok fellendülése és a modern ember igényeinek érvényesítése* nyomán igen sokan fel kívánják szabadítani a hittartalmat a „betű rabszolgaságából”, új értelmezést sürgetnek.

3. A kívánatos megújulást számosan úgy értelmezik, hogy a *feltétlen „új”* lesz mindennek mértéke és értékmérője. Sokak szemében a „régí” az elavultat, a hátráltatót jelenti csupán; ezért el kell tűnnie, s ezt az eltűnési folyamatot siettetni is kell.

4. Az egyház történetiségét hangoztatva, történetét felülvizsgálva *megkérdőjelezzik számos tradicionálisá vált formának*, így pl. a cölibátusnak *létfogosultságát*. Új létformákról vitáznak, s e viták során a demokratikus rendszertől, a tanácsi rendszertől várják minden probléma megoldását.

5. Az *ökumenizmus jegyében* minden eddigi határvonalat felszámolnak. Már nem a teológiai-elméleti megfontolás az alap, még kevésbé ez a döntő, hanem egyszerűen az életbe léptetett gyakorlat. Az Úrvacsora-közösség, a vegyesházasságok kérdésénél az egységhez vezető út és eszköz: az elmélet fölött álló gyakorlat.

6. A *világ felé való fordulás* egyre többek felfogásában kizárólagos világszolgálatá válik. A szociális és politikai elkötelezettség sokak szemében előlépett az egyház legfontosabb feladatává. Az egyetlen igazoló keresztény elv már nem az igaz hit, hanem a megfelelő gyakorlat. Az orthodoxiával egyenesen szembeállítják az ortho-praxist.

7. Az *aggiornamento* nevében nagyon sokan az *egyház teljes demokratizálását* tűzik ki célul. E folyamattal együtt jár az egyházi felsőbbségnek, a hierarchikus intézménynek, – mint mondják – az establishment-nek kritikája. A tekintélyellenes hangulat nőttön nő. E kritikának legfőbb címzettei a pápaság és a római kúria. Mindaz, ami Rómából érkezik, már eleve gyanús, csakis széksziszt válhat ki. A „Humanae vitae” és a cölibátusról szóló enciklikák oly vihart váltottak ki, amelyre az egyház belső életében még nemigen volt példa.

8. Mindezen megfontolásokkal és gyakorlattal szemben természetesen jelentkeztek bizonyos *ellenáramlatok* is. Számos „mozgalom”

(pl. az Una Voce) született az egyházon belül, amelyek a pápa és a tradíció védelmében kelnek síkra s megnyilatkozásaik tele vannak az „újítók” elleni vádaskodással, szemrehányásokkal. Szavuk a pesszimizmus és rezignáció hangja.

Ami az itt felsoroltak kapcsán komoly aggodalmat kelthet, az nem az egyházon belüli csoportoknak jelentkezése. Az ilyenek meglepte még nem egyéb, mint a törvényes pluralizmusnak, az egyház ügyéért való gondnak és lelkesedésnek jele. Ami azonban valóban aggodalomra adhat okot, ami elgondolkoztató és egyben elszomorító: ezek a csoportok nem képesek elvisselni egymást, képtelenek egymásról jószándékot, segítőkészséget feltételezni. A jobb ügy érdekében nem képesek igaz szolgálatot vállalni, nem tudnak párbeszédbe kezdeni. Ami azután még jobban megdöbbenhet: mind az ún. konzervatívok, mind pedig az ún. progresszívek, a „jobb-” és „baloldaliak” a zsinatra, annak szellemére hivatkoznak. Mindegyik fél mintegy kisajátítja önmaga számára a zsinatot.

E képet figyelve, már csak nagy derűlátással és jószándékkal állíthatjuk, hogy az „feszültségekkel telt”. Ezek az egymással szembe forduló áramlatok és szüntelen megkérdőjelezések inkább bizonytalanságról árulkodnak. Mindezek nyomán pedig nyugtalanság támad. A pápi hivatások megcsappannak, a papok viszályának szolgálatuktól. Igaz, a teológiai stúdiumok iránt még számos fiatal ember érdeklődik, de egyre kevesebben határozzák el, hogy teljességgel az Isten és az egyház szolgálatára szenteljék életüket.

Mindehhez járul még az is, hogy az egyházat „kivülről” is kritika éri, sőt megkérdőjelezik létjogosultságát. A kommunikációs eszközök világszerte az egyházban található fogyatékos-ságokról, elégtelenségekről adnak hírt, a tőle való elszakadásra hívják fel az embereket. Támadások, az egyház hibáinak és téves döntéseinek felsorakoztatása stb. – mindezek ma már oly hétköznapi megállapítások, hogy szinte megszokjuk őket. Mit is teygen az egyház, ha Isten már bizonyos, önmagát teológiának tartó irányzat is elmosza a horizontról? Így az ateizmus is „túlhaladott” állásponttá válik, hiszen az istenkérdés értelmetlenné, tartalom nélkülivé lett.

Lehet-e ezek után csodálkozni, ha a keresztények egységének kérdése is elavult problémát jelent sokak szemében, hiszen – mint mondják – a zsinat utáni korban inkább a világ, az emberek egységével kell foglalkozni, mint az egyházak egymásratalálásával.

Öt évvel a zsinat után... még sok minden megdöbbentő jelenségről lehetne szólni. A képet még csak bonyolultabbá tenné, ha az egyes országokkal, kontinensekkel külön foglalkoznánk.

Mivel lehet mindezt magyarázni? – teszi fel a kérdést Fries. Tökéletes ellentétben állnak a jelenségek a zsinattal s mindazzal, ami azon és akkor történt? – A válasz keresésénél természetesen nem lehet figyelmen kívül hagyni számos kultúrkritikai, világnézeti, szociológiai, gazdasági s megannyi szempontot, tényezőt. Mindazonáltal számunkra a döntő: *mi is valóban a helyzet egyházunkon belül?* – Valóban semmi másról sincs itt szó, mint hűtlenségről, a zsinattal való szembeszegülésről, esetleg emberi gonoszságról? Természetesen mindebből az erkölcsileg minősíthető tényezőtől, akcióból is közrejátszhatott valami. Mindazonáltal nem felelnék meg a higgadt tárgyilagosság követelményének, nem tennék jó szolgálatot az ügynek, ha csakis ily fehér-feketén, vagy épp egyoldalúan feketén látnánk. Sokkal mélyebbre kell néznünk. Az egyházban lévő és magán a zsinaton is hatékony okokat kell jobban megvizsgálnunk. Az ilyen felülvizsgálás feltétlenül differenciáltabb látáshoz és ítélethez fog vezetni. Minderre gondolva Fries három tézist állít fel.

Első tézis: A zsinat utáni egyházat szaván fogják

1. *Az egyház* a zsinaton kinyilvánította, hogy a hittartalomnak nem központi tárgya, hogy *nem cél, hanem eszköz*: Istennek az emberek üdvösségére rendelt eszköze. S mivel ez így van, akkor ebből az is következik, hogy az egyház a zsinat után már nem lehet első számú téma, hogy sokkal fontosabb kérdésekkel és feladatokkal kell foglalkoznunk, mint az egyházzal. Természetesen ez semmiképp sem jelenti azt, hogy így az egyház már fölöslegessé válik; de igenis azt jelenti, hogy a megfelelő helyet kell elfoglalnia: a másokért és másért való „szolgálat” helyét.

2. Az egyház feladatait tekintette önnön megújulását. Ha ezt az elhatározását valóban komolyan veszi, akkor nem maradhat életében minden a régiben, akkor igenis helye van abban a változtatásoknak, a kísérleteknek, – s a mindezzel együttjáró veszélyeknek. Elsősorban arra a veszélyre kell itt gondolnunk, amely a réginek teljes megsemmisítésével fenyeget, mely a totális újjáalakítást sürgetné, s ezáltal a „talajtalanságnak” válnék szálláscsinálójává.

3. Az egyház a zsinaton állást foglalt az *aggiornamento* mellett. Nem a kritikátlan mához való alkalmazkodás szellemében ugyan, hanem úgy, hogy valóban „maivá” váljék. Hogy így a ma embere számára jelentsen, nyújthasson valamit. Hogy valóban „számítson” a ma emberének szemében. E törekvésével természetesen együttjár az a feladat, sőt merészség is, hogy komolyan foglalkozni kell a mai problémákkal, mindazzal, ami korunk emberét mozgatja, meghatározza. A hit üzenetét, amely maga is bizonyos történeti eredet felől érkezik hozzánk, ma kell közvetítenie, lefordítania, kifej-

tenie. Ez persze természetesen magában rejti a „valaha” és „ma” közötti polaritásnak feszültségét, ezért e feladat vállalása bizonyos kockázatot és veszélyt jelent, amelynek sokan áldoztatá vá is válhatnak. Azok ti., akik kizárólagosan a „mát” teszik mindennek mércéjévé, s ezt az utat járva a hitnek tartalmát, mondanivalóját – mint emlegetik – „átfunkcionálják”, kiforgatják eredeti mivoltából. A veszély valóban fennáll, hogy a megengedetnél többet áldozunk az új bálványnak, az időnek, a Chronosnak oltárán.

4. Az egyház a zsinaton mint *szolgáló és szegény egyház* állította önmagát a világ elé. Minden cselekvésének és hivatali funkciójának alapjaként a „diakóniá”-t tekintette, és kulcsfogalomként használta azt. Csodálkozhat-e ezért – öt év múltán – ha szaván fogják? Ha cselekvéseit és magatartását azon mércével mérik, melyet önmaga számára állított fel, s melyet kötelezőnek ismert el? Csodálkozhat-e, amikor anyagi javai, a föld hatalmasaival való összeköttetési, bizonyos igazságtalan szociális struktúrákkal való kapcsolata miatt kérdések érkeznek felé?

5. Az egyházi megújulás alapja és ismérve a zsinat egyértelmű megfogalmazása szerint a normatív őskézdet, konkrétan a *Szentírás*. Kétségtelen, hogy az idők sodrában az egyház ezt a normát mindig kötelezőnek ismerte önmaga számára. Azt azonban már aligha állíthatnánk, hogy mindaz, ami kétezer év alatt történt, és amivel ma is szembetaláljuk magunkat, kizárólagosan a Szentírás hatásaként, normatív szerepének eredményeképp könyvelhető el. Így azután maga az Írás lesz napjaink egyházi életében az a kritikus erő, amely felülvizsgálatot követel sokminden történeti örökséggel, ma is fennállóval kapcsolatban. És ezt a felülvizsgálatot még el kell végeznünk, ezt a próbát még ki kell állnunk.

6. A zsinat világosan *megkülönböztette a lényeges és maradandó tartalmat annak időbeni és változó kifejezőmódjától*. Kifejezetten szövege *a hitigazságok hierarchiájáról*, „rangsoráról”. Erre gondolva fel kell vetni a kérdést: vajon mindaz, ami egykor a tartalomnak külső formája volt csupán, szükségképpen változatlan formában maradjon-e fenn továbbra is? Így pl. bizonyos filozófiai kategóriák a hitletélemény megfogalmazásánál, kifejtésénél, bizonyos modellek az egyház struktúrájánál és hivatalánál, – mindez szükségképpen maradandó-e? Ugyanilyen reális kérdésfeltevésre és felülvizsgálatra van pl. szükség akkor is, amikor fel kell vázolnunk korunk és a holnap papjának vonásait, életstílusát. Vonatkozik ez többek között a cölibátus problémájára és számos egyéb egyházi jogi határozatra is.

Az igazságok hierarchiájáról szóló zsinati tanítás kézenfekvően tárja elénk, hogy a hitigazságokat nem „számolgatni” kell, hanem a lényeghez, hitünk alapigazságaihoz való különféle és különböző fokú vonatkozásuk szerint

kell azokat tekintenünk. Az ilyen „rangsorolás” felülvizsgálata nyomán elhalványulhat a vallási életnek számos periferiális megnyilatkozása, bizonyos folklorisztikus jellegű, ma már alig, vagy meg sem értett ájtosságok megszűnhetnek, a múlt emlékeivé válhatnak. Viszont annál inkább kell előtérbe helyeznünk, hirdetnünk, kifejtenünk hitünk középponti igazságait. Jól megfigyelhető, hogy a dogmák „szaporításától” a zsinat tartózkodott; ehelyett a lényegyet domborította ki, az összefüggéseket igyekezett feltárni.

7. A zsinat és maga VI. Pál pápa ismételtén és nyomatékkal ajánlotta – mint az egyház alapstruktúrájához tartozó elvet és gyakorlatot – a *párbeszédet*. Ha nem akarjuk, hogy a dialógus szót az egyoldalú kioktatás fogalmával azonosítsák, akkor a párbeszéd szükségességének hangoztatása egyszersmind azt is jelenti, hogy az igazságot – a hit igazságait sem kivéve – nem lehet egyszerűen kisajátítani, birtokba venni, azokkal szabadon rendelkezni. Az igazságot együttes erővel kell kereni, elmélyíteni, s épp a dialógus az az eszköz, amely lehetőséget nyújt e kölcsönösség, kölcsönös segítségnyújtás realizálására. Különösen érvényesül ez egyre differenciáltabbá váló világunkban, az egyre szorongatóbb közös problémák szaporodása nyomán. Ha tehát ilyen körülmények között, sőt ezek ellenére oly elhatározások születnek, oly döntések látnak napvilágot, amelyek teljességgel a monológot helyezik a dialógus módjára elé, akkor nem csodálkozhatunk, hogy a kritika hangja egyre erősödik. Az ilyen bíráló és kritikus hangok egyáltalán nem feltétlenül a „mindent jobban tudóknak” vádaskodásai. Nem többek, de nem is kevesebbek, mint emlékeztető felszólalások, amelyek az oly gyorsan elfelejtett elvekre és programra hívják fel a figyelmet. Ha pedig az illetékesek bizonyos kérdésekben nemhogy elősegítenék, de kifejezetten késleltetik a párbeszéd kibontakozását, akkor ezzel semmiképp sem szólnak jó ügyet. Amikor viszont valaki ezt kimondja, nem vét a lojalitás ellen, hanem csupán „szaván fogja” a legmagasabb és legilletékesebb egyházi helyet.

8. A zsinat saját elhatározásából *ökumenikus dimenzióban* vizsgálódott, és ez irányú felelősségének tudatában nyilatkozott. Más vallások is az üdvösség eszközeként ismert el, hangoztatva egyházi realitásukat, sőt kifejezetten „egyházaknak” ismerte el közülük számosat. Amikor azután sokan e világos zsinati beszédet következetesen végig akarják gondolni, és az élet számára is realizálni – pl. a vegyesházasságok vonatkozásában –, nem a türelmetlenség tüzét kívánják szítani, hanem jobb modellek után kutatva, konkrét megoldásokat ajánlanak. Természetesen az önkényes kísérleteket nem helyeseljük. Viszont az sem megy már – öt évvel a zsinat után –, hogy mindazt, amit e téren tenni kívánunk, egyszerűen ezzel bélyegzik meg: protestantizálják az egyházat, „végkiárusítást” tartanak egyházunkban.

Második tézis: A zsinat útjára bocsátja gyermekeit. Mit is jelent ez?

1. A zsinaton döntő szerepet játszottak a *teológusok*. Nélkülük a zsinat sem menetében, sem pedig eredményeiben nem lett volna az, mint amivé valóban vált. Természetesen a teológusoknak csak előkészítő és tanácsadó szerepük volt. Kétségtelen azonban az is, hogy munkájuk szárnyakat adott a megújulás ütemének. Volt bátorságuk ahhoz, hogy a látszatra változhatatlant mozgásba hozzák; hogy az egyház visszanyúljon az ősi, biblikus eredethez, és ugyanakkor körültekintsen a mai világban is. Munkájuk nem merült ki a korszellem elleni steril protestálásban, nem kívánták minden áron és módon kárhözatni az „istenellenes” jelent. A teológusok kritikus szabadsága és a zsinati atyákkal a bizalom légkörében fogant szoros együttműködése feltétlenül áldást hozott az egyház számára. Ugyanakkor a további közös munka és feladatok végzésére is szólított. Sajnos, az örvedetes harmónia a zsinat után nemegyszer kínos feszültséggé változott, amelyet a bizalmatlanság légköre vett körül. Hogy miért? – erről sokféleképp lehet vélekedni. Mindenesetre a zsinattól elbocsátott, útjára indított „gyermekek”, jelen esetben a teológusok, a zsinaton még elismert és dicsért munkájukat tovább folytatták. A zsinat berekesztése után nem a „babérokon kívántak pihenni”, nem dicshimnuszokat akartak énekelni a már elért eredményekről. Nem, hanem az egyház élet-áramában megmaradva, annak hitében gyökerreze továbbra is volt energiájuk és bátor-ságuk, hogy éljenek kritikus szabadságukkal, és ezt újabb eredményekben juttassák kifejezésre. A folytatást ismerjük: e munka nyomán nem nyugalom, hanem mozgás, további nyitottság, de megütközések is jelentkeztek egyházunkban. Az csak természetes, hogy a teológusoknak nem csupán lelkesedéssel, őszinte elkötelezettségtudattal, hanem mindenekelőtt felelősséggel, tapintattal és szeretettel kell munkálkodniuk. Mindaz viszont, aki a teológiának ezeket és az ily módon végzett feladatait szem előtt tartja, „kétfrontos harcot” kell, hogy viseljen. Egyrészt a „betűhitben” gyökerezők, a csakis viszszafelelő tekintők, a mozgásképtelenek ellenében, másrészt az elvakult, a történetiességet félre-vállalt, kölcsönös bizalomtól fűtött együtt-ézt a teológiát és művelőit ma mindkét „front” felől szüntelen támadások, szemrehányások érik. Viszont épp ez önt a teológusokba jogos bizakodást is, ez igazolja, hogy valóban a helyes úton járnak. A tanítóhivatallal közösen vállalt, kölcsönös bizalomtól fűtött együtt-működés, de ugyanakkor a szükséges kisarkít-ások, a problémák minél élésebb feltárásának kötelezettsége: csakis e kettősség teszi lehet-ségesé, hogy a teológia és művelői megfelel-jenek a mai helyzet kívánta feladatoknak.

2. A zsinat nyomatékkal figyelmeztette a *világi hívőket* hivatásukra, küldetésükre, nagy-

korúságukra és feladataikra a mai világban. Az „Isten népe” fogalmának felélesztése alapjává lett a megújuló egyházi életnek. És a zsinat e vonatkozásban is útjára bocsátotta gyermekeit: azokat a világiakat, akik ma méltán hivatkoz-nak mindarra, amit róluk a zsinat mondott oly nagy és megindító szavakkal. Elsősorban azokkal a kérdésekkel kapcsolatban, amelyek valóban őket érdeklik, „izgatják”: a hivatás, a munka, a családi élet, a házasság problémái. A világi hívő, akinek komoly felelősséget kell mindezzel kapcsolatban vállalnia, akinek nagy-korúságáról, érettségéről oly sok szó esett és esik egyházunkban, joggal elvárja, hogy meg-hallják szavát, hogy együttműködésére igényt tartsanak. Elutasítja, hogy továbbra is csak engedelmeskedő parancsteljesítő legyen, hogy szolgaszerepben éljen. A meghívott és felelős-ségvállalásra felszólított világiak hitből fakadó és a hitet „transzparensé” tevő érvelésre tar-tanak igényt. A „Roma locuta, causa finita” és az egyházi hivatalviselők részéről – jogta-lanul igényelt – „én pedig mondom nektek”: mindez ma már nem elegendő, mindezt a hí-vek, mint egyfajta ideológiát, manipulációt gyanakodva fogadják. Nem az egyházi tekin-télyt utasítják el, még csak nem is vitatják azt. Viszont igénylik, hogy a tekintély számuk-ra életet, útmutatást és tájékoztatást nyújtó for-rás legyen, hogy fellebbezni is lehessen ahhoz. Ezen az úton tudják csak létté váltani a va-lódi hívő engedelmisségét.

3. Útjára bocsátotta a zsinat gyermekeit abban az értelemben is, hogy a köztünk élő *karizmatikusok* egyre inkább lesznek hozdói, elmélyítői egyházunk életének. Ősi öröksége ez az egyháznak. Tudjuk, hogy Péter és az apos-tolok mellett a próféták, azaz Isten ügyének hirdetői, képviselői is az egyház alapjai, fun-damentuma voltak. E ténynek napjainkban való számbavetele jelenti egyszerismind azt is, hogy ösztönzést, kezdeményezéseket nemcsak „felül-ről” várhatunk, azaz a hivataltól, az intézmény vezetőitől, hanem „alulról” is, a Léleknek szabad és hatékony működése nyomán. Ez a Lélek pedig – tudjuk – annak adja ajándékait, akinek épp akarja, és nem téri, hogy korláto-kat szabjunk működésének. E Lélek útját és egészen váratlant is képes életbe szólítani, anél-kül, hogy a megszokotthoz, a régi szokásokhoz tartaná magát. Ezen az úton nem a hivatalnak „kegye”, hanem a Lélek ajándékai válnak hatékonyra egyházunkban. A nagy szentek, újí-tők, rendalapítók – maig is büszkeségeink – mindig a legmeggyőzőbb hirdetői voltak az egyház hitelreméltóságának. Ez természetesen nem jelenti, hogy a hivatal vezetőit „elhagyta volna” a Lélek. Annál kevésbé, mivel épp a hivatali funkciók megfelelő ellátására is a Lélek tesz alkalmassá. Jól láthatuk ezt pl. egy XXIII. János pápánál, akinek személyében, működésé-ben csodálatos szintézisbe forrt össze a hivatali és karizmatikus feladat és jelleg. Ugyanakkor viszont hangoztatnunk kell: a Lélek és ajándé-

kai nincsenek kizárólagos módon a hivatalhoz, ennek viselőihez mintegy odaláncolva. Jól tudjuk ugyanis, hogy a Lélek „ott fúj, ahol akar” (Jn 3, 8). Viszont a karizmatikus – épp erről lehet felismerni – tiszteletben tartja az egyházi hivatalt, elismeri annak jelentőségét. Ugyanakkor azonban az egyház vezetőitől is elvárjuk, hogy a Lelket „ki ne oltsák”, hogy működését, hatékonyságát elismerjék, ne álljanak újtában.

Harmadik tézis: Az egyház jelen helyzete világít rá valójában az egyháznak a világban elfoglalt helyére

1. Egyre jobban kidomborodik előttünk, hogy az egyház – saját szándéka, rendeltetése szerint – az emberekért van, azoknak szószólója, velük szolidáris. Partnerként áll szemben az emberiséggel, és a világ, az emberiség, meg az egyház határai nem esnek egybe – miként az impérium és a Corpus Christianum idején –, hanem felismerhető válaszvonalat lehet közejük húzni. Mindez magában rejtetheti azt is, hogy e „szembenállás” lehet elzárkózás is, ölthet elutasító, sőt ellenséges jelleget is. Ez a helyzet nem csupán az egyház mulasztásai, hibái következtében állhat fenn, hanem azért is, mivel a világ, az emberek elutasítják az egyház által hirdetett isteni üzenetet, az Isten ügyét, a kiengesztelődés, szeretet és béke evangéliumát. Teszik pedig ezt a történelem során újra és újra visszatérő indokolással: a kereszt „botrányának és ostobaságának” elutasításával. Igaz viszont az is, hogy egyáltalán nem szükséges unos-untalan a kereszt botrányára és ostobaságára hivatkozni, csupán azért, hogy ezen az úton mintegy igazoljuk a köztünk jelentkező és valóban fölösleges botrányokat. Sajnos, nagy erre a kísértés. Mindazonáltal változatlanul érvényben van, hogy maga az „ügy”, azaz a keresztnek botránya ma is jelen van és hatékony a világban, és sokakat készlet ellenmondásra, támadásra. E tény egyszerűen a dialógusnak is megvonja határát. Nem lehet ugyanis mindent, mindenekelőtt a kereszt és feltámadás igazságát a „beleegyezés” párbeszédébe bevonni, abban feloldani.

2. Mivel az egyház nem azonos a világgal és az emberiséggel, azért ma inkább, mint valaha meghatározóan hat sorsára, hogy szét-szórtságban, diaszpórában kell élnie. A világban valóban vállalnia kell a „kised nyáj” szerepét. A Jézus szavait idéző megállapítás azonban senkiben se szüljön romantikus ábrándokat. Viszont azt sem eredményezheti, hogy elcsüggedjünk, hogy fejünket vesszítsük, amikor végre rádöbbenünk, hogy a zsinat utáni egyház helyzetét épp ez a „kised nyáj”-szerep jellemzi. Hisz épp e kis nyájnak szólnak a krisztusi szavak: „Ne félj” (Lk 12, 32)! S ugyancsak

ennek mondja Jézus: „Ti vagytok a föld sója – a világ világossága” (Mt 5, 13–14).

3. Mindezzel összefügg az is, hogy a zsinat utáni egyház erejét nem a környezet, a szokások és hagyományok biztosítják, hanem annak tudomásulvétele, hogy az egyház a tudatosan élő és felelősen döntő hívők közössége. Csakis e hívő közösség lesz képes arra, hogy helytálljon a diaszpóra-szituációban, hogy ne váljék ebben a helyzetben a környezet és szokások áldozatává, – amint ezt már ma is figyelemmel kísérhejtük számos nagyvárosban és az új településeken.

4. A zsinat utáni egyházban szinte drasztikus módon áll szemünk előtt, hogy a földi egyház nem azonos az Isten országával. Mivel vándoregyház, mivel még úton van, nem lehet mintegy elővétele az elérkező Isten-országnak, a tökéletesség állapotának. Semmiképp sem azonos az országok fölött álló „dicsőség otthonával”. Az egyház jelen helyzete szembevetően igazolja, hogy csupán átmeneti jellegű, hogy csak úton van a beteljesülés felé; hogy csupán eszköz, amely elvezet ugyan az eszkatológikus beteljesüléshez, de különbözik is attól.

5. A világ, az állam és az egyház határainak egybeolvadása következtében megvolt annak a lehetősége, hogy az egyház saját céljainak érdekében igénybe vette az állambatalom segítségét, – és viszont, az állam sem utasította vissza, hogy az egyház támogassa őt törekvéseiben. Olykor szívesen emlegették: az állam igyekszik az egyház áldását biztosítani. Hogy ez a kölcsönös összefűzőtség ma már nem áll fenn, azt aligha lehet veszettségként elkönyvelni. Ha pedig az így szerzett függetlenségre és szabadságra, saját érdekeink megvalósítására gondolunk, akkor feltétlenül nyereségről kell beszélnünk. Természetesen mindezt a kényelmesség feladásával és nagybővű elkötelezettséggel, önkéntes munkavállalással kell fizetnünk. Azt is meg kell azonban jegyeznünk, hogy ez a szétválás semmiképp sem lehet azonos az elengedés szembenállással; ellenkezőleg, a kölcsönös tisztelet és megbecsülés szellemével kell hogy párosuljon. Mindkét félnek el kell egymásról ismernie, hogy sajátos szolgálatvállalást végez az emberiség, a társadalom érdekében.

6. Ez az illúziómentes vizsgálódás figyelmeztesse az egyházat arra, hogy a világ felé vállalt küldetését tudatosan teljesítse; hogy azokra az erőkre gondoljon, amelyeket épp ő hivatott az emberiség számára nyújtani, s amelyek segítségével váltja valóra a világ és az emberiség szolgálatát: a hitnek, reménynek és szeretetnek erejére.

*

Milyen következtetéseket vonhatunk le a mondottakból? Mit kell tennünk? – teszi fel a kérdést H. Fries –, és hangoztatja, hogy csak néhány jelentősebb problémára kíván válaszolni.

1. A jelen helyzetet úgy kell tudomásul vennünk és elfogadnunk, mint az egyház számára *feladatként* jelentkező, üdvösségünk szempontjából pedig *kötelezettségeket*, sőt kihívást jelentő órát. Oly időt, melynek jeleit fel kell ismernünk, és ezeket helyesen kell értelmeznünk. Ezt az értelmezést viszont nem a politikai élet, nem a gazdasági mérleg, nem is az elért sikerek, hanem csakis *a hit kritériumai alapján* lehet végezni. E hit ereje óv meg attól, hogy sem az állítólagosan „régie szép idők” emléke, sem pedig a jövő utópisztikus elképzelései el ne kábítsanak, ne bénítsák meg gondolkodó- és cselekvőkészségünket. A zsinat utáni egyház helyzetének reális felmérése sem diadalérzésre, sem kétségbeesésre nem ad okot. Sokkal inkább vezet ahhoz a látásmódhoz, mely a hitből fakad, s amely tudja, hogy minden idő egyszermind Istennek ideje. Olyan tehát, melyet az ember készséggel elfogadhat, s amelyért felelős is.

A reális felmérés és értelmezés arra a megállapításra jut, hogy az egyház életének jelen fázisa *az átmenetiség jellegét* viseli. Továbbá: a jelen órára a *történetiség* egészen különös módon nyomja rá bélyegét. Amidőn a „történetiség” fogalmát használjuk – anélkül, hogy a múltat tagadásba vennénk – különösképp a jelen nyújtotta új indításokra gondolunk. Azokra, amelyeket nem lehet a már meglévőből teljességgel levezetni vagy meghatározni. Olyanokra, melyek jelentkezése nyomán vállalni kell a még ki nem próbáltnak merészségét is. Ez nemcsak lehetséges, de – épp az egyház jövőjének érdekében – kötelességünk is. Egy biztos: a zsinattal valami új indult, kezdődött egyházunk életében, s ennek az *újnak jelentkezését lebetetlen meg nem történeti tenni*. Mindaz, ami ma a sok kérdés és nyugtalanság közepette élénk mered, feltétlenül az életnek, reménységnek, a jövőnek ígéretes jele. A hívők közöségének e helyzete sokkalta biztatóbb, mint a nyugalomban „birtoklóknak” jóllakottsága; mint az a magatartás, melyben már senkit sem érdekel, nem „izgat” semmiféle kérdés, amelynek szemében nincs egyéb feladat, mint a „nyugalmat és rednet” őrizni. Ez a „rend és nyugalom” ugyanis oly csatornarendszerhez hasonlítható, amelyben nem folyik többé az éltető víz. Ez a csend és béke könnyen a temető nyugalmává válhatnak.

2. Egyébként, ha a történetiség kategóriájában a múlt felé vetünk pillantást, tudnunk kell, hogy *egyházunk átvészelt már sokkal nehezebb, sőt rosszabb időket*. Az ellenpápák és renezánszpápák korát; azután olyan időket, melyben az igazságért nem épp meghalni kellett, hanem inkább gyilkoltak annak nevében, – mint az inkvizíció, az eretek- és boszorkányperek idején. Gondolhatunk többek között arra a korra is, melyről egy Rotterdami Erasmus így nyilatkozott: a hitcikkelyek ugyan gyarapodnak, de a szeretet fogyarkozóban van. Természetesen a történelem tanulmányozása nem

tár ilyen egyértelműen sötét képet elénk, és ne is élessen pesszimizmust; ellenkezőleg, inkább a jelen és jövő iránt ébresszen több bizalmat és bátorságot.

3. Szükséges ezért hogy számontartsuk *mind-azt a jót is*, amely a múlt felől érkezik, de még inkább azt, mely korunkban tárul elénk. Így pl. azt, hogy egyre jobban tudatosítjuk: nem elég az „Uram, Uram” mondogatása, hanem az orthodoxiának a gyakorlatban, az orthopraxisban kell hatékonyvá válnia. A békének és a békéről szóló örömhírnek a mi korunkban, a mi világunkban épp általunk kell konkretizálnia. Ezért helyes, ha ellene mondunk annak a látszat-nyugalomnak, amely azt a benyomást kelthetné, hogy jóváhagyjuk az igazságtalanságokat, a háborút, fajüldözést. Örvendünk a szociális elkötelezettség, a testvériség és az emberiség feléledése, fejlődése nyomán. Semmiképp sem tekinthetjük ezeket a kibontakozásban lévő eredményeket – leki-csinylően – „csak” a humanizmus ébredésének. Örülnünk kell annak is, hogy egyházunkban – a világi hívők, az egyházmegyei zsinatok, az egyházközösségek serénysege nyomán – új élet pezsdül. Örülünk a nagyobb szabadságnak, a kitágított teológiai pluralizmusnak, annak a gazdagabb „választéknak”, amelyre a hit segítségével belül lehetőség nyílik. Örülünk az istentisztelet megújított formájának és az olyan korszerű műnek, mint az új Holland Katekizmus, amely megszámlálhatatlan léleknek nyújtott segítséget, tájékoztatást és bátorítást.

4. Természetesen nem feledkezhetünk el a fennálló *veszélyekről* sem. A korunkban egyre nagyobb erővel fellépő szellemi és világnézeti áramlatok: a szekularizmus, pozitívizmus és ateizmus komoly gondot jelentenek. Mindezen új eszmék az egyház alapját, alapvető tanítását érintik, amely nélkül nem létezhet. Viszont e nehéz helyzet újra csak nem csüggedésre szólít fel, hanem a szónak nemes értelmében vett „kihívást” rejt magában. Abban az értelemben ti., hogy nem fogyó buzgósággal hirdessük az Istenről és Jézus Krisztusról szóló tanítást, az emberről vallott helycs felfogást, az emberi méltóság jelentőségét, az emberi személy értékeit. Védeni kell az egyháznak az embert olyan törekvésekkel szemben, amelyek teljességgel beolvasztanák a technika, a gazdasági élet, a teljesítmény és fogyasztás, az ideológiai és utópiai világába. Jól tudjuk, hogy nem könnyű feladat a ma embere számára az evangélium üzenetét közvetíteni. E tény azonban ne a hanyatlásnak, hanem új energiák felszabadításának váljék forrásává. Az egyház ma is kötelességének tartja, hogy az ember ügyvédje legyen: hogy problémáit, kérdéseit hallva, szócsöve és szószólója maradjon, hogy jogainak és jövőjének védelmezőjévé váljék; hogy védje az emberről szóló hamisítatlan igazságot, az ember igazságát. Mert a hamisítás egyszerű leértékeli, máskor meg túlértékeli az embert.

Az egyháznak akkor és ott is lesz szava az

ember számára, amikor és ahol már elnémult az ember; olyan helyzetekben, melyekben a csüggedés, a magányosság, a csömör vagy kétségbeesés, betegség, szenvedés vagy halál miatt nehezdik rá a csend, némul el az ajka. Az egyháznak ezekben a határhelyzetekben is lesz biztató, vigasztaló szava. Akkor is, amidőn oly szavak és gondolatok, amelyeket ma igen sokra tartanak – siker, teljesítmény, strukturális, forradalmi változások – a szenvedő, kérdező, töprengő ember számára csak üresen konganak.

*

Mind ezek a gondolatok – fejezi be tanulmányát Fries –, az egyház jelen helyzetének felmérése nyomán születtek. A kitűzött cél az volt, hogy bátorságot, reményt, bizalmat öntsenek az olvasókba, a kortársak lelkébe. A kri-

zisnek túl gyakori emlegetése, a miatta való siránkozás feltétlenül bénítólag hat, s regiznációhoz, fatalizmushoz vezethet. Nem a krízistudatnak elmélyítésére van szükség, hanem a jól értelmezett, a hitben fogant kritikára. Oly ítélő- és megkülönböztető képességre, amely szintén a hitből táplálkozik. Csakis ezen az úton válhatunk Istennek érett, nagykorú, szabadságra meghívott népévé. Így leszünk képesek rá, hogy a mában a holnap felé forduljunk, a ma és holnap egyházának tegyünk szolgálatot. A jövő a mi hitünk, mi reményünk és szeretetünk erejétől és nagyságától függ. Efelé a jövő felé mutatott a zsinat, efelé tart a zsinat utáni egyház; ezt kell szem előtt tartania minden kereszténynek a maga életében és lehetőségei között.

nr.

„Krisztus csodáinak háttere” (Teológia 1971. 1. sz.)

A szerző kiegészítő gondolatai

A folyóirat ez évi 1. számában került közlésre *Krisztus csodáival* foglalkozó írásom. Az ebben felállított elmélettel kapcsolatban – úgy tűnt – félreértések merültek föl. Ezért *kiegészítést* szeretnék fűzni tanulmányomhoz.

A közölt írás egy nagyobb munka részlete. Így szükségképpen nem érinti a kérdés minden vonatkozását. A problémát a *nembivők* Jézus-kutatásával való dialógus keretében vettem fel. Ezért csak *utalni* akartam a *biten belüli* következtetésekre.

Itt, a *teológiai* gondolkörön *belül* azt a vonatkozást próbáltam kiemelni, milyen szerepe lehetett Krisztus csodáiban *emberi természetének*. Mégsem magyarázatot kerestem, csupán *analógiákat* sorakoztattam fel. Ilyen hasonítások elől nem zárkozhat el a teológia. Még Istenről is a *lét analógiája* alapján felállított fogalmak segítségével beszélünk („per analogiam” tudat, akarással). Jézus csodái is csak *basonlítanak* a parapszichikai jelenségekhez. De ez a kimutatott hasonlóság igen jelentős lehet a *credibilitas* (híhetőség) szempontjából.

Legkevésbé sem akartam azonban ezzel tagadásba venni a kérdés *másik* oldalát, hogy ti. ezek az erőnyilvánulások *természetfölöttiek*. E „másik” oldalra egyébként nézetem szerint elegendően (ha nem is „iskolásan”) utaltam is, mikor az igen távoli analógiák mellett a *mérhetetlen különbséget* is igyekeztem érzékeltetni, amely Krisztus erőnyilvánításai és a lelki-erő-átviteli jelenségek között vannak.

S éppen ez a *különbség* az, ami örökre megmagyarázhatatlan Krisztus csodáiban. Ez az, ami örökre a természet lehetőségein *tüli* erőforrásra mutat. – Krisztus csodáiban az isteni lét – a természetfölötti – transzparensé.

Ezért amikor *bivő ember* Krisztus csodáiról elmélkedik, ma sem tehet egyebet, mint amit *Tamás apostol* Jézus legnagyobb csodájának, feltámadásának megtapasztalása pillanatában: hittel és lelkesedéssel kiáltja Krisztus felé – „Én Uram, én Istenem!”

Cselényi István Gábor

Exegézis és kériigma

Az év 12. vasárnapja

A hit iskolája (Lk 9, 18—24; Gal 3, 26—29)

Jézus Krisztus az Isten végleges kinyilatkozása. Annyira megmutatkozott, amennyire egyáltalán megmutatkozhat az emberi élet keretei között. Végérvényesen kinyilvánította, hogy ki akar ő lenni számunkra, és hogyan kezel bennünket. Azért el kell fogadnunk, hogy amit Krisztus alakjában látható módon bemutatott, azt belső kegyelmi hatás szerint megismétli minden ember üdvözítésénél. Az apostolokat azért vette maga mellé, hogy viselkedéséből megismerjék kilétét, hogy higgyenek benne, és ezt a hitet továbbadják.

El kellett jönnie a pillanatnak, amikor számon kéri tőlük a hitet: mi a meggyőződésük, ki vagyok én? Az apostolok azt felelik, amit az ószövetségi jóvendölések alapján mondhattak: te vagy az Isten fölkentje, a Messiás. Máté a párhuzamos helyen továbbmegy. Szerinte Péter az Isten Fiát is felismerte benne, ezért kapta az ígéretet, hogy ő lesz az Egyház sziklaalapja. Máté valószínűleg már azt a világosságot is beleszövi a jelenetbe, amit a tanítványok Jézus feltámadásából merítettek. Lukács nem Péter kívánságáról akar beszélni, hanem a mindenkori keresztények hitéről, azért a jelenetnek más két mozzanatát ragadja ki.

Az első az a figyelmeztetés, hogy az apostolok bontakozó hite ki lesz téve a megpróbáltatásnak. Mesterüket nem csak úgy fogják látni, ahogy az isteni dicsőség és hatalom kicsillant tetteiből és szavaiból, hanem úgy is, ahogy emberi módon vállalja a felelősséget küldetéséért, és vértanúhalálával pecsételi meg tanítását. A hit mindig Isten közeledésének felismerése, tehát benne van a felsőbbrendű titok homálya. Pál apostol később a kereszt balgaságáról és botrányáról beszél. A hitben olyan elemek is vannak, amelyeket nem értünk, de elfogadjuk őket, mert meggyőződünk Isten hatalmáról és szeretetéről. Azóta hitünk alakulásában erről a szempontról nem szabad megfeledkeznünk.

A másik mozzanat az a figyelmeztetés, hogy a Krisztusba vetett hit személyes odaadást követel. Őbenne az Isten nyilatkozott meg, a Teremtő, a lét Ura, az erkölcsi rend szerzője és bírója. Joga van ahhoz, hogy az embert egészen lefoglalja magának. Ez a lefoglaltság Krisztus szava szerint kettős áldozattal jár: egyrészt az üdvösség nem azonos a földi érvényesüléssel, másrészt a hit szerinti élet, vagyis Krisztus megvallása bátorságot és bizonyos elszántságot tételez fel. Isten és az emberek szeretete, a megbocsátás, türelem, önzetlenség mindig hordoz magában valamit a kereszt balgaságából.

Az év 13. vasárnapja

Isten ereje és gyöngesége (Lk 9, 51—62; Gal 5, 1. 13—18)

Az evangélisták azt az ősi apostoli katekézist rögzítik könyvükben, amely inkább csak bemutatta Jézus tetteit és szavait. Később Pál apostol már teológiailag is kifejti őket. Ő már meglátja, hogy Jézus viselkedését és főleg szenvedését kétféleképpen lehet szemlélni. Emberi látszat szerint Isten gyöngesége mutatkozik meg, de hozzáteszi; Isten balgasága bölcsőbb az embereknél, és Isten gyöngesége erősebb az embereknél (1 Kor 1, 25). A mai evangéliumi jelenetből is ezt olvassuk ki.

Szamaria lakói fajilag és vallásilag különböztek a zsidóktól, tehát érthető elzár-

közásuk. Érthető a két tanítvány kívánsága is, hogy Isten tüzzel torolja meg barátságatlan magatartásukat. Ők még az Ószövetség szellemén nevelődtek, és Illés próféta életéből ismertek ilyen történetet. Most Illésnél nagyobb próféta van itt, tehát Isten több joggal és talán nagyobb kegyetlenséggel is közbeléphet, hogy igazolja őt. De Jézus nem teszi magáévá ezt az okoskodást. Isten annyira erős, hogy mutatkozhat gyengének is. Akkor sem veszít semmit, ha mindenről lemond. Ha a bűnöket akarta volna megbosszulni, ahhoz nem kellett volna emberré lennie. Ha viszont személyesen közeledett, tudta, hogy olyan erőket szabadít fel, olyan megnyilatkozásokat vált ki, amilyenekért érdemes volt az embert teremteni, és szabadsággal felruházni.

Az evangélista nem mondja, hogy Jézus pontosan mit válaszolt a hirtelenkedő apostoloknak. Csak annyit jegyez meg, hogy „rájuk piritott”. A régi latin fordítás, a Vulgata, Jézus egész viselkedését veszi alapul, amikor ilyen szavakba önti a feddést: az Emberfia nem elveszíteni akarja a bűnöket, hanem megmenteni. Ő tudja, hogy tetteink forrása legtöbbször az elfogultság, a tévedés, a szenvedély vagy az ellenszenv fellobbanása. Ezért alkalmat kell adni a magunkbaszállásra, a kijózanodásra. A bánat ilyen elmélyült pillanat eredménye. Csak a végítélet mutatja majd meg, milyen alapvető igazságot fejezett ki az apostolnak ez a mondata: Isten türelmes, elnéző, és irgalma bűnbánatra akar vezetni. (Róm. 2, 4). Akárhányan talán csak a végső betegségben szállnak magukba, és csak ott vallják be, hogy Isten atyai jósága a legnagyobb hatalom.

Krisztus úgy viselkedett, hogy ezt a megállapítást tették róla: Isten jósága és emberszeretete jelent meg benne. (Tit 3, 4). Azóta Isten hatalma úgy is működik, mint vonzóerő. Krisztus a követőit nem földi dicsőségre és élvezetekre hívta, hanem lemondásra, önfegyelmzésre, a kereszt türelmes viselésére, mint ahogy neki sem volt helye, ahol fejét lehajtsa. Sőt, akiket az evangélium hirdetésére küldött, azoktól megkövetelte az emberi kapcsolatok háttérbe szorítását is. Mégis vannak, akik odaadással követik, s ha rátették kezüket az eke szarvára, nem tekintenek hátra. A hívők szeretete és buzgósága a legnagyobb tanúságtétel Krisztus istensége mellett.

Péter és Pál apostolok ünnepe

Szolgáló tekintély (Mt 16, 13—19; 2 Tim 4, 6—8. 17—18)

A sziklaalap emlegetése legtöbbször a diadalmas Egyház képét juttatja eszünkbe. A mi szemünkben a pápaság összekapcsolódott a római Szent Péter-templommal és a Vatikán történelmi színeivel. Emberileg valóban jóleső érzés olyan sziklán állni, amely nem inog, és olyan hajón utazni, amely nem süllyed el. A pápaságban legtöbbször csak a tekintélyt, a kormányzó hatalom birtokosát látjuk, aki törvényt hoz, és annak megtartását szorgalmazza. Az Egyház fejeéről azért alakulhatott ki ilyen elképzelés, mert az Egyházat is túlságosan az államok jogi berendezkedésének mintájára gondoltuk el. Pedig az Egyháznak és vele együtt a pápaságnak az a küldetése, hogy hirdesse az evangéliumot, és valósítsa meg a krisztusi életet. Célja tehát nem annyira a földi berendezkedés, mint a küldetésben való feloldódás.

Krisztus akkor ígéri meg Péternek a vezető-szerepet, amikor az apostol kinyilvánítja, hogy a hite erősebb, mint a többieké. Ezt a hitet kell a világban fenntartania és gyarapítania. Erre kapja a kegyelmi segítséget is: imádkoztam érted, hogy meg ne fogyatkozzék hited, s te leszel megerősítője testvéreidnek (Lk 22, 31). A hatalom átadásának szavai: legeltesd bárányaimat, elsősorban szintén azt jelentik, hogy a pásztor gondoskodjék az örökélet ígéről és javairól. Ilyen értelemben az egyházi hatalom mindig szolgálat.

A pápaság szerepét ma is úgy kell tekintenünk, mint a kinyilatkoztatott tanítás leg-

főbb hivatalos közvetítőjét. A pápa annak a Krisztusnak helytartója, akiben az Isten Igéje öltött testet, aki magát útnak, igazságnak és életnek mondta. Az ilyen tekintély mindig időszerű és vonzó. Felemeli a rábizottakat, nem pedig rájuk nehezedik. Az Egyházban nem a jog az első, hanem az igazság és a szeretet. A jog csak arra való, hogy az igazságnak és szeretetnek érvényt szerezzen ott is, ahol a gyarlás vagy rosszakarat megakadályozná.

Az Egyház mai megújulásában a pápaság egyre jobban kivetkőzik az elmúlt századok uralkodói hagyományából, és visszatér az apostoli tekintély egyszerű gyakorlásához. A világ felé úgy mutatkozik, mint a békének, a megértésnek, az elmaradt népek megsegítésének a szószólója. A nemzetközi életben csak ebből a szempontból akar résztvenni. Befelé pedig igyekszik végrehajtani azt a reformot, amely lehetővé teszi, hogy Krisztus egyháza minél vonzóbban tükrözze az evangélium szerinti életet. A reform ütemére és módszereire vonatkozóan akadnak véleménykülönbségek. A problémák megoldásának ez az emberi alapja. De nincs szükség forradalmi megmozdulásokra, hiszen a pápaság nem saját szellemi hatalmát akarja dédelgetni, hanem az a feladata, hogy összefogja és megerősítse mindazokat, akik a mai világban Isten országát keresik. Az eredményt Krisztus imája biztosítja, amit Péternek és utódainak megígért.

Az év 14. vasárnapja

„Nevetek fel van írva a mennyben . . .” (Lk 10, 1—12. 17—20; Gal 6, 14—18)

Már az Ószövetség használja ezt a kifejezést: Isten könyvébe, az élet könyvébe bejegyezni (Zsolt 68, 29; 136, 16). János apostol a Jelenések könyvében a választottak megjelölésére alkalmazza (3, 5; 21, 27). Pál apostol pedig az evangélium buzgó hirdetőivel kapcsolatban hangoztatja ezt a kiváltságot (Fil 4, 3). Lukács nem említi a könyvet, hanem csak az égben való feljegyzést. Átvitt értelmű kifejezésről van szó, de az emberi hasonlatok Isten tetteit, intézkedéseit jellemzik. A sugalmazott szöveg-nél nem szabad elfelejtenünk, hogy Isten az alkalmas kifejezés megtalálásában is segítette a szerzőt. A kép mögött a következő vallási tételek rejlenek.

Isten nem bízza véletlenre országának kialakulását. Az apostol így nyilatkozik az üdvösség örök tervéről: Akiket eleve ismert, azokat eleve arra rendelte, hogy Fia képését öltse magukra. Akiket pedig előre rendelt, azokat meghívta, megigazultá tette és megdicsőítette (Róm 8, 29—30). A földi történet is addig tart, amíg a választottak száma teljessé válik (Jel 6, 11). Ebből következik, hogy Isten országának ügyét és az egyéni üdvösséget nem tette teljesen függővé az emberi szabadakaratától, és nem engedte, hogy a bűn martaléka legyen. A megváltás azt jelenti, hogy Isten irgalommal kezeli az embert, előre segíti kegyelmével, és atyai megértéssel ítélkezik tetteiről. Arról is gondoskodik, hogy felhasználjuk kegyelmeit hivatásunk teljesítésében, tehát ő tesz bennünket alkalmassá arra, hogy a nevünk fel legyen írva a mennyben. Csak az esik ítélet alá, aki ezt az egész atyai gondoskodást visszautasítja bűneivel.

Krisztus kijelenti, hogy a mennyei följegyzésnek jobban kell örülni, mint a karizmatikus adományoknak. A csodatevés, a feltűnő természetfölötti jel arra való, hogy felhívja a figyelmet Isten közbelépésére, hatalmára vagy leereszkedésére. Biztos, hogy nagy adomány ez is, hiszen könnyebbé teszi a hitet és a reményt; aki megkapta, úgy érezheti, hogy jelentős eszköz lett Isten kezében, tehát dicsősége is növekedhet az emberek szemében. De ebben rejlik veszélye is. A nagy adományok felhasználásának alázattal kell párosulnia. Krisztus arra int, hogy ne magunkat keressük, hanem

Isten szolgálatával biztosítsuk az örök életet. Ez a gondolat vezette Pál apostolt is, amikor így ír: megtagadom magam, hogy amíg másokat tanítok, magam méltatlanná ne váljak (1 Kor 9, 27).

A Galata-levélből vett olvasmány megmutatja a módját, hogyan lehet a kiválasztottságot megőrizni. Az ember a megigazulásban „új teremtmény” lesz. Kiváltságait ne magának tulajdonítsa, hanem Krisztus érdemeinek. Az élet munkáit, szenvedéseit úgy kell felfogni, mint az ő megváltói művében való részesedést. Ha Isten gyermekeinek lelkülete tölt el, akkor külsőleg is Krisztus jegyeit viseljük magunkon.

Az év 15. vasárnapja

Milyen joggal kötelező a szeretet? (Lk 10, 25—37; Kol 1, 15—20)

Krisztus nagyon pontosan fogalmazta meg mondanivalóját. A szerencsétlenül járt ember Jerikóból indult Jeruzsálembe, tehát honfitársa volt a levitának és a papnak. Azok mégsem segítettek rajta. Talán azért, mert félték, vagy azért, mert nem akarták, hogy egy esetleges hulla tisztátalanná tegye őket, mert akkor nem vehetnek részt az istentiszteleten. A samariai embernek más a nemzetisége, más a vallása, mégis segít. Krisztus az ő tettét állítja példaképnek. A példa szép. De lehet-e azt a szeretetet általános törvénnyé tenni, amit olyan nehéz megvalósítani? Nem követelt-e Krisztus lehetetlent, amikor megkívánta, hogy a rosszat jóval viszonzzuk, és bocsássunk meg ellenségünknek? Nem szakadt-e el ezzel a való élettől, és számolt-e az ösztönben gyökerező durva erőkkal?

A feleletet az apostol szavaiban találjuk a szentleckében. A szeretet követelményével elő lehet állni, mert ez a világ sem létében, sem szellemében nem idegen Krisztustól, még ha a látszat az ellenkezőjét mutatja is. Az ember hajlamosabb a durvaságra és gyűlöletre, mint a szelidségre és szeretetre, több benne az irigység, mint a nagylelkűség, Krisztus mégsem látta reménytelennek a küldetését, sőt kifejezetten az önkéntes szeretet parancsára alapozta Isten országának jövőjét. Ő kezdettől fogva tudta, amit az apostol úgy fogalmaz meg, hogy az Atya „mindent általa és érte teremtett, s minden őbenne áll fenn” (Kol 1, 16—17). A világ és az ember a teremtésben megkapta a Krisztusra való ráirányulást. Ez olyan alapvető jelleg, ami ellen lehet lázadni, de nem lehet tudatlanra venni. Krisztus példája és kegyelme olyan rügyeket melenget, amelyek az ember lelkének mélyén szunnyadnak. Ezért az evangélium hirdetése sem reménytelen vállalkozás. Természetesen a hívőknek gyakorlatilag is meg kell mutatniok a szeretetet, megbocsátásban, türelemben, nagylelkűségben és önfeláldozásban.

A teremtés mellett az apostol a megváltás valóságára is hivatkozik: „Úgy tetszett az Atyának, hogy Krisztus által békítsen ki mindent, minthogy ő a kereszten vérével békét szerzett”. A belőle kiáradó kegyelem nem olyan elvont tény, amely „megvilágosítja értelmünket”, s nem olyan határozatlan ösztönzés, amely „megerősíti akaratunkat”, hanem az ő személyes hatása arra irányul, hogy kibékítse az embereket Istennel és egymással. Ez az isteni kovász jelen van a világban, és titokzatos módon erjeszti a lelkeket. Ezért lehetséges a szeretet tudatos gyakorlása.

Az év 16. vasárnapja

Kegyelmi kapcsolat Krisztussal (Lk 10, 38—42; Kol 1, 24—28)

Ha Mária és Márta viselkedését, illetőleg Krisztus feleletét a tevékeny és szemlélődő életre alkalmazzuk, nyilvánvaló ellentmondásba ütközünk. Krisztus mindig az ön-

feláldozó szeretetet mondta nagyobb tökéletességnek, itt pedig úgy látszik, mintha Mária csendes szemlélődését dicsérné, míg Márta gondoskodását elítéli, mint evilági fontoskodást. Az igazi egyházi hagyomány nem választotta el a kettőt, hiszen a jelszó ez volt: imádkozzál és dolgozzál! Azt a szemlélődést tartották értékesnek, amely erőt ad a kötelesség teljesítésére. Másrészt viszont azt is vallották, hogy az a tevékenység értékes, amelyet Isten gyermekeinek lelkiületével végzünk.

Mi tehát a jelenet értelme? Az apostoli Egyház még nem vetette fel a szemlélődő és tevékeny élet megkülönböztetésének kérdését. Ez csak a remetéknél és szerzeteseiknél vált problémává. Az apostolok a Jézus Krisztusban megjelent újdonságot hirdették: az Isten országát, amely az evangélium elfogadásával terjed. Az ősegyház igehirdetése Krisztus feltámadásából indult ki. Ott már világossá vált, hogy ő az Isten Fia, aki a földi életet fölcserélte a mennyei megdicsőüléssel, és igazolta, hogy van teljes boldogság. Ezért ígérhetett földi működése közben is boldogságot annak, aki meghallgatja és megtartja tanítását (Lk 11, 8).

Krisztus megjelenése és később az evangélium hirdetése tehát az üdvösség történetének nagy újdonsága. Az elrejtett kincsről szóló példabeszéd ajánlja, hogy ezt minden igyekezettel meg kell szerezni. A jelen szentírási részletben Mária ezt az újszövetségi lelkiületet képviseli, míg Márta megmarad a természetes vendégszeretet kötelességeinél. Ez a szembeállítás magyarázza meg az egyik dicséretét, és a másik elmarasztalását. Nem mintha a természetes erények értéktelenek volnának, de nem merülhetünk el úgy bennük, hogy elfeledkezzünk Isten természetfölötti látogatásáról. Krisztus nem azért jött, hogy fölöslegessé tegye a munkát, családot, barátságot, pihenést, a technika vagy a tudomány fejlesztését. Hanem azért, hogy az ilyen elfoglaltságok közepette is gondoljunk az élet igazi értelmére, és keressük a kapcsolatot Istennel, aki közeledik hozzánk, felajánlja irgalmát, szeretetét, kegyelmi segítségét, és megmutatja az erkölcsi élet igazi útjait. A Szentírás olvasása, elmélkedése, a közös istentisztelet, a szentségek vétele ma ugyanazt a szerepet töltik be, mint Jézus személyes látogatása. Ezekkel biztosítjuk a hitet és a reményt, amely állandó vigasztalást ad az élet küzdelmei között. Ha ilyen kapcsolatban vagyunk vele, az ő életét folytatjuk, mint misztikus testének tagjai. Ezért mondja az apostol, hogy szenvedésével kiegészíti, ami híja van Krisztus szenvedésének. Ez az a „legjobb rész”, amit választanunk kell.

Az év 17. vasárnapja

A keresztény ima (Lk 11, 1—13; Kol 2, 12—14)

Hagyományos meghatározás szerint az imában Istennel beszélünk. De a meghatározást ki kell egészítenünk azzal, hogy az ember mint teremtmény beszél Urával és Teremtőjével, aki Jézus Krisztusban kinyilatkoztatta magát, és megmutatta, hogy mint atya viselkedik velünk szemben. Azóta a keresztény ima az atya és gyermek személyes kapcsolatának kifejezése, és hasonlít ahhoz a párbeszédhez, amit Krisztus, mint Fiú folytat az Atyával.

Az ima olyan régi, mint az emberiség. Krisztus úgy jellemzi a pogányok imáját, hogy „sok szó miatt remélnék meghallgatást”. Az Ószövetségnek is megvolt az imádságos szelleme. Az ember úgy érezte, hogy mélységből kiált a világfeletti Úrhoz, és keresi arcát, hogy kegyelmet találjon előtte. Az ószövetségi hívő az Isten és ember közötti távolságot úgy akarja legyőzni, hogy „az Úr szent hegyére”, vagy „az Úr házába” siet. Csak ott érzi közel az Istent, ott remél meghallgatást. Krisztus nem a hely és idő kijelölésével hidalja át az űrt Isten és az ember között, hanem saját személyével. Ő már otthon van az Atyánál, és felhatalmaz minket, hogy az Ő nevé-

ben kérjünk. Nemcsak jogi felhatalmazást ad, hanem felemel saját létrendjébe. Az apostol azt mondja a mai olvasmányban: „Benne temetkeztetek el a keresztségben, és benne támadatok fel”. A keresztségben úgy megy végbe újjászületésünk, hogy kegyelmi síkon részesedünk Krisztus halálában és feltámadásában. Az Ő bélyegét hordozzuk magunkon, azért vagyunk Isten gyermekei. Az Egyház ősi idők óta kifejezi a Krisztussal való egybetartozásunkat azzal, hogy minden imáját így fejezi be: Krisztus Urunk által. Rajta keresztül juttatjuk az Atyához dicsőítésünket, hálánkat, kérésünket, engesztelésünket.

Az evangéliumban említett példabeszédet ilyen előzmények alapján értjük meg. Csak akkor lépünk bizalommal Isten elé, csak akkor merünk állhatatosan zörgetni, ha meg vagyunk győződve arról, hogy nem mész bennünket idegennek. Krisztus nem átalotta az Atyát olyan emberhez hasonlítani, aki a kérést, a zörgetést zaklatásnak veszi, de akit az állhatatosság mégis meghat. Isten nem önző és nem kéretí magát, de tudja, hogy a kitartó ima alakít bennünket. Az állhatatos kérdésben benne van a hit, a bizalom, a remény, a meggyőződés Isten jóságáról és mindenhatóságáról. Csak abban a hívőben alakul ki valamilyen fogalom a végtelen és világfeletti Istenről, aki megtanult szellemileg birkózni vele problémáinak megoldásánál. Lassan megtanul mindent Isten szemével nézni. Talán éppen ezt akarja kifejezni az a megjegyzés, hogy „megadja a Szentleket azoknak, akik kérik tőle”.

Az év 18. vasárnapja

Gazdagodni Istenben (Lk 12, 13—21; Kol 3, 1—5. 9—11)

Tévesen értelmezné Krisztus tanítását, aki azt állítja róla, hogy megvetette a föld javait. Az ő számára minden dolog a Teremtő nagyságát hirdette. Azt is vallotta, hogy a földi javak mögött a mennyei Atya gondviselő jóságát kell meglátni. De határozottan megmondta, hogy ezek a földi értékek nem biztosítják a végleges boldogságot. Az ember nemcsak kenyérrel él, hanem magasabb igényei is vannak. Ha megszerzi is a világ minden javát és dicsőségét, csak a sírig élvezheti azt. Jézus felhívta a figyelmet arra is, hogy a földi javak kísértésül szolgálhatnak. Felébreszthetik az önzést, a kapzsiságot, az igazságtalanságot, a mértéktelenséget, s így az ember nem ura, hanem Isten szolgája lesz javainak. Úgy hozzájuk tapad, hogy megfelelkezik Isten uralmáról.

De Krisztus nem marad meg a negatív figyelmeztetésnél. Ő megváltást hoz, nem csupán erkölcsi tanítást. Ezért adja ezt a programot: Istenben kell gazdagodni.

A hagyományos vallási tanításban általában ezt emlegetjük: jó tettekkel érdemet kell szerezni az örök életre. Krisztus nem dolgozik száraz és elvont fogalmakkal. Arra hivatkozik, hogy Isten bírása, már a földön megkezdődik. A kötelességteljesítés, az ima, a jótett nem úgy szerzi meg az örökéletet, hogy odaát halmozódnak betétjeink vagy jogcímeink, hanem úgy, hogy az Istennel fennálló kegyelmi kapcsolat már itt egyre bensőségesebb lesz, és magunk is egyre inkább hozzá hasonlókává válunk.

Az apostol a mai olvasmányban arra hivatkozik, hogy a természetfölötti átalakulás a keresztségben kezdődik. Magunkra öltjük Krisztus halálának és feltámadásának misztériumát. Aki feltámadt Krisztussal, azt keresse, ami odafönt van. Az önnevelés abban áll, hogy napról napra levétjük a régi embert, aki ösztöneivel a földhöz tapadt, és magunkra öltjük az újat.

Erről a magaslatról kell visszatekintünk a föld javaira. Azért kaptuk őket, hogy felhasználjuk, és uralkodjunk rajtuk. Amíg jóra használjuk, addig a velük való

foglalkozás közelebb visz Istenhez. Különösen akkor, ha az igazságosság és szeretet megvalósításának eszközeivé válnak. Ilyen lelkülettel a tudomány, a technika, a kultúra, a gazdasági élet szolgálata is vallásos cselekedet.

Az év 19. vasárnapja

Virrasztás és szolgálat (Lk 12, 32—48; Zsid 11, 1—2. 8—19)

A Szentírásban gyakori az utalás a készenlétre, Krisztus eljövetelének várására. Az apostolok világosan tanítják, hogy Krisztus az időpontra vonatkozólag semmi biztosit nem akart mondani. Személy szerint azonban valószínűnek tartották, és remélték, hogy Krisztusnak ez a megdicsőülése hamarosan bekövetkezik, talán még az ő életükben. A hangsúly azonban nem a váráson van, hanem azon a viselkedésen, amit a hívő ember várás közben tanúsít. Pál apostol kemény szavakat használt a tesszalonikai levélben azok ellen, akik abbahagyták a munkát, mert a vég úgyis közel van.

Érdemes megfigyelni azt az ellentétet is, hogy amikor Krisztus az imádságban megnyilvánuló bizalomra hangol, akkor Isten gyermekeiként emleget bennünket, de amikor virrasztásról beszél, szolgálknak mond. A szolga feladata a munka, s szolgálat. Az időt fel kell használni, ki kell tölteni tartalommal. Feleletet kapunk arra is, mi legyen a virrasztó élet tartalma.

Vezessen az a meggyőződés, hogy a földi életben örök javakat gyűjthetünk, amelyeket a moly és a rozsdá nem emészt meg. A Krisztussal való találkozás a jutalom átvétele lesz. Ezért nem járunk lehangoltan, az életet nem tartjuk értelmetlennek. A szentlecke olyan ószövetségi példákat sorol fel, akiket a hit vezetett. A jutalom nagyságát az jelzi, hogy Isten maga ültet asztalhoz és kiszolgál bennünket.

Krisztus különösen boldognak mondja azt a szolgát, aki nem hagyja abba a másokról való gondoskodást (43. v.). Ide kell sorolni a szülőket, akik gyermekeikért élnek, azokat az előljárókat, akik a rábízottak testi és lelki javát mozdítják elő, vagy akik bármilyen más munkával segítik a közösség boldogulását. Az alamizsnálkodás mint jótett, egy régi világ kifejezése. A közösség életének olyannak kell lennie, hogy lehetőleg ne legyen szükség alamizsnára. A javak igazságos elosztása, a megfelelő szervezés, a szaktudás átadása, mind beletartozik a szeretet parancsába.

Minden igyekezet mellett sem szabad elfeledkeznünk arról, hogy esékeny emberek vagyunk, és magunkban hordozzuk a bűn lehetőségét. A virrasztás arra is vonatkozik, hogy leküzdjük magunkban a hanyagság, a bosszú, az érzékiség és a kapzsiság kísértéseit. Akik megkapták a hit adományát, azok tartsák szem előtt, hogy „aki sokat kapott, attól többet követelnek”.

Gál Ferenc

SZERKESZTŐSÉGI KÖZLEMÉNY

A szerkesztősége kéri a Teológia cikkíróit, hogy kézírataikat a nyomdai szabványnak megfelelően, gépelve sziveskedjenek beküldeni kettő példányban (közülük az egyik első példány!). A szabványos kézirat főbb szabályai: fehér színű, hivatalos (A/4) méretű papírlapra 30—32 sort kell írni, ritka (másfeles) sorközzel, a lap bal oldalán 20 mm, a lap jobb oldalán 10 mm margóval; a kézirat tiszta, jól olvasható, lehetőleg javítás nélküli leayen. — Az előre meg nem beszélt kézirat terjedelme ne haladja meg a 8—10 gépelt oldalt. A cikkhez sziveskedjék minden szerző rövid (legfeljebb 10—15 soros) összefoglalást csatolni, hogy az idegen nyelvű fordítást eszerint végezheszük. — Kéziratokat általában nem küldünk vissza, csak azoknak, akik válaszbortéket és bélyeget mellékelnek. A nem közölt kéziratokat szerzőik a beküldéstől számított egy éven belül átvethetik a szerkesztőség irodájában.

FÓRUM

*Amint erre már legutóbbi számunkban kértük olvasóinkat, úgy most külön is kérjük az Egyház-megyei Papi Tanácsokat és ezek illetékes bizottságait – pl. a Katechetikai Bizottságokat –, legyenek segítségünkre tanácsaikkal. – Egyrészt foglalják össze jolyóiratunkkal szembeni igényeiket, javaslataikat. Rovatainkban minél több általános érdeklődésre számot tartó világi és papi bozzá-
szólásnak szeretnénk a jövőben helyt adni. Minden igénynek természetesen nem tudunk majd
eleget tenni, hiszen lehetőségeink korlátozottak. De: „több szem többet lát”; a közös munka
kétségtelenül több és jobb gyümölcsöt teremhet.*

Szerk.

KÜZDENI AZ IGAZSÁGÉRT — AVAGY: MIRE VALÓK A VITÁK?

Semmire sem! – mondják egyesek. Üres szalmacséplés csupán, mivel így sokan beleszólhatnak abba, amihez egyáltalán nem értenek; mások, mivel képtelenek megszokott előítéleteiktől szabadulni, régi „portékáikat” kínálják, és védelmezik. Az egyik azért szólal meg, mert szívesen hallja saját hangját, a másik gorombáskodni szeret, vagy a sértődött szerepében kíván tetszelegni. Mindennek a végén pedig: nem történik semmi, marad minden a régiiben... Nem – hirdetik ezért sokan – vitákkal a világot nem lehet megváltoztatni, megjavítani!

Tehát hagyjuk a párbeszédet, a vitákat, vonuljunk le a nyílt fórumról, zárkózzunk önma-
gunkba, némuljunk el végleg? Mindenesetre ezt az eljárást is választhatjuk, de furcsa kis elv és
módszer lenne ez. Ilyen alapon el kellene tiltani az autózást, s mindjárt nem lenne több autó-
baleset, fel kellene számolni, le kéne bontani a bankokat, – és nem lenne több bankrablás!
Tudjuk, hogy sem az egyik, sem a másik ötlet nem ésszerű, és nem is kivitelezhető. De éppen
így igaz: felhagyni a józan vitákkal, lemondani róluk pusztán azért, mivel mindig lesznek
olyanok is, akik nem tudják elsajátítani az önuralom művészetét, nem képesek magukévá tenni
a vitának művészetét – esztelen dolog lenne.

Természetesen e téren tanulunk is bőven van mit. Ha a gépkocsivezető, aki életében először
próbálja ki, milyen is a száguldás az autópályán, nem az előírt szabályokhoz igazodnék, ha a
megszokott, csendes, elhagyott utak rendjét venné továbbra is figyelembe, – ugyancsak hamar
nézne kellemetlen meglepetések elé. Ha pedig mégis az autópályán kíván maradni – tetszik-e,
vagy sem –, az új viszonyokhoz, új „stílushoz” kell alkalmazkodnia. És – mutatis mutandis –
ugyanaz vonatkozik a szellemi életre is.

Amint a neves kultúrtörténész, Jacob Burckhardt óvott a „szörnyűséges leegyszerűsítőktől”,
épp úgy kell ma óvakodnunk a „szörnyűséges másolóktól, folytatóktól”. Azoktól, kik a gondol-
kodás és érzések megszokott „szabásmintáit” minden felülvizsgálat és kritika nélkül kívánják
az eljövendő nemzedéknek továbbadni. A mai élet valóságát, beállítottságát, ismereteit már nem
lehet egyszerűen a piaconon megvásárolni, becsomagoltatni és hazavinni. Túlonul leegyszerűsít-
tett, könnyű eljárás lenne ez! A korszerű „szabásért”, szellemért, annak kialakításáért, elsajá-
tításáért ma az egyesnek és a közösségeknek egyaránt meg kell küzdeniük. Türelmes és kitartó
személyes gondolkodással, elmélyüléssel, – és becsülettel, tárgyilagos higgadtsággal vezetett pár-
beszédekben, sőt vitákban. Egészen bizonyos: ahol a szellem fegyverével komolyan küzdenek
az igazságért, ott az Isten Lelke, az ő fuvallata is hatékonyan működik.

(Christ in der Gegenwart, 1970. 20. szám)

Építő és bomlasztó kritika

VI. Pál pápa 1970. december 22-én, amikor fogadta a bíborosi testület és a római kúria tagjait,
hogy azok kifejezzék előtte karácsonyi jókívánásaikat, válaszában kitért az egyház főbb problé-
máira is. Ezek közül egyik legfájdóbb a *bomlasztó kritika*, amely kikezdi a hit tisztaságát.

Ha a pápa nem is szólt volna, akkor is világos, hogy nagy veszélyt jelent ez. Éppen ezért
mindent meg kell tennünk ellene.

Az senki előtt sem kétséges, hogy minden élő közösségben szükség van kritikára. A történelem
során csakis a parancsuralmi rendszerek némitották el azt. Tudjuk, minden esetben létükkel
fizettek e lépésükért. Ismeretes az is, hogy korunk uralkodó társadalompolitikai felfogása a
demokrácia, a polgári, vagy a szocialista demokrácia formájában. Egyiknek is, másiknak is

elengedhetetlen velejárója – mondhatnók úgy is, hogy a demokrácia alapvető bizonyítéka – a kritika szabadsága. Hazánkban ezt világi vonatkozásokban megtaláljuk, de aligha mondható el ugyanez egyházi vonatkozásban. Egészen természetes, hogy a közösség érdekében gyakorolt kritika soha sem fajulhat demagógiává: a kritikának mindig *építő kritikának* kell lennie.

A helyes, építő kritikának több föltétele van.

I. Annak részéről, aki a kritikát gyakorolja:

1. Megfelelő fokú *értelmi képességre* van szükség. Kell, hogy legalább abban a kérdésben tisztán lásson, amellyel kapcsolatosan bírálatot akar gyakorolni, mert egyébként üres levegőverdes lesz kísérlete. Vagy nyitott kapukat dönget, vagy irreális légvárakat építget, alomvilágot alkot. Mindez senkinek sem hasznos, de főként soha sem használ az ügynek. Ugyanakkor pedig megzavarhatja sokaknak tisztánlátását. Nem azt mondjuk ezzel, hogy minden kritikához egyetemi végzettségre van szükség, – de természetes józan észre minden esetben.

2. Kell valamelyes *kritikai érzék*, hogy valaki észrevegye a javítandókat, rá tudjon tapintani a fájó pontokra. Oly adottság ez, amellyel nem mindenki rendelkezik. Kétségtelenül, ahhoz, hogy a kritika „frappáns” legyen, szükség van arra is, hogy a bíráló a hibákat kissé kisarkítsa, a problémákat „kihegyezze”. A végletektől azonban föltétlenül őrizkednie kell, mert a túlfeszített húr elpattanhat. A kritika terén is érvényes a régi jogi axióma: *summum ius – summa iniuria*, vagyis a jog túlhangsúlyozása nagyfokú jogtalanságot szülhet, ha a méltányosságot teljesen figyelmen kívül hagyjuk. A mi témánkra vonatkoztatva: bármennyire igaz van is valakinek, ha egyoldalúan csakis a saját igazát hangsúlyozza, és semmi más szempontra nincs tekintettel, végülis „az ügy” szempontjából nem lesz igaza.

3. Szükség van kellő *mértéktartásra* is, amelynek főként a kritika külső formájában kell megnyilatkoznia. Durva, sértő szavak, fölüyes ítélezés, gúnyos lekezelés és kioktatás vagy személykedés soha sem érnek célt.

4. Elengedhetetlen követelmény végül, hogy a kritizálóban legyen *őszinte úgyszeretet*. Vagyis a megbírált ügyet jóindulattal és megértéssel kezelje. Használni akarjon, ne pedig ártani. A kákn is csomót kereső akadémikusok csak hátráltat minden kibontakozást. Aki ellentmondási vizsgékben szenved, az soha ne kritizáljon. Akinek a lelkülete, amint tréfásan jellemezni szokták: „állíts amit akarsz, én bebizonyítom neked az ellenkezőjét”, az jobban teszi, ha hallgat.

II. Igazán nagygnak annak kell lennie, *akire a kritika irányul* [1].

1. A bomlasztó kritika többnyire ott és akkor alakul ki, ahol és amidőn a hatalmon lévők teljesen *visszaszorítanak* minden kritikát. Ha meg vannak arról győződve, hogy ők mindent a lehető leghelyesebben tesznek, s ha valaki mégis másképpen gondolkodik, az eleve rosszindulatú, vagy jobbik esetben ostoba. Pedig tudjuk, hogy az egyház dogmaként definiálta: az egyházban egyedül csak a pápa tévedhetetlen, és ő is csak szigorúan körülhatárolt területen, bizonyos föltételek mellett [2]. A pápán kívül pedig – bármennyire is rosszul esnek többeknek – senki más. Arról pedig a 2. Vatikáni Zsinat tanításából tudunk – bár szó szerint nem mondta ki, de bennfoglaltan tanította –, hogy az egyházi rend szentsége (még annak legfőbb fokozata, a püspöki rend sem!) nem biztosít fölvevőjének mindentudást, és semmiképp nem ad fölhatalmazást arra, hogy valaki olyan kérdésben is abszolút biztonsággal, megföllebbezhetetlenül és kritikát nem tűrve nyilatkozzék, amihez nem ért [3].

2. Nagy türelemmel *el kell viselnie* a kritikát annak, aki bármilyen vezetőállásra vállalkozik. Amint egyik lelkipásztor szellemesen mondotta: mi, egyszerű papok arra kapunk kegyelmet az Istentől, hogy a hívektől jövő bírálatokat elviseljük, a főpásztorok pedig arra, hogy papjaik kritikáját kibírják. Megfagyasztja a bizalom légkörét, és lehetetlenné teszi az építő kritikát, ha a megbírált személy a kapott kritikában fölségsértést lát, és a valamely ügy érdekében elhangzottakat is személye elleni támadásnak tekinti. Természetesen az érdekeltek ilyen esetben is tovább kritizálnak, főként a szenvedő alanyok, de most már sokkal élesebben, sajnos, többnyire szeretetlenül. Így alakulhat ki azután a bomlasztó kritika.

3. Ha a kritikának igaza van, akkor az érintett személynek ezt *el kell ismernie*, bármennyire kényelmetlen vagy fájó is talán. Soha nem szabad a dolgokat „elkenni”, a problémákat bagatelizálni. Az őszinteség a gyógyulás útja. Egy testület vagy közösség teljes megromlásának alig van biztosabb jele, mint amikor az érintettek fölháborodással és tiltakozással válaszolnak a jószándékú és tárgyilagos kritikára.

4. Nem kevésbé fontos az a föltétel sem, hogy a kritika szenvedő alanya *gyűrjön le minden ellenszenvet* azzal szemben, aki megbíráta őt, illetőleg kijelentését, intézkedését. S főként soha, semmi módon ne éreztesse sértődöttségét vagy neheztelését. Az csak természetes, hogy nem állhat bosszút még akkor sem, ha a kritika valóban igazságtalan vagy durván szeretetlen volt. Talán ez a legnehezebb. Látszik ez abból is, hogy hivatali és üzemi szinten is mennyit foglalkoznak ezzel a kérdéssel. Akit megbírálnak – ha magasabb beosztásban van – nemegyszer keres, és találhat is módot arra, hogy „visszaüssön”. Persze nem mindig nyíltan, hanem „hátról mellbe”. Világi vonalon az üzemi demokrácia, a szakszervezet vagy a népi ellenőrzés legalább a durvább kísérletek esetén megühsít minden igazságtalanságot. Egyházi vonatkozásban azonban sajnos, nincsen olyan fórum, ahol valaki igazát kereshetné, ha úgy érzi, hogy föltéttesi részéről

sérelem érte. A katolikus sajtó hozott ugyan hírt arról, hogy egyik-másik külföldi egyházmegyében pártatlan és független szervezet létesítenek, a régi becsületbíróságok mintájára, vagy a nálunk meglévő üzemi és területi döntőbizottságokhoz hasonlóan [4]. Sajnos, hazai egyházi életünkben ennek még nyoma sincs. Igaz, alig több, mint egy évtizede komoly pap értelt úgy, hogy tisztességes gyermek apja ellen nem mehet panaszra még akkor sem, ha valóban sérelem érte, a jó pap pedig nem keresheti igazát püspöke ellenében még akkor sem, ha valóban méltánytalanságot tapasztalt. Ez ellenkeznek a pietas szellemével. Ez az érvelés a maga idejében talán helytálló volt. Napjainkban azonban, amikor világi vonalon az atyáskodó vezetés és kormányzás teljesen fölszámolódott, az egyházi vezetésnek is tudomásul kell vennie előbb-utóbb: a papokat és világi híveket felnőtt emberként kell az illetékeseknek kezelniük.

III. Fontos feladat annak tudatosítása, hogy *a kritikára szükség van, és jól tesz az egyházzal, aki építő kritikát gyakorol*. Természetesen az ilyen kritika kialakítása, „begyakorlása” nem megy máról holnapra. Nem, mivel hazai egyházi életünkben eddig szinte teljesen hiányzott a kritika – legalábbis „alulról fölfelé”. Többnyire az volt a jó pap, aki hang nélkül tett mindent, amit parancsoltak neki, még akkor is, ha látta, hogy más megoldás sokkal megfelelőbb lenne. Az volt a főfogás, hogy a káplán ne szójjon a plébános dolgába, a plébános pedig ne avatkozzék a püspök dolgaiba. Az pedig a bűnös vakmerőség netovábbja lett volna, ha káplán „különvéleményt” mert bejelenteni püspökével szemben. Mintha nem lenne közös a papi hivatás és bizonyos mértékig a felelősség is az Isten és a lelkek ügyéért! Hála Istennek, ennek a mentalitásnak és gyakorlatnak már vége. Ma már nemcsak szabad, hanem kell is kritizálnunk. De nem felelőtlenül! Aki bírál, annak vállalnia kell a felelősséget minden kimondott, de méginkább minden leírt szóért. És főként nem szabad egyetlen kritikuskat sem „nagy szavakkal dobálózni”. Anynyit ér minden kritika, amennyi bizonyítékot fősorakoztat. S az ilyen kritikát természetesen tanulni kell, az ilyenre nevelnünk kell önmagunkat. Papnövendékeinket pedig oktatni kellene erre. (Ne mondja senki, hogy „hiszen úgyis túlon túl kritikuskok”, mert ha valóban így van, helytelen, s így méginkább igaz, hogy a helyes kritikára, annak módjára rá kell vezetni őket.)

Lényeges továbbá az is, hogy aki valóban felelősséget érez az egyházért és annak jövőjéért – akár pap, akár világi legyen is –, ne fogja a dolog könnyebb végét, *ne válassza a kényelmesebb megoldást, a hallgatást*. Napjainkban nemcsak a polihisztorok kora járt le, hanem az olyan vezetőké is, akik mindent egyedül tudnak intézni – mások segítsége nélkül. Ezért soha ne keseregjen vagy morgolódjék senki, hanem mondja meg nyíltan, ami fáj, amit helytelennek tart, vállalva az esetleg ezzel járó kellemetlenségeket is. Teljességgel helytelen az a gyakorlat, amikor valaki nyíltan nem mer ugyan kiállni, de „suttogó propagandába” kezd. Az ilyen eljárás hihetetlen megmérgezi a légkört, és meggátolja a javítandók kijavítását.

Nincs semmi szükség egyházi életünkben „hecc-káplánokra”, „enfant-terrible”-ekre, de igenis szükség van minél több jószándékú, gondolkodó emberre. Olyanokra, akik ki merik mondani véleményüket még akkor is, ha az esetleg másoknak nem tetszik; még akkor is, ha ezek a „mások” a fölöttesei. Nem minden esetben igaz az, hogy „a nép szava az Isten szava”. Viszont zsinati gondolat, hogy Isten kegyelmeit és ajándékait a hivataltól függetlenül kiáraszthatja, és tényleg ad is kegyelmet nemcsak a vezetőknek, hanem a vezetetteknek is, nemcsak a papoknak, hanem a világiaknak is [5]. Ezért a kegyelemért felelős mindaz, aki kapta. Az „odi profanum vulgus et arceo” soha sem volt evangéliumi gondolat, de ma különösen nem az. Az az egyházi vezető – püspök vagy pap –, aki ezt az elvet vallan, maga alatt vágja a fát. A bomlasztó kritika kivédésének tehát nem az a módja, hogy elnémítunk és lehetetlenné teszünk minden jószándékú bírálatot. A megoldás: az egészséges, felelősségtudó kritikai szellem előmozdítása és kifejllesztése.

JEGYZETEK

1. Talán nem sértjük a köteles komolyságot, ha itt a közismert magyar közmondásra utalunk: „Nem az a legény, aki adja, hanem, aki állja”. – 2. Denzinger: Enchiridion, 1839. pont. – 3. Christus Dominus 16. p. és Presbyterorum Ordinis 7. p. Igaz, hogy mindkét helyen arról van szó, hogy a papokat meg kell hallgatni, de bizonyára nemcsak akkor, ha szépet és kellemeset mondanak, hanem akkor is, ha bírálják. – 4. A Magyar Kurír 1970. február 24-i, 54. száma ismerteti a zürichi Orientierung 1970. jan. 15-i számának idevonatkozó cikkét, az pedig idézi e tárgyban a The National Catholic Reporter 1969. nov. 19-i számát. – 5. Lumen Gentium, 12. p. és Apostolicam Actuositatem, 3. p.

Katona Nándor

Néhány megjegyzés az új hittankönyvhöz

Kellemes meglepetés a hitoktatók számára az új magyar hittankönyv, amely végre alkalmazkodott a modern kor követelményeihez, s felhasználta a másutt már megjelent, úttörő művek tapasztalatait. A Püspöki Kar körlevele joggal méltatja és ajánlja ezt a szép alkotást. Éppen ezért nem szeretném ünneprontásnak szánni az itt következő megjegyzéseket, csupán egy pár olyan szempontot óhajtok megemlíteni, amelyek – véleményem szerint – nem érvényesültek elég kifejezetten az új hittankönyvben. Hogy mennyire nem az öncélú vagy rosszindulatú kritizálás a célom, az kitűnik majd abból a csalódottságból is, amelyet tán az olvasó érezni fog írásom elolvasása után: „Hát csak ennyi hibát talált a könyvben? S érdemes volt ezt a csekélységet szóvá tenni?” Valóban: csak kevés hibát lehet találni az új hittankönyvben. De a hibákat szeretettel szóvá tenni mindig érdemes, mert ez összefügg a fejlődés, előrehaladás reményével. Magam is azt remélem, hogy kritikámmal hozzájárulhatok a könyv jobb felhasználásához, s a készülő könyvek tökéletesedéséhez.

A fogalomalkotás kérdése

Az új hittankönyv tudatosan szakított azzal a beállítottsággal, hogy a hitoktatás lényege vallásos ismeretek közlése. A *könyv élményt akar nyújtani*, hogy a gyermek ebben az élményben rátalálhasson Istenre, éspedig nemcsak értelmével, hanem egész valójával. Ebben az egzisztenciális törekvésben azonban – úgy érzem – *kissé mostoha elbánásban részesül a logikai, értelmi oldal*. Nincs meg a kellő egyensúly az érzelmi és az értelmi elemek között, ez utóbbiakra mintha nem fordítottak volna elegendő gondot a szerzők. Pedig a gyermeknek, bár nem csupán, vagy első-sorban „észlény”, mégis van esze, és azt használni is akarja. És bár a hitoktatásnál valóban a fontosabb feladat az Istennel való élményszerű kapcsolat kialakítása, az sem közömbös, hogy a gyermek ebből az élményből milyen fogalmakat alkot magának Istenről. A mai pluralista világban számolnunk kell a rengeteg egyéb behatással is, amelyek mind megzavarhatják a gyermek Isten-kapcsolatát, ha nem építünk hidakat a gyermek profán és vallásos ismeretei közé. Éppen ezért nem lehet a gyermekre hagyni azt a feladatot, hogy maga alkossa meg, maga öntse szavakba vallásos fogalmait. Az összefoglaló kérdések, vagy egyéb szó szerint megtanulandó részek feladata az, hogy a gyermek kész és használható fogalmakat nyerjen. Szerintem ennek a feladatnak elvégzése nem sikerült maradéktalanul a könyvben.

A könyvet teljes egészében áthatja a címként választott jelszó: „A mennyei Atya szeret minket”. Részletes és érzékletes felsorolást ad arról, hogy mi mindent kapunk a mennyei Atyától. Ha azonban a mennyei Atya fogalmát nem bővítjük ki jobban, ha pontosabb megfogalmazást nem adunk róla, akkor a mennyi Atya könnyen egy felfokozott Mikulássá alakulhat a gyermek elgondolásában. Ez nemcsak téves és szegényes kép, hanem veszélyes is, hiszen pl. a rossz, a szenvedés már nem illeszthető bele ebbe a képbe. A német hittankönyvhöz mellékelt Beiheft nyomatékosan figyelmeztet arra, hogy ne mutassuk be a gyermeknek az Istent az ember „kiszolgálójaként”. Az új magyar hittankönyvben a versek, a kérdések elmulasztják Isten fogalmának ezt a pontosabb meghatározását. Hogy ez a logikai bővítés nem menne az élményszerűség rovására, azt jól illusztrálja a megfelelő kanadai hittankönyv (Come to the Father), amelyik a hála előtt előbb felkelti a gyermek csodálkozását Isten iránt. Az első két leckeiben a természet szépségével és nagyságával, a harmadikban az égő csipkebokor istenjelenésének megrázó élményével alakítja ki a csodálatos Isten képét, hogy azután a következő leckében közölje az örömhírt: ezt a *csodálatos Istent közelebről is megismerhetjük, mert ő szeret minket*. A francia hittankönyv (Qui es-tu, Seigneur?) címének megfelelően a keresés, kutatás izgalmas élményével indít Isten felé. Természetesen nem szükséges a külföldi mintákat lemásolni, Isten több úton is megközelíthető, de mindenképpen törekedni kell a gazdag, színes, vázlatosságtól mentes Isten-kép kialakítására. A túlságos leegyszerűsítés előbb-utóbb problémák szülőanyja lesz.

Ennek *szemléltetésére* hadd hivatkozzam az 1. és 3. összefoglaló kérdésre: „Ki adta nekünk édesapát és édesanyát? Ki adta nekünk a virágot és a gyümölcsöt?” A válasz minkét kérdésre: „A jó Isten”. Ez így meglehetősen ügyetlen megfogalmazás. Az isteni, végső okság és a másodlagos okság nehéz fogalmak, de ha már beszélünk róla, nem szabad így leegyszerűsíteniük. Ha a könnyebbség kedvéért a gyermek számára kedves konkrétumokat nevezünk meg Isten ajándékaként, akkor a gyermek az egész isteni okságot mesének tarthatja, hiszen tudja, hogy a gyümölcs, virág emberi munka, pénz révén kerül hozzá, s esetleg azt is tudja, hogy a szüleit sem Isten adta, hanem a nagyszülők... A Kinder Gottes c. keletnémet hittankönyv ügyes képsorokkal hozza közel a két okságot a gyermekhez: az emberi alkotásoknál visszavezet a természetből nyert nyersanyaghoz (ház-tégla-agyag, föld, kő). Mennyivel egyszerűbb és logikusabb arról tanulni, hogy a világot adta Isten; ez sokkal kevésbé támadható, mint a fent idézett két kérdés, amelyeket egy könnyed megjegyzéssel össze lehet dönteni.

A könyv szerzői a mellékelt hitoktatói útmutatásban figyelmeztetnek ugyan mindezekre, de

sajnos, a kész szövegbe nem építették be a gondolatokat. Ez kár, mivel egy-egy óra a témát úgyszólván több oldalról közelíti meg, s a gyermeknek több képességét is foglalkoztatja, tehát annál fontosabb lett volna, hogy kikristályosodjék ebből a sokból az egységes élmény és egységes gondolat. Ezen a téren egyébként a külföldi hittankönyvek is kísérletezgetnek, nem egységesek annak eldöntésében: mennyit és mit memorizáltassanak. Így a magyar hittankönyv nem maradt el a külföldiek mögött. Annál kellemesebb lenne viszont, ha ezen a téren felülmúlná őket. Végeredményben egy jól megfogalmazott kérdés és válasz a témának a lényegét adja, s így a hitoktatót is a leghatásosabban tudja útbaigazítani.

Az új hittankönyv összefoglaló kérdései között vannak súlytalanok, kevesetmondók, lényegtelenek (3., 7., 15., 16.), vannak nehezen érthetőek (11. „egyszülött Fiú”, 16. „a mennyei Atya *mindenkinél jobban* szeret minket”: úgy is érthető, hogy minket jobban szeret, mint mást, 28. „hogymegjelenésünk Jézussal, 30. Máriát Jézus „megkoronázta”).

Az imádság kérdése

A hittankönyvhöz mellékelte útmutatás hangsúlyozza, hogy a gyermeket szoktassuk olyan imákra, amelyek a tanult leckéből, vagy a gyermek életéből adódnak. Jó lett volna, ha ezt a szép elvet azzal is elősegítették volna, hogy a verseknek legalább egy részét imádság formájában szövegezzük. Kisgyerektől nehéz elvárni, hogy el tudjon beszélgetni Istennel, de kétségtelenül ebbe az irányba kell segíteni őt. A változatos hangulatú és témájú szöveges imák rávezetik a gyermeket idővel arra, hogy élete élményeiből imát alkosson.

A külföldi hittankönyvek szinte minden órához közölnek imádságot. Ez lehet oktató jellegű, amely egyben tartalmazza a lecke tudnivalóit is. Pl. „O Gott, wie gross, wie gut bist du, wie schön ist deine Welt! Gib, dass ich dir zuliebe auch tu', was, Vater, dir gefällt”. A francia hittankönyvek zsoltárrészleteket hoznak a leckék után. Ez szintén hasznos megoldás, hiszen a zsoltárok a legemberibb, legőszintébb imák, s amellett egy zsoltárdallam megtanulásával mind énekelhetők. Jó lenne a készülő hittankönyvekben ezt a megoldást is érvényesíteni. Az is előnyös lenne, ha ismert templomi énekeink bővebben szerepelnének, hiszen ezek imaszövegek is, s így dupla haszonnal alkalmazhatók. Egyrészt a gyermekek templomi részvételét tennék cselekvőbbé, teljesebbé, másrészt alkalmasak lennének a hittanismeretek jobb rögzítésére. Természetesen nem kellene ragaszkodni az énekek eredeti rendeltetéséhez, hanem a hittananyagoknak és a gyermek értelmének megfelelően kellene őket felhasználni. Hogy ez lehetséges, arra hadd említsék egy kiragadott példát. Az „Égből szállott szent kenyér” 4. versszak. „Nap, Hold, fényes csillagok, imádságra gyűljetek, hitünk fénye Őt dicsérje, kit ragyova áldotok!” – nyugodtan megtanítható olyan gyerekekkel is, akik az Oltáriszentségről még nem tanultak, s csupán annyit tudnak, hogy Isten a világ teremtetője.

Még két apróság

A könyv jelszava és címe egyben: A mennyei Atya szeret minket. Ezt a jelszót a címlapon szomorkás arcú gyerekek közlik az olvasóval. Nem látszik rajtuk, hogy örülnek a mennyei Atyának. Sőt az egész hittankönyvben egyetlen igazán derűs arc sem látható. Miért?

Sajnálatos magyar sajátosság, hogy különvált az apa és atya szó. Minden hitoktató tudja azt, hogy a gyermek számára az atya szó értelmetlen, amit külön meg kell magyarázni. Eleve nem kelthet tehát a hangzása semmiféle hangulatot, kellemes asszociációt a gyermekekben. Úgy gondolom, ma már elérkezett az ideje annak, hogy – annyi sok liturgikus újítás után – bátran szakítsunk az atya szóval. Megrázódtatást, vagy megszentésgelenítést nem okozna, ha Istent mennyei apánknak neveznénk, hiszen ezt Ő engedte meg, és más nyelvekben egészen természetes ez a megszólítás. A gyermekek számára viszont ez a kis újítás jobb, gazdagabb istenélményt nyújtana.

Bán Endre

FIGYELŐ

EGY ELMÉLETI-PASZTORÁLIS PÁRBESZÉD

Aligha nevezhető véletlennek, hogy a DIAKONIA-DER SEELSORGER c. lelkipásztori folyóirat 1971. 1. számában kerek tíz oldalt szentelt egy könyvismertetéssel kapcsolatos párbeszédnek. Magnus Löhrer, a római Szent Anzelm-egyetem dogmatikatanára ismerteti és bírálja Hans Küng-nek, a tübingeni professzornak közelmúltban megjelent „Unfehlbar? – Eine Anfrage” (Zürich, 1970) c. könyvét. Küng – kapcsolódva a recenzióhoz – néhány megjegyzést tesz Löhrer kritikájához. Szembetűnő, hogy – minden elméleti vitán túl – a két írást valódi lelkipásztori szolgálatszerűség ihlette.

Löhrer, miután néhány szóval méltatja Küng lenyűgöző, magával ragadó stílusát, röviden vázolja a könyv tartalmát. Az Előszóban a szerző leszögezi: bár a 2. Vatikáni zsinat számos vonatkozásban szorgalmazta az egyház megújulását, az örvendetes események mellett azt sem feledhetjük, hogy az egyház hatalmi szerkezete máig sem változott lényegesen. Mindenekelőtt vonatkozik e megállapítás a tanítóhivatal működési módjára. Ezért látja szükségessé Küng, hogy behatóbban foglalkozzék a tanítóhivatallal, annak mivoltával, funkciójával. Különösen alapos vizsgálatot igényel a tanítóhivatal *tévedésmentességére* vonatkozó egyházi tanítás és gyakorlat. Könyve további fejezeteiben a szerző kiindulópontként a „Humanae vitae”-enciklika körüli vitákat, az ennek nyomán támadt egyházi helyzetet vizsgálja, majd rátér a tanítóhivatal tévedésmentességével kapcsolatos elvi problémák tárgyalására. Behatóan foglalkozik Küng azzal a kérdéssel, vajon a hit feltétlenül tévedésmentes *tételekre* épít-e, ezekre van-e mintegy ráutalva? Szerinte ez már csak azért is több vonatkozásban megkérdőjelezhető, mivel az 1. Vatikáni zsinat a pápai tévedhetetlenségről szóló dogmájában kifejezetten tanítja, hogy a pápa adott konkrét esetekben ugyanazzal a tévedésmentességgel rendelkezik, amelyet Krisztus egész egyháza számára akart biztosítani. A hiba akkor és ott történt, amidőn ezt a zsinat nem tisztázta magának a tévedésmentességnek *fogalmát*. Csak hallgatólag vallotta, hogy az infallibilitás egyes tételekhez kötött, s pontosan e hallgatóságos állítást teszi Küng közelebbi vizsgálat tárgyává. Vajon az egyház számára – teszi fel a kérdést – csakis akkor biztosított a Krisztus által megígért és szavatolt tévedésmentesség, ha bizonyos konkrét tételeket fogalmaz meg? Ha az ilyen kifejezett megfogalmazásokkal mintegy dokumentálja infallibilitását?

Küng tovább megy annál, hogy kérdéseket tegyen fel. Könyvének utolsó részében a felvetett problémát *negative* válaszolja meg. Hangoztatja, hogy válasza a hit biztonságát sem-

miképp sem veszélyezteti, mivel a hívő emberek végső soron – a gyakran csak nehezen magyarázható, többféle kifejtést is megengedhető tételek mellett, olykor azoknak túllontúl időhöz rögzített, egyoldalú megfogalmazása ellenére is – kizárólag Jézus Krisztushoz, az ő személyéhez kötik hitüket, keresztyény létvalóságukat. Nem vitatható – jegyzi meg Löhrer –, hogy e Küng által kifejtett gondolatnak ropant nagy az ökumenikus hordereje.

Végezetül Küng kitér még a tanítóhivatal „*mivoltának*” elemzésére is, kifejtve, hogy meglehetősen késői és nem egyértelmű fogalommal állunk itt szemben. Nyomatékkal hangoztatja, hogy az egyházban az egyébként krisztusi rendeltetésű és szükséges vezetők nem minden további nélkül egyszersmind tanítók is, és itt utal az újszövetségi iratokra és az ősegyház gyakorlatára. Természetesen – írja – szükség-helyzetekben az egyházi vezetőknek feladata lehet az is, hogy elhatárolja az igaz tanítást a tévestől. Viszont megfordítva: a teológusoknak az egyházi vezetés ellenében is – oportune-impotune – mindig az igazságot kell hirdetniük, arról kell tanúskodniuk.

*

Löhrer a továbbiakban *kritikus megjegyzéseket* fűz ismertetéséhez. Bevezető megjegyzései: 1. Nem feledhetjük el, hogy Küng maga kérdésnek, tudakozásnak (Anfrage) tekinti könyvét. Kész a nyílt vitára, várja az ő felfogásánál megfelelőbb, jobb feleleteket. Azt is hangsúlyozza: aki nem tud jobb válaszokat adni, az legalábbis ne vonja kétségbe a kérdés jogosultságát.

2. Küng igen szenvedélyes, sőt kemény hangon ír. Nem a problémák „diplomatikus megkerülésének” útját járja, hanem nyíltan szembenéz azokkal. S amint soha nem vonja kétségbe a pápának és a hivatalviselőknek jóhiszeműségét, épp úgy tőle sem szabad ennek feltételezését elvitatni.

3. Küng nagy egyháztörténeti anyagot halmoz fel. Ennek felülbírálása a szakembereknek, történészeknek feladata. Sokkal fontosabb arról szólni: vajon Küngnek a tanítóhivatallal kapcsolatban feltett *kérdései, kérdőjelei jogosultak-e?* Továbbá: az általa adott *válasz elfogadható-e?* Löhrer szerint az első kérdés jogosultságát fenntartás nélkül jóvá lehet hagyni. Küng égetően fontos problémát vet fel, amelyet nem lehet megoldani „előkelő hallgatással”. Ami a választ illeti, azt részleteiben lehet bírálni, kiegészíteni, de semmiképp sem szabad általánosságban már eleve elutasítani. Jobb választ viszont csakis komoly, elmélyült párbeszéd során lehet találni.

Ezen előzetes megjegyzések után Löhrrer részleteiben igyekszik *kiegészíteni, helyenkint kiigazítani* Küng választát. Helyes a szerzőnek az a megállapítása, hogy az I. Vatikánum vissza vezeti a pápa tévedésmentességét az egyház infallibilitására. A döntő probléma azonban ez: vajon milyen jellegű magának az egyháznak tévedésmentessége? Milyen infallibilitásra van a hit utalva? S itt – vallja Löhrrer – feltétlenül többre kell igényt tartani, mint a Küng által hangoztatott „indefectibilitas”-nak, az igazságban való megmaradásnak általános jellegű tételére. Kétségtelenül e felfogás közel áll az evangélikus teológiai tanításhoz, döntő pontján konvergál is azzal. Ez természetesen még nem lehet ok arra, hogy egyértelműen visszautasítsuk.

Löhrrer a továbbiakban néhány *kritikus megjegyzést* tesz. – 1. Küng nem jár el helyesen, amidőn eltúlozza a „Humanac vitae” kapcsán jelentkező viták fontosságát. Hiszen köztudott, hogy a pápai enciklikák jellegükénél fogva nem tévedhetetlenek. Valóban sajnálatos hiba volt egyházunkban, – jelenti ki Löhrrer –, hogy az utóbbi időkben az enciklikák értékét túl magasra helyezték. Nyilván ennek tulajdonítható az is, hogy a pápa maga is úgy vélte: nem térhet el elődjeinek kijelentéseitől. – 2. Küng nyomtatékkal hangoztatja, hogy a pápai primátus szolgálat (Dienstprimat). Továbbá: az egyházi hierarchia fejlődését – úgy tűnik – a ius humanumra, az emberi jogra vezeti vissza. Ezt azonban – vallja Löhrrer – csak fenntartásokkal lehet elfogadni. Az ugyan lehetséges, hogy a pápai primátusnak *jelenlegi gyakorlásmódja* számos emberi elemet is rejt magában, s ahhoz sem fér kétség, hogy a *primátusnak és az episkopátusnak együttműködésében* még van kívánivaló. Mindazonáltal e „szolgáló primátusnak” épp az egyház érdekében egyszerűsíteni „primatus iurisdictionis”-nak, joghatóságának is kell lennie. Ez a szempont sajnálatos módon elsikkad Küng könyvében. S ha már nem is akarunk a „ius divinum” fogalmával dolgozni, a pusztán emberi itt feltétlenül kevés. Legalább is az „*isteneMBERI*” kell vallanunk. – 3. Küng helyesen állapítja meg, hogy hamis az a hitvédelem, amely utólagos értelmezési kísérlettel lekicsinyli a tényleges tévedéseket. Ugyan-csak helyesen mondja, hogy történeti dokumentumokba nem lehet olyasmit beleolvasni, amit azok nem tartalmaznak. E negatív kritika azonban még kevés. *A konkrét kiigazítással Küng adós marad.* Kívánatos a helyes értelmezés, de ez komoly teológiai munkát követel. Azt viszont *képtelenség állítani*, hogy az egyes teológusok döntések el: mit is tanít a Szentírás, illetőleg az egyház? Hogy kizárólag történeti-kritikai módszerrel döntse el a teológus: mit is kell valóban hinni? – 4. Küng helyesen figyelmeztet – idézve a 2. Vatikánumot –, hogy minden hívő az általános krisztusi papság alapján részese egyben a tanítói funkciónak is. Az sem tagadható, hogy a tanítóhivatali állásfoglalások

az utóbbi évszázadban bizonyos túltengésről tanúskodnak. Sokakban egyenesen azt a benyomást kelthették, hogy a pápa egyszerűsége a legjobb teológus is, – a teológusoknak pedig nincs más dolguk, mint tudomásul venni és magyarázni a pápai teológiát. Itt tehát valóban van helye a kiigazításnak. *Mégis*, az a benyomásom – írja Löhrrer –, hogy Küng *a másik végletbe esett.* Túl kurtára szabja a tanítóhivatalnak jelentőségét, s nem veszi figyelembe már a szentpáli levelek vonatkozó tanítását sem. Vagy tán valóban elégséges lenne – amint azt Küng is megengedi –, hogy a tanítóhivatal csak „szükségállapotban” nyilatkozzék? Hogy csupán a „tűzoltóság” szerepét játssza, amely csak akkor lép közbe, ha már ég a ház?

Küngnek a tanítóhivatalról vallott kritikája – vallja Löhrrer – messzenemően igazolt. Dicsérendő egyháztanának józan realizmusa is. Az egyház tagjai valóban tévedőképes emberek, kiket sohasem szabad Krisztus tökéletességével mérni, vagy övele felcserélni. *Mégis*, az a benyomásom – írja –, hogy ugyanez a realizmus sokkalta kevésbé érvényesül Küngnél, amidőn a teológiáról, annak zsinat utáni művelőiről szól. Nemde inkább azt kell mondanunk, hogy a zsinat utáni teológiában is található búza és konkoly?

Számos részletkérdés és elemző kritika után Löhrrer azzal fejezi be bírálatát, hogy hivatkozik a Küng zárószavában idézett szentagostoni szavakra. Ennek értelmében: mindannyian a szeretet útján kívánunk járni, s az Istent keressük. Ezt az utat kívánta e nyílt és becsületes kritika is követni, – zárja ismertetését Löhrrer.

A DIAKONIA-DER SEELSORGER szép példát ad az *egyházon belüli*, emelkedett hangú *dialogus* gyakorlására, amidőn Löhrrer kritikája után közvetlenül Küng rövid választát is ismerteti. A tübingeni professzor hat pontban mond köszönetet a recenzensnek.

1. Nem mindennapi pontosságáért, amellyel könyvét ismertette. Mennyire eltér az ilyen tárgyilagos írás pl. attól a két polemikus és támadó cikktől, amelyben az „Osservatore Romano” szót könyvéből. – 2. Köszönet illeti Löhrrert azért is, mivel jól felismerte a szerző alapvető szándékát: a vitaköz, problémákat feltáró, de egyben és pont ezzel az egyház lelkipásztori szolgálatát is vállaló, szellem érvényre juttatását. Hogy minden vádaskodás és ellenséges hírverés mellett és ellenére – írja Küng – soha nem veszítette el kedvét a teológia művelésére, és lojalitását egyházával szemben, azt elsősorban az olyan kollégáknak köszönheti, mint Magnus Löhrrer. – 3. A recenzens fenntartás nélkül helyesli a felhozott problémáknak kérdés formájában való tárgyalását. Ezzel tanúsítja, hogy nem tartozik azok közé, akik egyszerűen tagadják, vagy nem akarják meglátni a nehézségeket, – esetleg kitérnek azok elől. Ezért külön elismerés illeti. – 4. Löhrrer elvben az ajánlott megoldási kísérlet

szükségességét is jóváhagyja, amikor elfogadja, hogy a tévedhetetlenség alapproblematikáját az 1. Vatikánum atyái nem látták, legalábbis nem fogalmazták meg kellőképpen. – 5. Felismeri a bíráló az ökumenikus egyetértésnek, az erre valló törekvésnek pozitív jelentőségét, különös tekintettel épp e kérdés vonatkozásában. Nem olyan teológus, aki kollégáját még a 2. Vatikánum után is megbélyegzi ökumenikus beállítottságáért, munkásságáért. – 6. Végül köszönet illeti Löhrrert azért is, mivel számos kritikus megjegyzést tett, továbbvezető kérdéseket vetett fel. A visszatérő „igen, de” és „mégis” rend-

kívül tanulságos volt a szerző számára. Egyes kérdésekben ugyan továbbra is *fenntartja véleményét*, más vonatkozásokban viszont *további elmélyítést, vitákat tart szükségesnek*. A szerző a vitatható kérdések felsorakoztatása és a kritika nyomán *maris tanult, és még jóval többet tanulhat a jövőben*. Ennél jobbat aligha lehet egy könyvbírálatról mondani, fejezi be Küng s hozzáfűzi: vajha ez az ismertetés a római „Osservatore Romano”-ban is megjelenhetne!

nr.

Gondolatok a házasság felbonthatatlanságáról és felbomlásáról

Lelkipásztoroknak és érdeklődő világiaknak szántuk A. Zirkel, müncheni egyházjogász alábbi tanulmányának ismertetését, [1] ezért kihagytuk belőle azokat a gondolatokat, amelyek elsősorban a szaktudóst érintik, illetve helyenként kiegészítettük a szöveget magyarázó megjegyzésekkel. Tisztában vagyunk azzal, hogy a tanulmány rendkívül kényes kérdéseket érint. Ez azonban nem akadályozhat meg abban, hogy foglalkozzunk velük. Különösen akkor, amikor emberek milliói fuldokolnak az itt tárgyalt problémákban, és hagyják el az egyházat. A keresztény ember nem azzal akarja elintézni a nehézségeket, hogy nem foglalkozik velük, hiszen tudja, hogy Krisztus szellemében van megoldás. A megoldás ára azonban gyakran a kínos keresés.

Az írás egésze reális és mérsékelt hangvételű. Minden naív elképzeléssel szemben tud a *jogról* és az egyház *bagyományos* tanításáról – és egyiket sem akarja kétségbevonni. Ugyanakkor azonban attól az alapvető *emberi és lelkipásztori* igénytől sarkallva akarja továbbfejleszteni a mai házasságjog szemléletét, amely megoldást szeretne adni az elváltak helyzetére. És noha gondolatai természetesen nem adhatnak minden – a témával összefüggő – kérdésre választ, utat mutatnak a megoldás felé. Ha a szerző szándékának megfelelő – az elváltakkal együttérző, életükre *megoldást kereső* – lelkiürettel olvassuk a tanulmányt, akkor bizonyára hasznos lesz számunkra. Akkor nem hiányérzet és zavar marad majd bennünk elolvasása után: – hogy „milyen sok új probléma származik ebből”, – hanem a megoldás lehetőségén érzett öröm.

I. A zsinat utáni házasság-kép

A 2. Vatikáni zsinat előtti egyházjog elsősorban a gyermeket tekintette a házasság céljának. Ennek következménye volt az a szemlélet, amely szerint a házasságkötés a testi kapcsolattal zárul le (consummatur), válik végleg felbontha-

talanná. Ezáltal ui. minden megtörtént, ami szükséges. – A zsinat azonban hangsúlyozta, hogy a házasságnak az utódok létrehozásával egyenrangú célja a *házastársak személyes szereteten alapuló életközössége* [2]. E tanítás alapján meg kell kérdeznünk: vajon állíthatjuk-e továbbra is azt, hogy a házasság „consummatioja” csupán a testi kapcsolatban van? – nem sokkal inkább a *személyes találkozásban*? S ha mostanáig a korábbi szemlélet alapján a *testi alkalmasságot tekintették* a házasságkötés feltételének, nem kellene ezentúl a zsinat alapján a *szellemi alkalmasságot* és érettséget is az érvényesség feltételének tartani? – Természetesen nem lehet a boldog házasság minden összetevőjét és feltételét az érvényesség feltételévé tenni. Viszont elviselhetetlenül primitív, minimalista és egyoldalúan materialista-biologista felfogás lenne az, amely az érvényes házasság egyetlen feltételének azt tartaná, hogy a felek képesek legyenek a neki kapcsolatra.

A zsinat előtt megfogalmazott házasságjog tehát *továbbfejlesztésre* szorul. Ugyanakkor tanulmányunkban rá szeretnénk mutatni, hogy a továbbfejlesztés szervesen a *bagyományra épül*. Nem tesz mást, csupán a jog saját – eddig is használt – szempontjait alkalmazza még következetesebben, és természetesen figyelembe veszi az új meglátásokat, pl. az említett alapvető zsinati gondolatot.

II. A katolikus házasságjog jelen helyzete és a továbbfejlesztés iránya

1. Az *érvényben levő jogban* nagyon szűkre vannak szabva az érvénytelenítő házassági akadályok. Egy férfi 16, egy nő már 14 éves korában érvényes házasságot köthet (c. 1067). A tudatlanság csak abban az esetben érvénytelenítheti a házasságot, ha a felek nem tudják, hogy a házasság egy férfinek és nőnek tartós közös-

sége, amely a gyermeknemzés célját szolgálja (c. 1082). Csupán a személyben való tévedés érvénytelenít; a személy tulajdonságában való tévedés csak abban az esetben, ha a tévedés a személy lényegét, egészét érinti, vagy ha egy szabad ember egy rabszolgával köt házasságot, akit szabadnak tartott, – amely eset ma gyakorlatilag sosem fordul elő (c. 1083). A félelemből kötött házasság csak akkor érvénytelen, ha a félelmet más személytől származó súlyos kényszer váltotta ki (tehát nem elég benső sejtés vagy ijedség), s a kényszerített személy csak a házasságkötés által szabadulhatott meg ettől (c. 1087). – Viszont ha a jogalkalmazás bevett módszerével élünk, vagyis csupán a jelenlegi egyház jog más előírásainak benső logikáját alkalmazzuk a házasságjogban, akkor sokkal több érvénytelenítő tényezőt kell felismer-nünk.

2. Más jogcselekmények érvényességéhez az egyházzal sokkal nagyobb érettséget, ismeretet, szabadságot kíván, mint a házassághoz. Szerzete-si örök fogadalmat legkorábban 21 éves kor-ban lehet tenni (c. 572, 573). Egy szerződés lényeg-telen tévedés alapján is megátadható (c. 104). Egy egyházi hivatalról való lemondás érvénytelen, ha család fondorlat következménye-képpen történt (c. 185); ugyanez van a noviciá-tusba lépésnél és a szerzetesi fogadalmnál (c. 542, 572). E cselekmények érvénytelenítésé-hez, vagy legalábbis a belőlük fakadó kötele-ségektől való szabaduláshoz elegendő, ha sú-lyos félelem sarkallt a tette. Nem kívánja meg azonban a jog a többi szigorító feltételt, ame-lyektől függ a félelemből kötött házasság ér-vénytelensége (c. 1087; vö.: c. 1372, 214, 185, 1307, 103).

Miért ítéli az egyház érvényesnek a 21 évnél fiatalabb ember házasságát, míg az ugyanilyen korban letett örök fogadalmat érvénytelennek nyilvánítja? Valószínűbb, hogy elhamarkodva és éretlenül köt valaki házasságot, mint hogy elhamarkodottan tesz szerzetesi fogadalmat. Miért okozza a tévedés vagy a félelem sokkal szigorúbb feltételek mellett a házasság érvény-telenségét, mint más jogcselekmények esetében? Természetesen minden házasság kockázat is, de gyakran előfordul, hogy valaki – tévedés kö-vetkeztében – olyan házasságot köt, amelyet a helyzet ismeretében nem kötött volna meg (pl. valaki nőül vesz egy öröklődő betegségben szenvedő asszonyt, de a betegségről nem tud). Arról lehet vitatkozni, hogy az egyházi tör-vényhozásnak érvénytelenítő okként kellene-e elismernie az ilyen tévedéseket; azt azonban nem mondhatjuk, hogy erre nem volna joga (hiszen – amint láttuk – pl. az is érvényteleníti a „szerződést”, ha az egyik fél rabszolga).

Még egy oka van annak, hogy az egyháznak legalább akkora – sőt nagyobb – érettséget, szabadságot és tudást kellene megkívánnia a házasságkötéshez, mint más jogcselekmények-hez. E cselekmények következményeitől ui. van mód a szabadulásra – még a papokat is laici-

zálják, s ezután megnősülhetnek –, de a há-zasság felbonthatatlan. A *Rota* (a latin egyház legfőbb rendes bírósága) elismert alapelve szer-int érvényes házasságkötéshez nagyobb sza-badság és megfontolás szükséges, mint más szerződéshez, mivel a házasságkötéstől függ az ember egész élete [3]. Ha ezt az elvet követ-kezetesen végiggondoljuk és alkalmazzuk, azt kell mondanunk, hogy nagyon sok házasság ér-vénytelen, azaz szűkség esetén érvénytelennek volna nyilvánítható.

3. *Morális impotencia.* A kényszer, illetve fé-lelem hatására kötött házasság érvénytelensége-nek – a 2. Vatikáni zsinat szellemében – nem az a fő oka, hogy hiányzott az önkéntes há-zassági beleegyezés (consensus), ahogyan az eddigi jog gyakran felfogta, hanem az, hogy a csupán kényszer által házasságra hajtott egyén nem alkalmas személyes életközösség alapítá-sára, bár ez a házasság lényegéhez tartozik. Ugyanez a helyzet a lelki-szellemi fogyatéko-sokkal is. Amint az *impotencia* képtelenné tesz a házasság szerves részének élésére (consummá-tiójára), úgy bizonyos személyes lelki tényezők, ill. azok hiánya képtelenné tehet a házasság személyes, szellemi részének élésére. A *modern lélektan* a legkülönbözőbb okokat sorakoztatja fel, amelyek megakadályozhatják a házasságra érett személyiség kialakulását. És éppen a je-lenben sokkal több olyan fiatal van, mint va-laha, aki a házassági korba jutott, de lelkiileg-emberileg teljességgel éretlen a házasságra. Az ilyen egyén „házasságkötése” ismét nemcsak azért nem érvényes, mert nem képes olyanannak akarni a házasságot, amilyen az természetnél fogva, hanem még inkább azért, mert ezzel az egyénnel nem jöhet létre a házasság lényegét alkotó személyes szeretetkapszolat. – Nem kel-lene az egyháznak érvénytelenítő okként elis-mernie mindazokat a tényezőket, amelyek lehe-tetlenné teszik két személy között a szeretet-kapszolat létrejöttét? – A *Rota következetesen alkalmazott módszere* és ítéletei – ha óvatosan is, de ebbe az irányba mutatnak. Ezek szerint ui. vannak emberek, akik – rossz nevelés, stb. hatására – bizonyos „*morális impotenciában*” szenvednek, s ezért képtelenek a házassági sze-mélyes életközösségre, hűségre, stb. [4]. – A *Rota* idevágó magyarázatai egyrészt nem akar-nak új érvénytelenítő akadályt bevezetni, más-részt azonban „*impotenciának*” nevezik az em-lített állapotot. Az *impotencia* pedig – legyen testi vagy lelki – maga az *érvénytelenítő ok*. Hiszen köthet-e érvényes házasságot az, aki képtelen a házasságra?! A házasság lényegéhez pedig mind a testi, mind a lelki közösség hoz-zátartozik.

4. *Nagyobb ítélőképességre* van szükség az érvényes házasságkötéshez, mint egy súlyos bűn-höz: – ez a *Rota* elismert alapelve [5]. Az egyház jogi praxisában ezt az alapelvet nem alkalmazzák mindig következetesen. S mivel az elv igazságát nem lehet kétségbevonni, a gy-a-korlat annyiban igazságtalan, amennyiben eltér

tőle. Ennek az elvnek megértéséhez és alkalmazásához az szükséges, hogy a jogász lépést tartson a *modern antropológia* eredményeit is felhasználó erkölcstannal, és figyelembe vegye, hogy ez mit mond az emberi tett beszámíthatóságáról, illetőleg felelősségét csökkentő indítékairól. Nos, az erkölcstan szerint súlyos bűnről csak teljesen szabad cselekedet esetében beszélhetünk. Azokat a mulasztásokat, amelyeknél a szabadságot korlátozta a félelem – pl. öröklött hajlam vagy környezeti hatások következtében – nem nevezhetjük súlyos bűnnek (ex imperfectione actus) [6]. – Ezen alapon a házasságkötés érvényességéhez is teljes szabadság szükséges – sokkal több, mint amennyit az idézett 1067. c. megkíván.

5. *Jogában áll-e az egyháznak*, hogy a házasság érvényességét ilyen nehezen megfogható szubjektív tényezőktől tegye függővé? Nem nyúl-e bele ezáltal az isteni jog hatáskörébe? Semmiképpen. Hiszen a jelenlegi jog is felsorol bontó akadályokat; meghatározza a házasságkötés formáját, kijelentve, hogy enélkül érvénytelen a házasság, stb. Mindezek pedig *nem isteni, hanem egyházi jogi intézkedések*. Ha az egyházi vezetés előírja pl. a házasságkötés formáját, akkor egy olyan tényezőtől teszi függővé a házasság érvényét, amely a házasság lényegéhez viszonyítva *teljességgel külsőleges*. Ha ehhez joga van, akkor sokkal inkább van joga ahhoz, hogy meghatározza azokat a feltételeket, amelyek a házasság *lényegéhez tartoznak*, így az életkorral járó érettséget, a házasságra való testi, lelki képességet, stb.

Az sem érv a jelen jogszabályok fenntartása mellett, hogy ezek megváltoztatásával *feltételek az egyház tévedetlenségén*. A német püspöki kar 1967. IX. 22-i nyilatkozata foglalkozik az egyházi tanítóhivatallal és a tévedés lehetőségével (a „nem tévedhetetlen” döntésekben) [7]. Ha pedig a tévedésre van lehetőség, akkor sokkal inkább elképzelhető a „még-nemtudás”. Viszont ha a tanítóhivatal még nem tud – vagy nem vesz tudomást – valamiről, akkor az életben bekövetkezik a *jogbizonytalanság*. A házasság esetében már több területen létezik a joghézag. Ezt idézik elő pl. mindazok a felsorolt és mindeddig *figyelembe nem vett tényezők*, amelyeknek jogi megfogalmazását egyaránt megkívánna a mai élet és a mai teológia. A joghézag a házasság, illetve válás esetében azt eredményezi, hogy az egyház érvényesként kezeli mindazokat a házasságokat, amelyeknek érvénytelenítő oka még nincs jogilag formába öntve. Ezt a visszás helyzetet – amely végül is a személyeket sújta – minél sürgősebben meg kell oldani.

Összefoglalásként azt kell mondanunk, hogy a házasság létrejötte számtalan feltételtől függ. Mindenképpen sokkal többtől, mint ahányat a jelenlegi jog felsorol. Sőt, az igazi házasság létrejöttének, vagy létre nem jöttének lehetnek *jogilag nem megfogható*; rejtett feltételei is. Ezért ha Titius és Claudia egyházi jogilag érvé-

nyes házassága egy év múlva felbomlott, s mindketten új házasságot kötöttek, senki sem mondhatja abszolút biztonsággal, hogy bűnben élnek. Az embertudományok ma a psziché végtelen mélységét sejtetik meg velünk, s ezáltal egészen új megvilágítást kap a Szentírás figyelemzete: ne ítélj, hogy ne ítéltes. Természetesen nem arról van szó, hogy az egyház semmiféle ítéletet nem hozhat egy házasság érvényességét illetően. A házasság létrejöttének említett bizonytalansága azonban elővigyázatosságra kell, hogy ösztönözze öt ítéleteiben. Úgy-hogy lehetőleg akkor is elismerje az érvénytelenséget, ha nincs kezében abszolút erejű bizonyíték, csupán arra utaló jelek. A jog eddigi elve szerint „kétség esetén a házasság mellett kell állást foglalni” (in dubio pro vinculo), azaz érvényesnek kell tekinteni a házasságot. Ezt az elvet az isteni jog megsértése nélkül a következő módon lehetne átalakítani: „kétség esetén az ember mellett kell állást foglalni” (in dubio pro homine).

III. A szentségekhez járulás engedélyezése

Aki egy érvényesen megkötött házasság felbomlása után új házasságot köt (attentat), az megsérti az előző házassági köteleket. E tett súlyosságának azonban *különböző fokai* lehetnek. Ha egy házasesmer egy másik asszony kedvéért elválik, megsérti Isten hatodik parancsát, amely kötelezi őt. Felesége nem akart elválni. Ha egy idő után anyagi és lélektani tényezők hatására mégis újra férjhez megy, tette mindenképpen más megítélést érdemel, mint a férjéé. Ez utóbbi magatartás is megsérti ugyan az Újszövetség legmagasabb követelményeit, de e magas követelményeket egy sikra helyezhetjük a Hegyi Beszéd többi követelményeivel, pl. az ellenszerezetet parancsával, az önvédelemről való lemondással, az eskütől való tartózkodással, stb. Így komolyan számolnunk kell azzal, hogy bizonyos körülmények között az újrَاهázasodás objektíve *nem súlyos bűn*. Természetesen az egyháznak van joga arra, hogy az Újszövetség magas követelményét megerősítse azzal, hogy az első házastárs életében nem köt (nem áld meg) új házasságot. Ez a magyarázat jól összefér a *tridentinai zsinatnak* a házasság felbonthatatlanságára vonatkozó döntésével. A Tridentinum – a keleti egyházra való tekintettel – nem azt ítéli el, aki azt állítja, hogy a másik házastárs életében új házasság köthető. Ítélete (csak) az ellen irányul, aki azt mondja, hogy: „az egyház téved, amikor az evangéliummal és az apostollokkal azt tanította és tanítja, hogy a házassági köteleket nem lehet felbontani a házasságtörés miatt; és hogy az egyik fél –, az ártatlan sem köthet a másik házasság életében új házasságot...” (D 977).

Amíg az egyház az újrَاهázasodást szigorú

törvénnyel tiltja, addig e tilalom megsértése súlyos vétség lehet. De az egyház megelégedhet azzal is, hogy e parancshoz *ne ragaszkod-jék szigorúbban, mint a Hegyi beszéd más utasításaihoz*. Megteheti, hogy ennek az isteni irányelvnek, amelyet egy régebbi kor lelkipásztori megfontolása alapján egyházi törvénnyé szigorított, a fejlődés egy későbbi fokán, az akkori lelkipásztori szempontoknak megfelelően, ismét visszaadja eredeti jelentését.

Még ha feltételezzük is, hogy az ímént változt esetben az asszony tette tárgyilag súlyos vétség volt, akkor sem kell halálos bűnnek lennie. A halálos bűn feltétele a teljes tudás és szabadság. A tudás pedig nincs szükségképpen adva azzal, ha valakinek az újraházasodás előtt megmondjuk, hogy ez halálos bűn. A tett csak akkor súlyosan hűnös, ha az elkövető maga is jogtalanságnak tartja azt. Hasonlóképpen megszűnhet a teljes szabadság annál, akit súlyosan megterhel és összeroppantással fenyeget a magány.

Mi a helyzet azonban az olyan esetben, amikor az újraházasodás súlyos vétség? Vegyük az előző példát. Egy gyermektelen házasság a férj hibájából felbomlik. Mindkét házasság új házasságot köt, s mindkét házasságból 3-4 gyermek születik. Vajon elképezhető-e, hogy a fő vétkes, a férj ekkorra megbánja bűnét, s ezáltal megfelelő diszpozícióval rendelkezik ahhoz, hogy gyónáshoz járulhasson? Ennek feltétele az, vajon kész-e arra, hogy az első házasságból még adódó kötelezéseknek eleget tegyen. De milyen kötelezettségei léteznek még? Az első asszonnyal való házastársi életközösség erkölcsileg megvalósíthatatlanná vált. Nemcsak azért, mert az első asszonynak a családjánál kell – s ott is akar – maradni; hanem azért is, mert a férfi is köteles új családjáért élni. Tartózkodjék a házassági testi kapcsolattól? Ez normális körülmények között mind feleségét, mind őt összeroppantáná; – esetleg felbomlanék a második házasság is, és ennek a gyerekek látnák kárát. – Így ha a régi házasságból már semmiféle törlesztendő kötelezettség nem terheli a férfit, fel lehet tételezni az őszinte megtérés lelkületét abban az esetben is, ha második feleségével nem szakítja meg a házassági kapcsolatot. – Hogy vajon az Egyház fegyelmi okokból megtiltja-e az ilyeneknek az Úr asztalához való járulást, ez a lelkipásztori bölcsesség kérdése. Az isteni jogban azonban nem szerepel ilyen tilalom. (Az „infámiára” vonatkozó rendelkezés – c. 2356, 855 – egyrészt egyházi eredetű, másrészt a társadalom véleménye sokat változott e téren.)

IV. Fennmarad-e a házassági kötelek, ha az egyház elismeri az új házasság fenntartásához való jogot?

Nincs most helyünk arra, hogy részletesen foglalkozunk a házasság felbonthatatlanságára vonatkozó újszövetségi szövegek exegézisével, az

egyházatyák tanításával, az első századok egyházának praxisával, a keleti egyházak gyakorlatával, a házasság felbonthatatlanságára vonatkozó egyházi döntések létrejöttének összetevőivel, illetőleg a döntéseknek – a történelmi háttérrel figyelembe vevő – magyarázatával. Pedig e jelzett szempontok döntő jelentőségűek, és önmagukban is szinte teljes bizonyítékot szolgáltatnak arra, hogy a probléma „nyitott”. Itt csak arra az egy szempontra szeretnénk rámutatni, hogy a házasság felbonthatatlanságáról szóló eddigi tanítás nem zárja le a kérdést.

1. A házassági kötelek (c. 1110). – A tévedhetetlen egyházi tanokból a hitudomány következtetéseket von le, illetőleg magyarázatokat, szemléltető szempontokat fűz hozzájuk. Ezek azonban magukon viselik a kor és a hittudósok szemléletét, s ezért nem tévedhetetlenek. A közudatban azonban a következtetések vagy szemléltetések is gyakran tévedhetetlenekként élnek; – hiszen a legtöbbek számára éppen ezek által válik megfoghatóvá, érzékelhetővé a sokszor nagyon is elvont hivatalos egyházi tan. Ennek az alapvető félreértésnek következménye, hogy a közfelfogás eleinte a legtöbb új meglátást vagy újszerű tanítást elutasítja, mert úgy érzi, hogy ellentétben áll egy-egy tévedhetetlennek vélt tannal. Ilyen félreértett fogalom a katolikus házasságszemlélet területén pl. a „házassági kötelek”, amelyet sokan valamilyen anyagi kötelekhez hasonló széttephetetlen kötésnek képzelnek el, amely az egyházilag érvényes (ratum et consummatum) házasság által – és csak ezáltal – jön létre. Helyes ebben az elképzelésben az, hogy a házasságok egymás iránti hűségre vannak kötelezve, és hogy sem kölcsönös egyezség, sem az állam vagy az egyház nem oldhatja fel őket a kötelezettségük alól. Viszont téves e „kötelekről” vallott elképzelés, amennyiben:

a) egyes hiányosan megkötött házasságok esetében alaptalanul azt állítja, hogy a jogi kötelek nincs meg,

b) mások viszont az érvényesen megkötött, de véglegesen felbomlott házasságok esetében alaptalanul azt vallja, hogy megvan a házassági kötelek, noha a házasságok között már semmiféle „házassági” kapcsolat sincs.

ad a) Egy férfi azzal a – kinyilvánított, tehát bizonyítható szándékkal köt házasságot, hogy – bár most nagyon szereti feleségét, de – ha egy idő múltán mégis úgy látná jónak, akkor elválk. A feleség házassági szándéka hiánytalan. A férfi fenntartásai ellenére mindent elkövet a jó házasság létrejöttéért. Őt év alatt három gyermekük születik. Ekkor azonban az asszony beleszeret egy másik férfiba, hűtlen lesz, és férje akarata ellenére elválk. Az egyházi bíróság azonnal érvel, hogy házasságuk érvénytelen, mert férje fenntartotta a maga számára a válás lehetőségét. Házasságát ilyen alapon felbontják. Ennek egyházi jogi megokolása – ismert módon – a következő: A férfi házassági beleegyezése hiányos volt, s ezáltal a

házasság érvénytelen; a házassági kötelék nem jött létre; ezek után semmilyen szerepet sem játszik az a szempont, hogy a látszatházasság végül is milyen okból bomlott fel. – Mindez első pillanatra kézenfekvőnek látszik, valójában azonban egyáltalán nem az. Vajon a hiányos beleegyezéssel megkötött házasság esetében valójában semmiféle közösség sem jön létre? A jogás is elismeri, hogy huzamosabb idő – legkésőbb a gyermek születése – után az *erkölcsi köteleesség* mindkét felet tartós életközösségre kötelezi. *Ugyanakkor* azonban tagadja a házassági jogi felbonthatatlanságát. Nem ellentmondás ez? Vajon az erkölcsi, lelkiismeretbeli köteletségnek nem kell eleget tenni? Vajon a jog és a lelkiismeret futhatnak-e párhuzamosan egymás mellett úgy, hogy a jog csak a saját területén ismert „jogi” kötelezéseket veszi figyelembe, az erkölcsiakat pedig nem? Mi jogon vonunk ilyen éles határt a „kétféle” köteleesség között?

ad b) A III. részben már volt szó arról, hogy egy házasságból fakadó kötelesek teljesülése lehetetlenül válhatik, ha a házasság véglegesen felbomlott, a felek újraházasodtak, és gyermekek születtek az új házasságból. Ha ezt elfogadjuk, akkor a fenti „kétféle kötelék”-elképzelés alapján két további kérdésünk támadhat. – 1) Hogy viszonylanak az első házasságból származó *erkölcsi kötelesek* (pl. az életközösség helyreállításáé – amely itt lehetetlen), a *jogi kötelesek* (amelyek elméletileg megkívánnák az életközösség visszaállítását)? A kérdésre alig lehet mást válaszolni, mint azt, hogy e „két” kötelezettség valójában azonos. Ez pedig azt jelenti, hogy ha az erkölcsi kötelezettségek teljesíthetetlenek, akkor a jogiak is azok. 2) Hogy viszonylanak a *jogi kötelesek* a *házassági kötelék*hez? Milyen hatással van a házassági kötelékre, ha erkölcsileg teljesíthetetlen a házasságból következő összes jogi köteletség? Vajon ebben az esetben lehet-e egyáltalán beszélni házassági kötelékről? *Mi mást jelent a házassági kötelék, mint a házasságból fakadó kötelezettségeket?* Ez nyílt kérdés.

2. A *szentség*. E nyílt kérdést nem lehet azal az utalással elintézni, hogy két megkereszteltnek érvényesen megkötött házassága szentség. Az ui. nem biztos, hogy a véglegesen felbomlott, ténylegesen már nem élt házasság szentség-e. – Itt jutunk el ahhoz a kérdéshez, hogy *mi által válik egy házasság szentséggé?* A dogmatika és a jog nem ad erre egyértelmű választ. – Általában azt szokták mondani, hogy a szentségi jel a házassági szerződés. De az nem világos, hogy ez az állítás kizárólagos jellegű-e? Bizonyos és általánosan elfogadott csupán annyi, hogy a házassági „szerződésre” szükség van ahhoz, hogy a szentség létrejöhön. De vajon a házassági szerződés önmagában a szentség, – akár életközösség nélkül is? Ez azt jelentené, hogy bár e házassági szerződésnek a *batása* – ti. a jogi kötelék és a szentségi kegyelem – maradandó, a *szentségi jel* nem az.

Eszerint az elképzelés szerint a Krisztus szeretetében leélt házasság sem szentségi jel. – A helyesnek látszó felfogás ezzel szemben azt vallja, hogy a házasság létrejön ugyan a házassági szerződés által; azonban ha megvalósul a házastársi életközösség, úgy *maga a tényleges közösség* – ennek élete, fejlődése – a házasság szentségének *szentségi jele*. Ez teljesen érthető így, hiszen Krisztus és az egyház közti szeretet hasonmása éppen ez: a házastársak kölcsönös szeretete és hűsége Krisztusban (Ef 5, 25). Milyen következménye van e szemlélet szerint annak, ha a házasság véglegesen zátonyra futott? – Ha a szentségi jel a – szerződés által meg-alapozott – tényleges házassági *életközösség*, úgy kikerülhetetlen a következtetés: Ha mindkét házastárs véglegesen felbomlottnak tekinti a házasságot, abban az esetben a meghiusult házasság *már nem szentség*. (Ha ez az állítás váratlanul érint bennünket, akkor kérdezzük meg, mi a szentség? Az egyház elfogadott meghatározása szerint: „Jézus Krisztus által alapított jel, amely jelzi, és a méltó feltevőben megvalósítja a kegyelmet” [8]. De a szentségnek melyik eleme van meg a felbomlott házasságban? Egyik sem.) – Hogy lehetne egy felbomlott házasság Krisztus és az egyház közti szeretet jele a világban? Közelinek tűnik a következtetés: Az egyház *soba nem bonthat fel* házasságot, de *megállíthatja*, hogy egy házasság felbomlott.

JEGYZETEK

1. A. Zirkel: Gültigkeit und Unauflöslichkeit der Ehe – in: Diakonia/Der Seelsorger, 1970/5, 298–313. – A *témaboz* vö. még: F. Böckle: Pastoraltheologie der Ehe – in: F. X. Arnold, K. Rahner, stb.: Handbuch der Pastoraltheologie IV. Herder, 1969, 17–; Böckle, N. Greinacher, F. Betz: Ehe in der Diskussion, Herder 1969; J. David, M. Höfllich: Christliche Ehe ohne Zukunft? Patmos, 1970; N. Weil, R. Pesch, J. Gründel, stb.: Ehescheidung, Kath. Bibelwerk, Stuttgart, 1970; N. Wetzel: Die öffentlichen Sünden – oder soll die Kirche Ehe scheiden? Mainz, 1970; R. Gall: Fragwürdige Unauflöslichkeit der Ehe, Würzburg, 1970; A „*Concilium*” folyóirat egész 1970/V. száma a jelenkori házasság problémáival foglalkozik. A „*Mérleg*” innen vette át B. Häring: Heilssorge an Geschiedenen und gültig Verheirateten c. tanulmányának egy érdekes részét: 1970/III, 286. – 2. Egyház a mai világban 49, 50. – 3. SRR 28, 6, 1965, DirEcdl 76 (1965) II. 309. – 4. SRR 21, 2, 1948 n. 5 vol. 40 p. 64; SRR 25. II. 1959 n. 6 vol. 51 p. 547. – 5. SRR 28, 6. 1965 – id. U. Mosiek: Neue Entscheidungen der SR Rota in Ehesachen in: Österreichischer Archiv für Kirchenrecht 19 (1968) 213, 13. megjegyzés. – 6. Vö. F. J. Steinmetz: Freiheit, Gesetz, Sünde – in: Geist und Leben 1970, 65–67. – 7. A dokumentumot, ill. *Rahner* hozzászólását lásd: Teológia 1970/3, 181–186. – 8. Catechismus Catholicus quaest. 325.

KÖNYV-FIGYELŐ

Minden keresztényt érdekelni fog A. Müller: *Kereszténység, egyház – új szemmel* c. műve (Opus Mystici Corporis kiadó, Bécs, 1970). E könnyen érthető stílusban megírt kis könyv felöleli a jelen legkorszerűbb keresztény kérdéseinek szinte hihetetlenül széles területét. Számtalan gondolattal foglalkozik, a szekularizációtól kezdve a keresztény aszkézisig, az egyházi tekintély problémájától a világgal való dialógusig, vagy a „vallás nélküli” kereszténységtől az egyháznak és a keresztényeknek a mai világban való szerepéig. S noha a szerző szemlélete a legpozitívabban „zsinati”, távol áll tőle minden szélsőség. A mű külön pozitívumaként kell kiemelnünk *gyakorlatias* beállítottságát. Minden fejezet végén külön rész utal a gyakorlatra, a valláspedagógiai problémákra.

A szerző felveti a kérdést: *vallás-e a kereszténység?* A kereszténynek nevezett tömegek között elterjedt az a szemlélet, amely szerint a kereszténység bizonyos szabályok megtartását, szertartásokon való részvételt jelent csupán. E felfogás megfelel a „vallás” szokásos meghatározásának. Krisztus „vallása” ezzel szemben *átbatja az egész életet*. A liturgia sem ceremóniák halmozása itt – ahol csak az a fontos, hogy a ritust pontosan végezzék, s az nem számít, hogy a jelenlevők értenek-e belőle valamit –, hanem a krisztusi élet állomásainak megünneplése. Éppen ezért a keresztény élet nem fejeződik be a templomi keretek között, hanem folytatódik az életben. „Mert a létnek megfelel, és annyi, mint Istennel *összhangban lenni*” [25]. A keresztény élet célja az egész létet összhangba hozni Istennel.

Ebből következik, hogy a *keresztény erkölcs* sem önkényes szabályok összessége, hanem „megfelelés a létnek”. A bűn, a jócselekedet s következményeik – az örök kárhozat vagy üdvösség – sok keresztény képzeletvilágában külső szabályok megtartásával vagy meg nem tartásával függ össze. Valójában a *keresztény erkölcs* nem mást jelent, mint keresztény „*létünknek megfelelően cselekedni*”. A keresztény ember tehát nem kényszer hatása alatt – lététől elidegenedve – cselekszik, hanem léte éppen erkölcsös volta által teljesül be.

A kereszténynek azonban nemcsak a létben való helyét kell megtalálnia, hanem az *egyházban*, és a *világban* betöltött szerepét is. – Az egyház fogalmán sokáig általában a hierarchiát értették. Ennek következménye az volt, hogy a keresztények nem azonosították vele magukat, nem érezték iránta felelősséget. Pedig „*az egyház mi vagyunk*”, az Isten népe. Ebben a szellemben egészen új hangsúlyt kapnak olyan alapvető kifejezések, mint „*tekintély*”, „*testvériség*”, „*közös felelősség*” stb. – Az egyház a világban él. Az egyház és a világ kö-

zötti viszony nem a tanító és a diák viszonya, hanem a *dialóguson* alapszik. A kereszténység nem akar uralkodni a világon. Ez nem jelenti szerepének csökkenését, hiszen az „*elidegenedés Istentől, a világ elidegenedése önmagától*”; az emberi természet nyitott – beteljesüléséhez szüksége van – az Abszolútmra. Így a kereszténységnek, mint az Istennel való találkozás jelének és megvalósítójának örök és pótolhatatlan *szerepe van* a világ életében.

a. nc.

R. E. McNally: *A megreformálatlan egyház* c. műve németül „Die versäumte Reform” címmel jelent meg (Würzburg, 1969). A mű megdöbbentő: A szerző komoly történelmi anyagot felsorakoztatva rámutat, hogy azok a problémák, amelyeknek megoldása felé a 2. Vatikáni zsinat nyitott utat, már a *Tridentini zsinat korában is léteztek*. Az egyházi vezetés részéről való figyelembe nem vételük jelentős mértékben oka a reformációnak. McNally a tridentini kor négy fő problémáját – az Egyház, Szentírás, liturgia és lelki élet témakörét – emeli ki, s e területeken szemlélteti előző állítását. A *kollegialitás* kérdése, vagy a *kúriareform* éppen úgy szereplő probléma volt a Tridentinum korában, mint amennyire szükség lett volna a *nemzeti nyelv* használatára a liturgiában, a *Szentírás* alaposabb ismeretére és értelmezésére, vagy a jogászokó-moralizáló lelki étellel szemben a krisztocentrikus és *nagykorú erkölcsre*. A szerző a történész realitásával utal azokra az okokra, amelyek megakadályozták az egyházi vezetés tisztánlátását. De a legkeményebb hangon azt a magatartást itéli el, amely a helyett, hogy tanult volna a történelem mulasztásaiból, retusálni igyekezett ezeket az eseményeket, sőt *elballagta* az Egyház hibáit. Ez az oka, hogy a gyakorlatban sokan még ma sem hajlandók tudomásul venni, hogy az Egyház életében szerepelnek tévedések és mulasztások, s ennek következtében – természetesen – állandó megújulásra szorul. A mű befejezésében McNally hangsúlyozza, hogy a keresztény hit nem szenved hajótörést, látván az Egyház emberi arcát. De ez az Egyház és az egyházi vezetőség feladata, hogy okuljon a tényekből. Mert – s itt a szerző már a mai kor felé fordul – bár a zsinat megindította a kibontakozást, az egyházi vezetés több, évszázadok óta sürgető igényre nem adott még kielégítő megoldást.

a. nc.

TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI JEGYZETEK

A zsinatok korát éljük. Az NSZK-ban, USA-ban és Svábjában nemzeti zsinatot készítenek elő, ugyanilyet terveznek az NDK-ban is, míg Belgium a tartományi zsinat gondolata felé hajlik. Bolzano-Bressanone (Észak-Olaszország) is nemrég hivatalosan közölte, hogy megkezdte a zsinati előkészületeket. Meissenben és a lengyelországi Poznanban már túl vannak az első üléseken, Hildesheimben befejezték a zsinatot, a salzburgi és wroclawi egyházmegyében, valamint Dániában pedig már a határozatok megvalósításán fáradoznak. 1969-ben Ausztria hetedik egyházmegyéje, St. Pölten is bejelentette a zsinati munka elindulását. Az első ausztriai zsinat – Salzburgban – befejeződött, a bécsi még tart (1971 januárjában kezdte meg utolsó ülészeit), az eisenstadti, linzi, grazi és klagenfurti püspökségek területén pedig az előkészületek folynak.

A zsinatok összetételére és munkájára jellemző a keresztények közös felelősségének gondolata. A résztvevők jelentős része világi (nők és fiatalok is), sőt pl. Koppenhágában 65 pap és 25 szerzetes mellett 110 világi tárgyal. Ebből is kitűnik, hogy az egész keresztény népet képviselik, és döntéseik a széles néprétegeknek szólnak. Bár a javaslatok sokszor „forradalmian” újak, a kollegiális szemléletnek megfelelően például Dániában már az összes zsinati határozatot jóváhagyta és törvényerőre emelte a főpásztor; Salzburgban és Bécsben készülnek erre.

A bécsi zsinat nagy szótöbbséggel elfogadott határozatai közül különös érdeklődésre tarthatnak számot a következők: 1. A plébániák és az esperesi kerületek határait a kor igényeihez kell alkalmazni. Az érsekség ezentúl három vikariátusra oszlik, a vikáriusokat (helynököket) a hívek és papok jelöltjei közül a főpásztor választja ki. (Ez azóta már meg is történt.) Az esperest ezentúl ugyancsak az esperesi kerület – világiakból és papokból álló – lelkipásztori tanácsának három jelöltje közül nevezi ki a főpásztor, négyéves időtartamra. 2. A területi lelkipásztori ellátás mellett előtérbe lép a területfeletti „szakosított” lelkipáztorkodás. Ki kell alakítani az ennek a célnak megfelelő lelkipásztori központokat. A papnevelésnek ezt is szem előtt tartva kell megújulnia. 3. Az egyház csírája a család, ezért – szemben az eddigi szinte kizárólagos gyermekpasztorációval – a lelkipáztorkodásnak a családok és a felnőttek felé kell fordulnia. A családokra épülő egyházközösség élő szerv – közösség – legyen, amelyben mindenkinek van felelőssége. Bár a pap a vezető, a tennivalók és a gondok megbeszélése, megoldása közös. Az egyházközösségi tanácsok döntései véglegesek, kivéve ha a plébános kifogást emel ellene; az ő óvása ui. elhalasztja a döntés hatályba lépését. 4. A szentségekkel kapcsolatban az első feladatok közé tartozik az

eucharisztikus áldozat megünneplésének elmélyítése, a közösség teljes bekapcsolása. Ezt a célt szolgálják a hétköznapi más-más családnál tartandó „házi misék”, és a világiak bekapcsolása az igehirdetésbe. A gyermekkeresztségben a szülők és keresztszülők egyaránt magukra veszik a keresztény nevelés felelősségét. Ezért a katechumenátussal analóg módon, alapos oktatásban kell felkészülniük a keresztelés előtt e feladatra. A bérálás első korhatára a 14. életév. A bűnbánat szentségénél is hangsúlyossá kell tenni a szentség közösségi jellegét: a bűnbánati átlatosság és az egyéni bűnbánalom után adott közösségi feloldozás útján.

*

Jugoszláviában arra törekzenek, hogy az egyházközösség élő szerv legyen: a közösség képviselője és mozgatója. Ennek a célnak elérésére szolgál az a gyakorlat is, amely szerint nemcsak nők, de 14 év feletti fiatalok is tagjai az egyházközösségi tanácsnak.

*

A Lengyel Országos Lelkipásztori Tanács a Püspöki Kar megbízásából minden évben lelkipásztori programot dolgoz ki. A kitűzött célnak megfelelően osztják be a lelkipásztori munkát vagy például a prédikációkat. A papi továbbképző előadások és koronák is a kijelölt témával foglalkoznak teológiai és lelkipásztori szinten. Az 1969/70-es év témája a szentségkiszolgáltatás megújítása és a hívek szentségi életének személyessé tétele volt.

*

Meg szabad tagadni a keresztység kiszolgáltatását, ha a szülők nem gyakorolják vallásukat és ténylegesen is hitetlenek, s ha mindezek ellenére nem hajlandók részt venni a keresztiséget előkészítő oktatásokon – jelentette ki hivatalosan a Német Püspöki Kar, 1970 őszen tartott fuldai konferenciáján.

*

Világviszonylatban különböznek az egyházi, lelkipásztori igények. San Salvadorban – a szükség következtében – egyik plébánia vezetését egy nőre bízták. Afrikában elterjedtek a női teológia-professzorok. Detroit érsekeinek egyik helynöke apáca. – S míg a nők alkalmazása gyakran még szenzációként hat az egyházban, addig a világi férfiak, illetve diakónusok bevonása a lelkipásztori munkába világviszonylatban már általánosnak mondható. – És bár a szükség vitte rá az egyházat erre az útra, fel kell fedeznünk a Szentlélek vezetését e folyamatban is, amely által Isten népe a cselekvés útján magához tér fásult álmából. Egyre keve-

sebb lesz azoknak az országoknak száma, ahol nem használják fel a világiak – férfiak és nők –, illetve a nős diakónusok munkáját a pasztorációban.

*

A „team”-plébánia olyan papi közösséget jelent, ahol három vagy több „egyenrangú” pap dolgozik együtt – azaz nincs közöttük „kiemelt hatalmú” plébános. Munkájukat a testvéri szeretet szellemében a közös felelősség és megbeszélés irányítja. Mivel ilyen közösségi munkára – legalábbis jelenleg – nem mindenki alkalmas, és mivel az ilyen nagyfokú összedolgozásnak feltétele a teljes összhang, az eddigi gyakorlat szerint a „team”-plébániák Európa több országában csakis *önkéntes* kezdeményezés alapján jöttek létre: azaz egymáshoz illő lelkipásztorok kérték püspöküket, hogy adjon engedélyt számukra a papi közösség létrehozására.

*

1970-ben Münchenben tartották első 3 napos konferenciájukat a „*bivatal nélküli papok*”, ti. olyan laicizált és megnősült, vagy hivataluktól megvált papok, akik lelkiileg megtartották az egyházzal való teljes közösséget, és kb. 80 százalékban ma is szívesen dolgoznak a lelkipásztorok között. Határozataikat, javaslataikat megküldték a német nyelvű püspöki karoknak. Hangsúlyozták: „nem lehet az egyházi vezetés feladata, hogy a Lelket kioltsa, – az Isten ígéjének hirdetésére hívó karizmat elutasítsa, csak azért, mert a meghívott házas ember. A szentségi házasságot Krisztus közössége nem tekinteti olyanoknak, amely alkalmatlanul tesz bizonyos, Isten országáért végzett szolgálatra” (6. határozat). – A konferencián – meghívottként – a bíboros képviselőtében részt vett *Döpfner* kardinális általános helynöke. Beszédében biztositotta a résztvevőket, hogy a Német Püspöki Kar és az egyház komolyan veszi kéréseiket, és egyenként foglalkozni fog a felmerült szempontokkal.

A HITTUDOMÁNYI, A VALLÁSI KÉRDÉSEK IRÁNTI ÉRDEKLŐDÉS egyre jellemzőbb a világi hívőknek az egyházi életben való részvételére. Ausztria egyetemének teológiai karain pl. 650 hallgatóból 200 a világi, közülük sok a nő.

A teológia iránti érdeklődésről tanúskodnak még az úgynevezett „*levelek a bíról*”. Minden templomban olvasható a felhívás: „Információ a katolikus vallásról – mindazok számára, akiknek problémát jelent a hit, vagy akik érdeklődnek e kérdések iránt... Ha e levelezőlapra felírja címét, 2 évig küldjük a hit legfontosabb kérdéseiről szóló informáló leveleket. – Kéthetente – ingyen”. A hirdetés alatt az „Információs Központ” számára megcímzett, előnyomtatott levelezőlapok találhatóak. Csak a bécsi egyházmegyében kb. 80 000 embernek küldik ezeket a „leveleket”. A bécsin kívül azonban

még három hasonló Központ van az országban, amelyek együttműködnek: mindegyik más-más műveltségi szinten közelíti meg a hit kérdéseit.

A *világiak hitudományos továbbképzésének* különböző formái természetesen más országokban is elterjedtek. Így pl. a *Német Demokratikus Köztársaságban* működő állandó katechéta-iskolák komoly teológiai képzést nyújtanak. Ugyanitt gyakran tartanak több napos teológiai vagy lelkipásztori konferenciákat, amelyeken nagy számban vesznek részt világiak is.

a. c.

SUENENS BÍBOROS NYILATKOZIK a zsinat utáni Egyházról

A 2. Vatikánum oly távolinak tűnik már. Beszélük, hogy a francia püspöki kar egyik gyűlésén, amikor néhány püspök felidézte zsinati emlékeit, az egyik újonnan kinevezett fiatal püspök így kiáltott fel: „Az öregek Verdunról beszélgetnek!”

Akár akarjuk, akár nem, a 2. Vatikáni zsinat már történelemmé vált. A 2. Vatikánumnak ezt a történelmi viszonylagosságát különösen négy síkon lehet észrevennünk:

1. Először is új problémák merültek fel a zsinat vége óta, olyanok, amelyek azután a kutatások és viták homlokterébe kerültek; gondolok itt, hogy csak egy példát idézzek, a jelenkori ateizmusra, az „Isten halála teológia” egész irodalmára és a felvetődött hermeneutikai, valamint kifejezőmódbeli kérdésekre.

2. Manapság továbbá jobban a tudatára ébredünk annak, hogy még nem jöttünk tisztába teljesen bizonyos kérdésekkel, amelyeket a zsinaton tárgyaltunk. A legutóbbi teológus-világkongresszuson felhívtam a hittudósok figyelmét arra, hogy folytassák a megkezdett munkát, nevezetesen három függőben maradt kérdéssel kapcsolatban: az Egyház hierarchikus és karizmatikus oldala közti szintézis, a hagyomány és a Szentírás mint a kinyilatkoztatás forrásai közti összhang és „a hitgizságok rangsorának” tanulmányozása. Ez utóbbi probléma rendkívül fontos az ökuménizmus szempontjából, s erre a zsinat csupán rövid célzást tett.

3. Harmadsorban észrevesszük jelenleg, hogy néhány, a zsinaton tett kezdeményezés, még csupán kezdet és kiinduló pont. Alkalmazhatjuk rájuk VI. Pál szavait: Azoknak a csíráknak, amelyeket a zsinat helyezett az Egyház taláiba, el kell jutniok a teljes éréssig.

A magam részéről példának okáért arra gondolok, hogy felül kellene vizsgálni a római Színódus szerkezetét avégett, hogy a kollegialitás hitelre méltó eszközévé tegyük azt. Gondolok a lelkipásztori és papi tanácsok fejlesztésére is, valamint azok kölcsönös kapcsolatára...

4. Végül, a 2. Vatikánumnak megvan a maga belső logikája, amely már magával hozta,

hogy túlhaladtunk a zsinat betűin, és jobban tekintetbe vesszük annak szellemét és ösztönzéseit.

Gondolok pl. a liturgikus megújulásra – emlékezzünk csak a latin nyelv melletti és elleni elkekeredett vitákra –, erre a reformra, amely áttört a megszorító záradékok fokozatán. Vagy a püspökök és a bíborosok korhatára is, amely a zsinaton csak bizonytalan vágy maradt, s melyet később a pápa határozott meg a római kúria reformja során 75 évben. Mindez azt mutatja, hogy a 2. Vatikáni zsinat nem befejezés, hanem csak útszakasz – ha mégoly fontos is. Itt is újra igazoljuk, hogy az Egyház Istennek úton levő népe, és hogy nem engedheti meg magának azt a fényűzést, hogy egyszer s mindenkorra sátrat verjen valahol.

Ezek a megjegyzések egyébként semmit sem csökkentik a Zsinat hallatlan kegyelmét, mivel az világosan magán hordta a Lélek jegyeit: lezárt egy kort, s megnyitott egy másikat. Szembeötlően az átmenet zsinata volt...

(Az amerikai *National Catholic News Service* sajtóiroda számára adott interjúból.)

V. T.

*

A québec-i (Kanada) egyháztartomány püspökei a keresztény házasság lélektani előfeltételeiről szólva többek között ezeket mondták:

A történelemnek olyan órájában, amikor az emberi lélek mélységeivel foglalkozó tudomány eléggé fejlett ahhoz, hogy új megvilágításban ismertesse meg velünk az emberi személyiség rétegeit, annak tudatos és tudattalan indoklásait, kóros hiányosságait, amelyek korlátozzák szabadságát, sőt bizonyos esetekben lehetetlenné is tehetik azt a folytonos önátadást, amit a keresztény házasság megkíván: nem nyílik-e itt meg az út anormális vagy szabálytalan, s gyakran nagyon fájdalmas házassági helyzetek megoldására? Mi bizunk ebben.

V. T.

A DOMONKOS CHENU ATYA NYILATKOZATÁBÓL, amelyet 5 évvel a zsinat után az „Informations Catholiques Internationales”-nak adott

... A zsinat felvetette egy intézmény és a mozgásban levő világ kölcsönös viszonyának kérdését. S ekkor maga ez az intézmény került vitába. Az Egyház önkritikájának egy neme játszódott itt le, néha ugyan a rosszkedv vagy az ellenállás élével, de végül is nagyon kifejező módon. *Nem tudom, vajon eljutott-e sok földi intézmény basonló önbírálatig* – amelynek, igaz, nem hozták mindig nyilvánosságra az összetevőit –, de amely mégis megnyilvánult a zsinat körüli sajtóban, meg a közvélemény

ellenállása, felhördülése, hullámmása nyomán. Akkoriban úgy találtuk, hogy világméretűekké lettek azok az akadályok, amelyeket magam is tapasztalhattam – annak a kis sejtnek egészen kicsiny sarkában, ahol éltem. Azt hiszem, akkoriban ez magával ragadta az egész Egyházat, beleértve azokat is, akik először vettek részt zsinaton: az ún. harmadik világ országait.

... A zsinat fő meglepetése az volt, amikor a püspökök összessége tudatára ébredt, hogy megváltozott világ előtt áll. És hogy ennek következtében egész együttesüket felül kell vizsgálniuk. Kidolgozták tehát a szövegeket. Nagyon jellemző azonban, hogy ezek a szövegek, amelyek lelkiismeretük tudatra ébredésének voltak megnyilatkozásai, olyanok, hogy *nem zárják le a vitát*, amint ez a zsinaton mindig (vagy majdnem mindig) történni szokott, *hanem nyitottak a jövő irányában*.

... Azt hiszem, ott tartunk, hogy felmérjük azt a távolságot, amely a hit teljessége és ennek az adott nyelvezetben történő kifejezése között van: vagy másszóval, amely szerint az (ti. a hit teljessége – ford. megj.) hozzákötődik egy bizonyos műveltséghez. Mi ezért (úgy vélem, ez nem valósult még meg, de az alapelvét kifejezetten kimondták) *kiszabadítjuk az evangéliumi hitet egy bizonyos nyugati szövegösszefüggés kizárólagosságából*. Az érzelem most elkekeredik tán emiatt, mivel az Egyház tudatosítja, hogy a világ kétharmada teljesen kívül áll a hitnek e kifejezés módján. Gondolok Ázsiára és Afrikára. Amennyiben az Egyház nem fog gyökeret verni Ázsiában (gondolatvilágról beszélék), megbukott az egyetemesség. Az Egyház katolikus volta ugyanis magában foglalja nemcsak intézményes magatartásának, hanem hitkifejezésének belső változatosságát is. Nagyon nehéz kérdés ez, amelyet most szembe kell néznünk, de feltették számunkra. És ez – úgy gondolom – határozott nyereség.

V. T.

*

Az egész világon terjed a több helyen püspöki körlevélben hivatalosan is elrendelt gyakorlat, amely elsősorban a *szülőkre alapozza a gyermekek elsőáldozási előkészítését*. A lelkipásztor feladata ugyanakkor az, hogy fokozottabban forduljon a szülők, a felnőttek felé. (Nálunk nagy segítséget nyújthatna e téren az 5–6 évesek hittankönyve, illetve a szülők-nevelők számára írt melléklet.) – Magát az elsőáldozást igyekeznek megszabadítani a külső pompától, ünnepségektől, amelyek a lényegtől vonják el a gyermek figyelmét. (Vö. Az elsőáldozás új rendje Németországban – Szolgálat, 1970, húsvét, 56; Priesterteam Wien-Machstrasse: *Wie die Erstkommunion in der Pfarre vorbereiten?* – Styria VI. 1970.)

*

A münsteri egyházmegye lelkipásztorilag érdekes kezdeményezéséről számol be a „Diako-

nia/der Seelsorger" folyóirat (1970/XII). – A tapasztalatok szerint ui. a lelkipásztori megújulás egyes lépéseinek általános elrendelését sokan fogadták tartózkodva vagy elutasítván. Éppen ezért egyes *esperesi kerületek* vállalták az úttörés és *kísérletezés* feladatát. Püspöki engedéllyel bevezették az épp soron következő „újtást” saját területükön. Néhány éves eredményes működésük felkelti a többi kerület érdeklődését is. Nekik már könnyebb a helyzetük, hiszen többnyire csak át kell venniük az „úttörő” kerületek tapasztalatait. – Az első „kísérlet” témája volt a *keresztséghez engedés* feltételeinek megszabása, illetve a keresztség előtti *oktatás* bevezetése. A gyakorlati kivitelezés előtt a kerület papjai külön kurzusokon vettek részt a kérdés áttekintéséhez szükséges – náluk hiányos – teológiai ismeretek pótlására.

A koronákon összegezték tapasztalataikat, s ennek alapján folytatták a munkát. Végző credményüket eljuttatták az egyházmegye lelkipásztori központjába, valamint a többi érdeklődő kerülethez.

a. c.

*

Számunk írói

Rezek Román (Sao Paulo, Brazília), bencés főiskolai tanár; *Turay Alfréd* (Róma), a Pápai Magyar Intézet ösztöndíjasa; *Rosta Ferenc*, plébános Bálványoson; *N. Paleta Éva*, Budapest, pedagógus, író; *Katona Nándor*, lelkész Szegeden; *Bán Endre*, lelkész Tolnában.

INHALTSÜBERSICHT

An den ersten Seiten unserer Nummer berichten wir über die apostolische Adhortation „*Quinque iam anni*” von Papst *Paul VI.*, die anlässlich des fünften Jahrestages der Beendigung des Konzils veröffentlicht worden war. Das Dokument enthält wichtige Lehren über die Aufgaben der Bischöfe, über das Verhältnis des Lehramtes und der theologischen Forschung zueinander und über ihre gegenseitige Angewiesenheit.

ROMÁN REZEK: *Teilhards Leben und Vision* (Abriss über „den Pilger der Zukunft”). Um Teilhard zu verstehen – wie übrigens jedes andere Genie – müssen wir uns ohne Antipathie und Vorurteile in sein Leben und in seine Vision hineinsetzen können. Darum sollen wir ihn selbst anhören, gleichsam „von innen her” ihm nahekommen. Es gilt diejenigen Bestrebungen und Schritte zu beobachten, mit deren Hilfe er *die Deutung* des christlichen Lebens neubeleben wollte. Der Vf., ein ungarischer Benediktiner, der in Brasilien lebt, befasst sich seit etwa 15 Jahren mit Teilhard-Forschung. Er übersetzte alle publizierten Werke Teilhards und auch zahlreiche bisher nicht veröffentlichte Schriften ins Ungarische. Er arbeitet auch an einer bedeutender Serie von Teilhard-Kommentaren, deren mehrere Bände bereits erschienen sind. Dieses sein Schreiben über Teilhards Leben ist eine Einführung in eine beginnende Serie von Aufsätzen in unserer Zeitschrift.

FERENC ROSTA: *Die Hierarchie der Glaubenswahrheiten*. Vf. macht uns – ausgehend vom Inhalt des Dekrets des II. Vatikanischen Konzils über den Ökumenismus (nr. 11) – anhand von Schriften mehrerer zeitgenössischer und bekannter Theologen – unter ihnen K. Rahners und H. Mühlens – mit der ökumenischen Bedeutung der konziliaren Lehre über die „*hierarchy veritatum*” bekannt. Nebst der Theorie stellt er uns auch die praktischen Beziehungen, Schwierigkeiten und möglichen Lösungen vor. Endlich zieht er eine reale Bilanz: *heute* bedeutet noch diese Lehre – trotz all ihrer Wichtigkeit – mehr nur Aufgaben, als schon erzielte Ergebnisse für die Kirche, ihre Theologie und ihre ökumenischen Bestrebungen.

ALFRÉD TURAY: *An der Grenze zweier Weltanschauungen*. Kann jener Mensch, der die marxistische Weltanschauung annimmt, ein gottgläubiger sein? Im allgemeinen wird eine solche Möglichkeit sowohl von christlicher, wie auch von marxistischer Seite verneint. Laut Vf-s Auffassung ist jedoch der Gegensatz nicht unüberbrückbar. Nachdem er die Grundprobleme aufgezeichnet hat, weist er auf die Tatsache hin, dass sowohl der an Gott glaubende Christ, als auch der ungläubige Marxist ein fragender-forschender Mensch ist. Eben diese grundlegende menschliche Verhaltensweise deutet dann zu einer Konvergenz der praktischen, aber auch der theoretischen Wege hin. Es gibt nur eine einzige Realität – schreibt der Vf. – und man kann sie in einer gerechten Weise erkennen. Dennoch gibt es Differenzen in den Anschauungen, zur deren Koordinierung man zustreben kann und soll. Er baut seine optimistische Auffassung an der Deutung von Teilhard de Chardin und an der Lehre des 2. Vatikanischen Konzils über die eschatologische Hoffnung auf.

ÉVA PALETA: *Die Lebensfreude*. Vfin erörtert, dass wir in der geschaffenen Welt Gott auffinden, in seinen Mitteilungen ihn erkennen und mit ihm in ein Verhältnis eingehen können. Dieses Verhältnis ist das Gotteserlebnis. Man kann Gott auf vielerlei Weisen suchen, viele erreichen ihn aber unabhängig von ihrem forschenden Wille, allein durch die Gnade. Einige kommen zu ihm durch's Leiden. Andere wiederum hatten davon zuviel erfahren, sie können daher auf diesem Weg zu ihm nicht aufbrechen. Für solche Seelen kann auch das Suchen nach einer richtigen Lebensfreude ein Weg zu Gott sein. – Die Lebensfreude wird von Erlebnissen ausgelöst. Diese können sein: Erlebnisse des Lebens, der Arbeit, des Alltags, der Schönheit (Künste, Natur, usw.), des Alls, der Liebe.

DURCHBLICKE. Die Probleme der nachkonziliaren Kirche ins Auge fassend geben wir einen Aufsatz von Heinrich Fries (Hochland, Jänner 1971) bekannt. Dieser bezeugt den Scharfblick, das mit einer dienenden Kritik verknüpfte Masshalten des Münchener Professors.

EXEGESE UND KERYGMA. Wir geben exegetisch-homiletische Analysen zu den neuen Schriftabschnitten der nachpfingstlichen liturgischen Zeit.

FORUM. Es soll um die Wahrheit gemeinsam gerungen werden: diesem Zweck dient die Diskussion. Gedanken aus der Nr. 20, Jhrg. 1970 der Zeitschrift „Christ in der Gegenwart“ führen unsere Rubrik ein.

Wir geben Platz einer Bemerkung von *Endre Bán* zum neuen ungarischen Glaubensbuch für Anfänger (Unterstufe der Volksschule).

Nándor Katona weist auf die Nachteile einer destruktiven und auf die Vorteile einer konstruktiven Kritik im kirchlichen Leben hin.

REVUE. Anhand der Buchbesprechung von *Magnus Löbner* in Nr. 1/1971 der Zeitschrift *Diakonia* – Der Seelsorger und der ebenda veröffentlichten Antwort von *Hans Küng*, dem Verfasser des besprochenen Buches „*Unfehlbar? – Eine Anfrage*“ (Zürich, 1970) wird ein *theoretisch-pastoraler Dialog* dargestellt. – Unter dem Titel „*Gedanken über die Unauflöslichkeit und die Auflösung der Ehe*“ wird ein Artikel von *Adam Zirkel* (aus Nr. 5/1970) ausführlich bekanntgegeben. *Bücher-Revue*.

THEOLOGISCH-SELSORGERISCHE NOTIZEN. Ausländische Diözesansynoden; Berichte aus dem Leben der Weltkirche; wachsendes Interesse der Laien für theol. Fragen in Österreich; Auszüge: des Interviews von *Kard. Suenens* an NCNS – aus einem Rundschreiben der *Bischöfe der Kirchenprovinz Québec* (Kanada) über Ehefragen – des Interviews von *P. Chenu O. P.* an ICI anlässlich des 5. Jahrestages der Beschliessung des 2. Vatik. Konzils; schliesslich ein Hinweis auf neue Wege in der Vorbereitung der Erstkommunikanten.

RÉSUMÉ

Nous faisons connaître aux premiers pages de ce numéro l'adhortation apostolique „*Quinque iam anni*“ du pape *Paul VI* publiée à l'occasion du 5e anniversaire de la conclusion du Concil. Ce document contient des doctrines importantes sur les tâches des évêques, sur la relation mutuelle du magistère et des recherches théologiques ainsi que sur leur dépendance mutuelle.

ROMÁN REZEK: *La vie et la vision de Teilhard* (Abrégé sur „*Le pèlerin de l'avenir*“). Nous pouvons comprendre Teilhard – comme d'ailleurs tout autre génie – si nous nous pouvons placer sans aucune antipathie, ni préjugés dans sa vie et sa vision. Or, nous devons entendre lui-même, l'approcher quasi „du dedans“. Il s'agit d'observer les tendances et des pas, à l'aide desquelles il voulait faire renaître l'explication de la vie chrétienne. L'auteur, membre de l'ordre de S. Benoît vivant en Brésil s'occupe de l'oeuvre de Teilhard il y a 15 années environ. Il a traduit en hongrois toutes les oeuvres publiées de Teilhard et encore plusieurs des ses écrits inédités. Il travaille sur une série de commentaires à Teilhard dont plusieurs tomes ont été déjà parus. L'étude présente sert comme introduction à une série d'études entreprises dans notre périodique et s'occupe de la vie de Teilhard.

FERENC ROSTA: *La hiérarchie des vérités de la foi*. L'auteur prenant départ de ce que contient le décret du Vatican II sur l'œcuménisme (Nr. 11) nous fait connaître selon les études des plusieurs théologiens renommés contemporains – entre eux de K. Rahner et de H. Mühlen – la portée œcuménique de la doctrine conciliaire concernant la „hiérarchie des vérités“ (hierarchy veritatum). Au delà de la théorie il nous montre les relations pratiques, les difficultés et les possibilités des solutions à prendre. Enfin il dresse un bilan réel: cette doctrine marque *aujourd'hui* – malgré toute son importance – plutôt des devoirs que des résultats déjà obtenus pour l'église, sa théologie et ses efforts œcuméniques.

ALFRÉD TURAY: *À la limite des deux veus du monde*. Un homme qui admet la vue du monde marxiste, peut-il être à la fois croyant en Dieu? En général est une telle possibilité niée par les chrétiens aussi bien que par les marxistes. À l'avis de l'auteur l'opposition n'est pas pourtant insurmontable. Il esquisse les problèmes fondamentaux, puis il se réfère au fait que le chrétien croyant en Dieu est un homme interrogeant-cherchant aussi bien que le marxiste non-croyant. C'est précisément cette attitude humaine fondamentale qui nous montre vers une convergence des voies pratiques, mais aussi celles de la théorie. Il n'y a qu'une réalité – écrit-il – et celle est justement connaissable. D'autre part il y a de différences dans la manière de vue dont on peut tendre à établir la coordination. Il construit sa conception optimiste sur une interprétation de Teilhard de Chardin et sur la doctrine du Vatican II sur l'espérance eschatologique.

EVA PALETA: *La joie de vie*. L'auteur expose que nous pouvons connaître Dieu dans le monde créé et selon ses communications et que nous pouvons établir avec lui une relation. Cette relation est l'expérience de Dieu. On peut chercher Dieu de maintes manières, mais beaucoup de monde ne l'atteint qu'en indépendance de leur volonté cherchante, seulement par la grâce. Quelquesuns l'atteignent par la douleur. Les autres la participaient en un tel haut degré qu'ils ne peuvent pas partir vers lui sur cette voie. La recherche d'une vraie joie de vie peut être pour telles âmes la voie qui les mène envers Dieu. – La joie de vie va être provoquée par les expériences. Celles-ci peuvent être: de la vie, du travail, les expériences de la vie quotidienne, de la beauté (dans les arts, dans la nature etc.), de l'univers, de l'amour.

HORIZONS. En s'occupant des problèmes de l'église postconciliaire nous faisons connaître dans notre rubrique une étude de Heinrich Fries (Hochland, janvier 1971). Celle-ci fait foi de l'aperçu pénétrant, de la critique servante associée d'une tempérence du professeur de Munich.

EXEGÈSE ET KÉRUGMA. Nous donnons des analyses exégético-homilétiques aux péripécies nouvelles du temps liturgique d'après Pentecôte.

FORUM. Une lutte soutenue mutuellement pour la vérité: c'est le but de toute discussion. Des pensées prises du No 20/1970 de la périodique „Christ in der Gegenwart” introduisent cette rubrique.

Nous publions une prise de parole d'Endre Bán concernant le nouveau catéchisme hongrois pour les commençants (de l'école primaire).

Nándor Katona souligne les désavantages d'une critique destructrice et l'importance d'une critique constructive dans la vie de l'Église.

REVUE. Nous y trouvons un compte-rendu de deux articles parus dans la périodique „Dia-konia-Der Seelsorger”: l'un au No 1/1971 de Magnus Löhrer sur le livre de Hans Küng „Un-fehlbar? – Eine Anfrage” (Zurich, 1970) avec la réponse du dernier. – L'autre au No 5/1970 d'Adam Zirkel sous le titre „Gedanken über die Unauf löslichkeit und die Auflösung der Ehe”. *Revue des livres*.

NOTES THÉOLOGICO-PASTORALES. Synodes diocésaines à l'étranger; nouvelles de la vie de l'Église universelle; intérêt croissant des laïques pour les questions théol. en Autriche; extraits de l'interview du Card. Suenens au NCN – d'une lettre pastorale des évêques de la province eccl. de Québec (Canada) sur quelque problèmes matrimoniaux – de l'interview du P. Chenu O. P. donné aux ICI à l'occasion du 5e anniversaire de la clôture du Vatican II; enfin un rapport concernant des nouvelles voies dans la préparation des premiers communiant.